

**HRIBOVSKÉ KMETIJE
V GORNJI SAVINJSKI DOLINI
PO LETU 1967**

(Z 2 KARTAMA V PRILOGI TER 3 DIAGRAMI IN 22 SLIKAMI V BESEDILU)

**THE MOUNTAIN FARMS IN THE UPPER SAVINJA VALLEY
AFTER 1967**

(WITH 2 MAPS IN ANNEX AND 3 DIAGRAMS AND 22 FIGURES IN TEXT)

DRAGO MEZE

HRIBOVŠKE KMETIJE
V GORNJI SAVINJSKI DOLINI
PO LETU 1967

SPREJETO NA SEJI

RAZREDA ZA PRIRODOSLOVNE VEDE

SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 7. JUNIJA 1979

DRAGO MESE

Izvleček

UDK 33 (497.12-17)

Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967

Avtor obravnava stanje hribovskih kmetij v obdobju po povezavi teh s cestami. Ceste dajejo kmetijam predvsem osnovo za preusmerjanje iz samooskrbnega na moderno tržno govederejsko proizvodnjo, odvečni delovni sili nudijo možnosti zaposlovanja v neagrarnih dejavnostih v dolini, kamor se dnevno vozijo na delo, vzpodbuda pa so tudi kmečkemu turizmu. Kako daleč so kmetije do leta 1978 v tej smeri prišle, to je glavni namen študije. Poudarek je predvsem na ugotavljanju gospodarskega in demografsko-socialnega stanja. Študija je dopolnitev predhodnih avtorjevih raziskav (1960; 1963; 1965; 1969), ki kažejo razmere na hribovskih kmetijah pred povezavo s cestami.

Abstract

UDK 33 (497.12-17)

The Mountain Farms in the Upper Savinja Valley after 1967

The treatise deals with the situation of mountain farms in the period after they had been connected by the roads. Roads enable the mountain farms first of all to become increasingly changed from the autarchic farming to the modern market-oriented production of the cattle raising. To the spare labour force give a possibility of employment in non-agricultural activities in the valleys, where they go to work daily, and the roads also give an initiative for development of the »holiday in the country'. The main aim of this study is to show how far the mountain farms have developed until 1978. There is an emphasis on stating of the economic and sociodemographic conditions. In the present study the author completes his earlier studies (1960; 1963; 1965; 1969), that show the circumstances on the mountain farms before the connection with the roads.

Naslov - Address:

Dr. Drago Meze, znanstveni svetnik
Geografski inštitut Antona Melika
Slovenska akademija znanosti in umetnosti
Novi trg 4
61000 Ljubljana
Jugoslavija

1. UVOD

Hribovske kmetije so močno prevladujoča naselbinska oblika v hribovitem alpskem in predalpskem svetu Gornje Savinjske doline. Daleč največ je samotnih kmetij. Ponekod so že toliko skupaj, da lahko govorimo o rahli aglomeraciji samotnih kmetij (Podvolovljek, del Šmihela), so pa vseeno še toliko narazen, da ne moremo govoriti o sklenjenih vaseh; kmetije so med seboj običajno ločene z naravnimi mejami. Med njimi je tudi nekaj manjših zaselkov (Citrovka v Šmiklavžu, Negujnica v Poljanah, Jelšane na Dobrovlju), predvsem pa je veliko primerov, kjer stojita na enotni krčevini skupaj ali le malo narazen po dve kmetiji enakega domačega imena s pridevkoma zgornji in spodnji (nikoli »veliki«, »mali« ali podobno). Takih je več v predalpskem svetu, medtem ko so v alpskem svetu in visokem hribovju redkost. Tako jih npr. na Solčavskem skoraj ni (kolikor jih je, so nastale po zadnji vojni z delitvijo posesti pred agrarno reformo: oba Belška, Icmanka in Ušovnika). Domnevam, da je tudi večina drugih tovrstnih imen kmetij v Gornji Savinjski dolini nastala z delitvijo posesti v bližnji in daljni preteklosti. Urbar iz leta 1426 ob imenovanju in naštevanju posestnikov ne navaja takih primerov (F. Gestrin 1953).

Razen omenjenih zaselkov sta bila v obravnavani pokrajini do leta 1944 še dva (Citrija v Podolševi in Citrija ali Citarna vas v Florjanu), ki pa so ju Nemci požgali in po vojni nista bila v celoti obnovljena. Na Solčavskem je na starem mestu obnovil kmetijo le Štiftar, Martinc in Majdač pa sta si jo postavila niže v pobočju, v Florjanju pa stoji le še Budna, medtem ko Gornek in Slemšček nista obnovila požganih domačij.

O hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini je bilo v zadnjem času že precej napisanega (D. Meze 1960a; 1963; 1965; 1968; 1969), podobno tudi o hribovskih kmetijah v bližnjem območju Mežiške doline (J. Medved 1961; 1965; 1968; J. Medved, I. Gams 1968), kar je za medsebojno primerjavo zelo dobrodošlo. V obravnavani pokrajini je bil prikazan razvoj kmetij in njihovo stanje ob začetku oziroma sredi šestdesetih let. Opisane so bile prirodne osnove, zemljiške kategorije in velikost posesti po letu 1825, glavne razvojne smeri gospodarstva v preteklosti in bližnji sedanjosti, povojna agrarna reforma, razvoj števila prebivalstva po letu 1820, starostna struktura in delovna sila ter opuščanje kmetij. Posebej podrobno so prikazane gospodarske razmere in stanje prebivalstva na hribovskih kmetijah leta 1960, ko je bil popis individualnih gospodarstev, katerega rezultate mi je dal ljubeznivo v uporabo Zavod za statistiko SRS. Solčavske kmetije, ki so bile najprej obdelane, se ob prikazu najnovejšega stanja naslanjajo zgolj na podatke iz leta 1960, medtem ko je za kmetije v Lučki pokrajini to stanje že dopolnjeno z letom 1963. Zadnje so prišle na vrsto hribovske kmetije v vzhodnem delu pokrajine, zato so na teh kmetijah prikazane še novejša razmera, ki segajo v leto 1967. Ker je hribovskih kmetij v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline v primerjavi s Solčavskim in Lučko pokrajino največ (od 495, kolikor jih je bilo zajetih v proučevanje, jih je bilo na vzhodu 69 %) in ker se splošnogospodarske in prebivalstvene razmere med leti 1960, 1963 oziroma 1967 niso bistveno spremenile, sem za pregled najnovejšega stanja postavil spodnjo mejo v leto 1967, zgornjo pa v leto 1977. Spodnje meje tu obravnavanega obdobja, ki naj bi po naslovu razprave sodeč segla v leto 1967, zato ni imeti za izrazito prelomnico gospodarsko-socialnega življenja na hribovskih kmetijah, o katerem bo govor v pričujočem sestavku. Opisovano obdobje je nedoločno in zato raztegljivo, zajemajoč zadnje desetletje do največ desetletje

in pol. Njegovi začetki segajo v čas povezave kmetij s cestami, te pa so gradili skozi daljše obdobje, nekako od leta 1960 naprej, predvsem pa v zadnjem desetletju.

Hribovske kmetije sem v predhodnih študijah delil na višinske in vmesne; vmesne zato, ker je bilo zajetih v proučevanje tudi več dolinskih kmetij in to tistih, ki so bile v dnu alpskih dolin in grap ter na vznožju hribovja (takih je bilo 69, od tega na Solčavskem 11 in v Lučki pokrajini 22). Tako na Solčavskem kot v Lučki pokrajini so te kmetije sredi alpskega in visokega predalpskega sveta. Večji del kmetijskega zemljišča in gozda imajo v hribovitem svetu, zato jih je mogoče šteti k hribovskim kmetijam, kar sem v pričujoči študiji tudi storil; mednje jih uvrščajo tudi kmetijski strokovnjaki, zato so oproščene zemljiškega davka. Sedaj bodo obravnavane hribovske kmetije v celoti, ne glede na višino; te kmetije na območju Gornjegrajske kotline in Mozirske kotlinice bomo primerjali s tistimi dolinskimi kmetijami, ki so izrazito usmerjene v živinorejo.

Za ugotavljanje novejšega stanja na hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini sem imel najprej namen narediti le vzorčne raziskave. Kasneje sem razširil raziskovanje na vse hribovske kmetije (po stanju ob koncu leta 1977 jih je bilo 495), za primerjavo z dolinskimi živinorejskimi kmetijami pa sem pritegnil v proučitev še 93 teh. Na vse hribovske kmetije sem razširil proučevanje predvsem zato, da sem dobil čim realnejše stanje, pa tudi zaradi možnosti primerjanja z obdobjem pred povezavo s cestami, ki ga prikazujejo citirane študije, v katerih so bile tudi zajete vse hribovske kmetije. Za vseh 495 hribovskih kmetij sem proučil glavne gospodarske in prebivalstvene razmere, 422 izbranih hribovskih kmetij, ki predstavljajo jedro študija, pa sem še podrobneje razčlenil; navedbe v razpravi se bodo nanašale predvsem na te podrobno obravnavane kmetije, zato tega ne bom vedno posebej navajal; to bom storil le, kadar se bo navedba nanašala na vse hribovske kmetije. Triinšedeset od skupnega števila izločenih kmetij, ki jih nisem upošteval pri podrobnejši analizi, predstavlja predvsem posestva, na katerih ne živijo več kmetje, marveč rentniki, nekmečki zaposleni ali podobni prebivalci, ki jim je zemlja malo pomemben vir preživljanja, ter vse hribovske kmetije, ki so v rokah SLP, njihovi najemniki pa niso kmetje. Izločil sem tudi kmetije, ki jim je edini vir preživljanja gozd (najtipičnejša taka primera sta Klemenšek v Logarski dolini in Lojén v Planini), dalje kmetije, ki so propadle, so opuščene in prodane, novi lastnik pa na njih kmetijsko zemljo vsaj deloma še izkorišča, in končno izrazito majhne kmetije, ki jim daje kmetijstvo minimalne dohodke in so zato navezane predvsem na nekmetijske dejavnosti.

Osnovna enota za prikaz razmer na kmetijah glede na zbrane statistične podatke¹ so hribovska naselja, ki jih je 27. Ta so združena v bolj ali manj enotne prirodnogeografske in gravitacijske regije, in sicer: *Solčavsko* z naselji Logarska Dolina² (ta zajema tudi celotno območje sosednje alpske doline Matkóv kot s kmetijami v Karavankah med Pavličevim vrhom na zahodu in Klemenškom na vzhodu), Robanov Kot, Podolševa in Solčava; *Lučka pokrajina* z naselji Podvolovljek, Podveža, Krnica, Raduha, Strmec in Konjski Vrh; *hribovske zaledje Ljubnega* z naselji Planina, Ter, Primož pri Ljubnem in Savina; *hribovske zaledje Mozirja* z naselji Šmihel nad Mozirjem, Radegunda, Lepa Njiva, Brezje in Dobrovlje pri Mozirju; *gornja Zadrecka dolina* z naselji Tirosek, Šmiklavž, Dol, Lenart pri Gornjem Gradu in Florjan pri Gornjem Gradu; *spodnja Zadrecka dolina* z naselji Rovt pod Menino, Čreta pri Kokarjah in Zavodice; *južno predgorje Golt* z naseljem Poljane in kmetijo Goličnik, ki spada pod naselje Dol – Suha.³

¹ Podatki kažejo stanje leta 1977, za mleko so zbrani tudi starejši podatki, podatki za govejo živino pa so iz leta 1975, medtem ko za najnovejše stanje še niso v celoti dosegljivi. Podatke o stalezu živine mi je posredoval mag. veterine Anton Rešnik, za kar mu tudi po tej poti izrekam zahvalo.

² Sestavljena imena naselij in zaselkov pišem tako, kot je sprejeto načelo za novi Slovenski pravopis, ki je že pripravljen za tisk. Načelo, po katerem se je ravnala že tretja knjiga Krajevnege leksikona Slovenije, pravi, da »pišemo drugi del sestavljenih imen naselij in zaselkov z veliko začetnico, izvzemši nazive vas, mesto, trg in selov«, vsa druga zemljepisna imena pa pišemo po starem. Po novem pravopisu torej

Naselja zajemajo sledeče hribovske kmetije, imenovane z domačimi imeni; najprej bodo imenovane tiste, ki so uvrščene med 422 podrobneje obravnavanih kmetij, na koncu vsakega naselja pa še ostale hribovske kmetije. *Logarska Dolina*: Podbrežnik, Plesnik, Građišnik, Kočnar, Mátk, Pèrk, Žibovt, Còvnik, Šumet, Ložekar; ostale kmetije: Logar, Klemenšek. *Podolševa*: Bukòvnik, Osòjnik, Ròbnik, Pròdник, Štíftar, Martinc, Majdač, Rámšak, Rávničar, Sp. Ušòvnik, Zg. Ušòvnik, Macesnik, Potočnik, Rogar, Ploder, Strevc. *Robanov Kot*: Tolstovršnik, Oprešnik, Suhadolnik, Rebernik, Račnik, Sp. Belšek, Zg. Belšek, Pečovnik, Govec, Roban, Vršnik, Haudéj, Knez. *Solčava*: Zg. Ícmanik, Sp. Ícmanik, Jankar, Ravna, Pistotnik. *Podvolovjek*: Zg. Pòdpečnik, Sp. Pòdpečnik, Žager, Jurček, Sp. Mlinar, Zg. Mlinar, Selišnik, Obcír (Resnik Janez), Tomaževec, Gròbelnik, Mlačnik, Riher, Kovnik, Pogorevčnik, Rep; ostale kmetije: Funtek, Zamernik. *Podveža*: Stógej, Pečovnik, Vavdi, Sedlišák, Navršnik, Kokléj, Praznik, Fítez, Rebernik, Palčič, Jerj, Kladnik, Vršnik, Markovnik, Tonc, Prek, Koren; ostale kmetije: Hribernik, Cirej. *Strmec*: Radušnik, Delšák, Zálesnik, Hlipovčnik, Zg. Dörtičnik, Sp. Dörtičnik, Míklavc, Zg. Strmčnik, Sp. Strmčnik, Lovrinc, Čligúj; ostale kmetije: Gaberž, Sp. Možič, Zg. Možič. *Krnica*: Čeršek, Osojnik, Žmavc, Zg. Voler, Zg. Jezernik, Sp. Jezernik (Krivec Vinko), Sp. Jezernik (Kaker Ivanka), Moličnik, Ròbnik, Mlačnik, Haber, Sp. Klinar, Dražnik, Oto, Škomen, Rámše, Zg. Ložekar, Sp. Ložekar, Métulj, Májk, Mlakar, Sp. Jérovčnik, Zg. Jérovčnik, Žlebnik; ostale kmetije: Sp. Vóler, Ledinšek, Grabner, Matevževc, Hribernik, Zg. Klinar, Ogradi. *Konjski Vrh*: Kosmač, Tíkač, Revs, Cahovnik, Brclòvnik, Rjavec, Párbej, Ròbnik, Golob, Sp. Jamnik, Zg. Jamnik, Dežman, Prépadnik, Drolek, Skodòvnik, Jelen, Kuhar, Pròdник, Pòdpečnik; ostale kmetije: Spotikar. *Raduha*: Dežman, Perne, Prešter, Smrečnik, Zg. Tevč, Sp. Tevč, Bevc, Obojnik, Modrák, Proš, Martek, Dekmar, Podvéjnik, Zg. Nádlučnik, Sp. Nádlučnik, Slapnik, Logar, Logar (Dešman Franc), Sp. Zavratnik, Zg. Zavratnik; ostale kmetije: Koželj. *Planina*: Atelšek, Drgònik, Kúgovnik, Tratnik, Krúmpačnik, Kozelj; ostale kmetije: Lomšek, Marovt, Rotko, Rabón, Fúrland, Potnik, Rožman, Répelšák, Ramšák, Rigelnik, Lojén, Rastočnik, Mliner, Vrka. *Primož*: Murc, Fročnik, Kumprej, Grudnik, Krópušek, Džnik, Pestotnik, Zg. Detmer, Golòbst, Púrvat, Kovšák, Frgelj, Sedlišák, Jamnik, Pétovčnik, Žovne, Lenko; ostale kmetije: Rep, Tašk, Ròbnik, Arnovt, Sp. Detmer, Pogorevčnik, Goršek. *Ter*: Sedovnik, Kodéj, Sušnik, Visočnik, Róčnik, Dèternik, Stenšák, Jezernik, Pòdlesnik, Kij, Tiršek, Grozdej, Kaker, Slemšek, Škrbič, Zg. Rezar, Božič, Jordan, Tovstovršnik, Kadunc, Gril, Globočnik, Drča, Grobelnik, Kronc, Ivaničnik, Ramšák, Bezovnják; ostale kmetije: Komšák, Pinter, Vrtačnik, Šimònc, Kladnik, Zg. Zrna, Sp. Zrna. *Savina*: Zg. Požéžnik, Sp. Požéžnik, Škrubej, Glojek, Hojnik, Irgl, Lipovt, Vrtnik, Trbovšek, Jélovnik, Bezóčnik, Bukòvnik, Zálesnik, Žačnik, Opččan, Kotnik; ostale kmetije: Pušnjak, Praznik, Hribernik. *Šmihel*: Rženičnik, Lesják, Žlebnik, Končnik, Plešnik, Naralóčnik, Potóčnik, Hriberšek, Podsténšek, Podfòrstnik, Rastočnik, Sp. Goltnik, Zg. Goltnik, Bérbuč, Nápotnik,

pišemo v obravnavani pokrajini: Gornji Grad, Konjski Vrh, Lepa Njiva, Lačja vas, Logarska Dolina (kot naselje), Robanov Kot (kot naselje), Cítarna vas, Logarska dolina (ime doline), Robanov kot (ime doline) itd.

³ Tu navajam za naselja uradna imena, ki pa se pri večini razlikujejo od ljudske rabe. Naj jo navedem (zapisana je tudi v Krajevnem leksikonu Slovenije, tretja knjiga, Ljubljana 1976, str. 203–244): Krnica, ljudsko Krnički Vrh, Raduha - Podraduški Vrh, Strmec - Strmčki Vrh, Planina - Podplanina, Ter - Podter, Primož - Šemprimož, Savjna - Savinjski Vrh, Dobrovlje pri Mozirju - Mozirsko Dobrovlje, Lenart - Šentlenartski Vrh, Florjan - Šentflorjanski Vrh. Brezje ni zajeto v celoti, ampak so upoštewane le tiste kmetije, ki jih lahko uvrščamo med hribovske. Enako velja za Lepo Njivo in Poljane, kamor ni vključen zaselek Vimpasle, pri Radegundi pa so zajete le kmetije v zgornjem delu naselja, med domačini imenovan Zgornja Radegunda, vštevši tudi tisti del zaselka Jazbine, ki spada pod Radegundo; drugi del je v okviru naselja Brezje. V Zavodih ni nobena od petih hribovskih kmetij vključena v podrobno obravnavo, zato bo o njih govor le, ko bodo obravnavane vse hribovske kmetije. – Posebej naj opozorim na rabo imena Dobrovlje, za katerega je v obravnavani pokrajini in med domačini Mozirskega Dobrovlja v veljavi edninska oblika, medtem ko je v Spodnji Savinjski dolini za Dobrovlje v rabi množinska oblika; ta se je večji del uveljavila tudi v pisani besedi, sam pa uporabljam edninsko obliko.

Grmadnik, Jesevnik, Rámšek, Reberšák, Gačnik. *Radegunda*: Zagradišnik, Kugler, Srebóvčnik, Segoničnik, Keber, Gostéčnik, Šumečnik, Medved, Povh, Zg. Udóvnik, Sp. Udóvnik. *Brezje*: Štrucelj, Breznik, Breclj, Návodnik, Drofelnik, Žnidar; ostale kmetije: Brezovšek, As. *Dobrovlje*: Brdóvnik, Kécej, Velam, Górnek, Kónčnik, Žager, Tiršek; ostale kmetije: Prdél, Vodóvnik, Kolšek. *Lepa Njiva*: Pétkovnik, Krpuh, Vauher, Gregorc, Pihovnik, Mihevc, Počeničnik, Mikej, Bajdl, Vrhovnik, Fužir, Smodiš, Búkovičnik, Krajder, Mólovnik, Kopač, Kortnik, Prisečnik, Grmadnik, Zalokóvnik, Gaber, Urbanc, Lókan, Marovt, Júrkovnik, Sédovšek, Mrakóvnik; ostale kmetije: Vraber, Silovšek, Petovčnik. *Tirosek*: Sedovnik, Sp. Pečnik, Zg. Pečnik, Sp. Laznik, Zg. Laznik, Pódpečnik, Cvetežnik, Sp. Grozdej, Zg. Grozdej, Volovšek, Kladnik, Sp. Zavolovšek, Zg. Zavolovšek, Sp. Črnelšek, Zg. Črnelšek, Drečnik, Zg. Podbrežnik, Sp. Podbrežnik, Matijaž, Rifelj, Toman, Jernejevec, Laznik, Kotnik, Podmeninšek, Bevčnik, Gluk, Poglédnik; ostale kmetije: Pinčur, Pogorevčnik, Nádvěžnik. *Šmiklavž*: Zg. Sluga, Sp. Sluga, Závřšnik, Podlinšek, Sp. Repénšek, Zg. Repénšek, Zg. Phonik, Sp. Phonik, Vrbóčnik, Belin, Enci, Lešnik, Krumpajs, Jakopi, Remšák, Sp. Trepelj, Zg. Trepelj, Strnad, Vrtačnik; ostale kmetije: Skrotnik. *Dol*: Suhovršnik, Požarnik, Slapnik, Reberšák, Podkrajnik; ostale kmetije: Breznik. *Florjan*: Štorgelj, Vršnik, Stenšák, Pustoslemšek, Pistotnik, Zg. Plaznik, Sp. Plaznik, Sp. Lepa Ravna, Zg. Lepa Ravna, Budna, Mavrič, Drogen, Zg. Zavolovšek, Sp. Zavolovšek, Požéžnik, Závřšnik, Petek, Krepšič, Ramšák, Zg. Jamnik, Sp. Jamnik, Zg. Šemprimožnik, Sp. Šemprimožnik; ostale kmetije: Zg. Brglez, Sp. Brglez, Sp. Kovšák. *Lenart*: Ježič, Grčnik, Ajnik, Závřšnik, Sp. Kos, Zg. Kos, Podrečnik, Ošterman, Potočnik, Úgovšek, Sp. Knébovšek, Zg. Knébovšek, Lámprečnik, Kokalj, Rogelj, Sp. Bezovnik, Zg. Bezovnik, Vódušek, Majk; ostale kmetije: Vodovska oferijska. *Rovt*: Krnčnik, Pestotnik, Droka, Stradnik, Brčun, Gregorc, Tamnišek, Vólašnik, Štrukelj, Lukež, Mežnar, Léskovnik, Zg. Potočnik, Sp. Potočnik, Zg. Vičlóvnik, Sp. Vičlóvnik, Novžit, Dražnik, Jaršnik, Bele, Laznik. *Čreta*: Lomšek, Závřšnik, Jegóvnik, Kráple; ostale kmetije: Rebernik. *Zavodice*: ostale kmetije: Jušnik, Vrhovnik, Jereb, Podrižnik, Dolinšek. *Poljane*: Búrsečnik, Rebernik, Blažun, Švigel, Canger, Žeroničnik, Brinovec, Kronc, Jónes, Ojstršek, Zavratnik, Klačte, Jermančnik, Čremešnik; ostale kmetije: Kúgovnik. *Dol - Suha*: Goličnik.

Kako je z naravnimi osnovami kmetij (kamninska podlaga, relief, sončna lega, klima, pitna voda), je opisano že v imenovanih treh študijah, zato tega tu ne bom ponavljal; ek-spozicijo sem posebej po naseljih označil v tabeli 2. Dodal pa sem poglavje o višini in na-gjenosti kmetijskega zemljišča, kar je pomembno zlasti za izrabo kmetijskih tal; ta tema-tika v predhodnih študijah ni bila obdelana, ker podrobni topografskih kart, kakršne danes obstajajo, takrat še ni bilo.

2. POMEN CEST IN ELEKTRIFIKACIJE ZA HRIBOVŠKE KMETIJE

Dokler hribovske kmetije v obravnavani pokrajini niso bile s cestami priključene na daljnovidno cestno omrežje, so stagnirale, v večjem delu pa tudi nazadovale. O tem govorijo že imenovane študije, glede razvoja števila prebivalstva v odnosu do celotne Gornje Savinjske doline pa posebej prispevki, ki analizirajo popise prebivalstva (D. Meze 1960b; 1960c; 1962; 1977). Ceste so za hribovske kmetije rešitev, a, žal, ne za vse; za marsikatero so prišle prepozno. Posredno jim nudijo ceste možnost preusmeritve iz zastarelega samooskrbnega načina gospodarjenja v napredno tržno proizvodnjo. Taka preušmeritev v širšem obsegu pa je možna le tam, kjer so poleg ceste zanje dane tudi raznovrstne druge možnosti, zato prenekatere hribovske kmetije cesta ne bo rešila propada. Ne glede na to pa lahko zatrdno rečemo, da vnašajo ceste v gospodarstvo, socialni razvoj in prebivalstveni sestav hribovskega kmeta pravo revolucijo. Ugotoviti, kaj in do kakšne mere so ceste že preobrazile življenje na hribovskih kmetijah, predvsem njihovo gospodarstvo, to je glavni namen pričujoče študije; nekaj o tem glej tudi v: D. Meze 1978.

Sl. 1. Žibovt nad Matkovim kotom na Solčavskem je moderniziral govedorejo, med vojno požgano hišo pa je obnovil tako, da jo je zvečal in usposobil tudi za eventualni sprejem gostov (kmečki turizem)

Sl. 2. Strmo kmetijsko zemljišče in velika višina močno utesnjujeta življenjske pogoje najvišji kmetiji na Slovenskem; povezava s cesto jih je omilila. Glavni dohodek je od lesa, v najnovejšem času pa daje nekaj denarja tudi kmečki turizem, ki ima izvrstne naravne pogoje. – Bukovnik (»Bukovce«), 1327 m, v Podolševi. Levo zadaj Skuta, desno Pristovski Štoržič nad Jezerskim vrhom

Sl. 3. Kot zraščena s strmo rebrijo je Covnikova domačija pod Pavličevim vrhom na Solčavskem (1212 m). Glavni vir dohodka ji je les, v zadnjem desetletju pa tudi govedoreja, predvsem mleko, ki ga s tovorno žičnico spravljajo do zbiralnice k 110 m nižji kmetiji Žibovt, kamor pride ponj tovornjak radmirske mlekarne. Leta 1979 je že nudila usluge kmečkim turistom. Kmetija je med najvišjimi v pokrajini. Desno zadaj Olševa

Sl. 4. Čeprav je Gradišnikova domačija blizu dna Matkovega kota, z malo položnih kmetijskih tal in sonca, je med bolje stoječimi na Solčavskem. Ker jo med vojno Nemci niso požgali, je obdržala staro lice. Tudi »v Gradišu« je v zadnjih letih mleko pomembni vir dohodka

Prvi korak za izboljšanje razmer je bil storjen z elektrifikacijo hribovskih kmetij. Njen začetek sega nekako v sredino šestdesetih let. Elektrifikacija je zelo hitro napredovala, saj so v dobrem desetletju že skoraj vse hribovske kmetije dobile elektriko. Danes so, razen zelo redkih izjem, vse priključene na daljnovidno električno omrežje. Zadnje so prišle na vrsto pred tremi leti kmetije v Podolševi, med poslednjimi najvišja slovenska kmetija Bukovnik; leta 1978 si je dal napeljati elektriko Mlačnik v Krnici. To je kmetija, ki se ji je do nedavnega, zaradi objektivnih razmer, slabo pisalo, pa sta jo mladi sin in hčerka z veliko uvidevnostjo zadruga v kratkem času rešila propada. Nekateri kmetje so imeli že prej lastne turbinske elektrarne, ali pa so bili priključeni na manjše krajevne elektrarne. Lastne elektrarne so imele mnoge kmetije na Solčavskem in redki posamezniki v drugih hribovskih naseljih (danes jo ima le še Kugovnik v Planini, Murc v Primožu, ki je brez nje pa si namerava napeljati lastno elektriko), manjša krajevna elektrarna pa je napajala z elektriko skupino kmetij v južnem delu Podtera.⁴

Jakost toka iz lastnih in krajevnih elektrarn je bila skromna. Služila je predvsem za razsvetlavo in nekatere šibkejšje pogone, nikakor pa ne za pogon električnih kmetijskih in močnejših gospodinjskih strojev; takih strojev pa takrat pri nas tudi še ni bilo v prodaji. Kljub večji jakosti toka iz daljnovidne električne napeljave je elektrika v začetku služila hribovskemu kmetu predvsem za razsvetlavo. Kmetijskih strojev na električni pogon še ni bilo na izbiro, gospodinjestev pa si, razen zelo redkih izjem, hribovski kmet ni moderniziral z električnimi gospodinjskimi aparati, čeprav je bilo nekatere takrat že mogoče dobiti. Vse to je začelo v hribe prodirati počasi, v zadnjem času, predvsem po izgradnji cest, pa izredno hitro. Samo elektrifikacija pa hribovskih kmetij ne bi rešila. Ustvarila jim je znosnejše zasebno življenje, k posodobitvi gospodarstva pa ni pripomogla. Izjema je bilo pet kmetij na Solčavskem (Covnik, Vršnik, Haudej, Knez in Račnik), ki so si za stik z dolino zgradile tovrne žičnice na električni pogon, s katerimi spravljajo v dolino predvsem mleko, h kmetijam pa dovažajo raznovrsten, tudi gradbeni material. Upravljanje z žičnicami je nevarno; terjale so hud davek, saj so Vršnika usmrtili, Haudejevega sina pa težko ranile. Z žičnicami pa cest nikakor ne bi mogli nadomestiti. Posodabljanje se je na hribovskih kmetijah začelo šele s cestami; skupaj z njimi je dobila tudi elektrika tisti pomen, ki so ga številni požrtvovalni člani krajevnih elektrifikacijskih odborov želeli doseči.

Zaradi vedno številnejših kmetijskih in drugih strojev na električni pogon (dosuševalniki sena, električne žage, puhalniki, rezalniki silažne krme, zmrzovalne skrinite, molzni stroji, sadni mlecji, mešalci betona, električni vlačilci, razni električni stroji za manjša obrtniška dela itd.) danes že na nekaterih področjih hribovskih kmetij poraba električnega toka presega zmogljivost električne napeljave. Tako je predvsem tam, kjer je modernizirana kmetijska proizvodnja močno napredovala, elektrika pa je bila do njih napeljana zgodaj in je zato prešibka. Takim področjem bo treba električni tok ojačiti. To je bilo leta 1978 že storjeno v Šmihelu, najnaprednejši hribovski vasi v Gornji Savinjski dolini, ko je dobila dodatni električni vod iz doline Libije. Kmalu pa bo to nujno treba narediti še marsikje, saj ob elektrifikaciji hribovskih področij niti največji optimisti niso računali s tako naglim povečanjem porabe elektrike v zadnjih letih.

S cestami je danes povezana velika večina hribovskih kmetij. Brez njih jih je le še 30 ali 6%. Največ je takih na Solčavskem, 8 ali 17,4% vseh tamošnjih kmetij (dva od njih, Knez in Haudej, sta jo dobila leta 1979, Jankar pa bo imel možnost narediti priključek na novo gozdno cesto, ki je speljana nedaleč stran od njega). Mozirska občinska skupščina si je med prioritete naloge postavila tudi povezavo še preostalih hribovskih kmetij s cestami, kar naj bi se zgodilo že v nekaj letih. Najteže bo zgraditi cesto do Račnika na Solčavskem,

⁴ Več o poteku elektrifikacije je napisano v: D. Meze, 1960; 1963; 1965; 1969; 1978.

ki leži na strmi jugozahodni rebri Raduhe, saj bo treba posebej zanjo zgraditi most čez Savinjo, kar bo povezano z velikimi stroški. Del sredstev za ceste, ki jih gradi Gozdno gospodarstvo Nazarje (v nadaljnjem besedilu GG), prispevajo kmetje v lesu, ki ga od njih odkupi GG brez običajnih odtegljajev.

Gozdne ceste so začeli graditi pred začetkom šestdesetih let. Prve ceste pa je gradilo GG predvsem za lastne potrebe, za spravilo lesa iz državnih gozdov, manj pa so upoštevali želje kmetov, da bi ceste speljali tudi do njihovih domačij. Gradili so jih po odročnih dolinah, kamor so spuščali les z žičnicami, kasneje pa tudi naravnost do državnih gozdov. Te ceste hribovskih kmetij niso dosegle, z izjemo redkih v dnu dolin in grap, v hribih pa tiste, mimo katerih so ceste slučajno peljale. Tako so do leta 1960 zgradili ceste od Ljubenskih Rastk po dolini Žepa in Krumpaha, v Zadrecki dolini ob Šokatnici, Kanolščici in po spodnjem delu Mačkovca ter na Solčavskem do srede doline Klobaše. Gozdna cesta je bila speljana tudi na zahodni del Dobroveljske planote, ki je brez hribovskih kmetij, dolga in drzno narejena pa je bila tudi cesta na planino Vodol v osrčje vzhodnega dela Raduhe, ki je dosegla le redke hribovske kmetije. Podobno je bilo s cesto ob Libiji, ki teče skozi Lepo Njivo do bližine izvira Libije; zgrajena je bila predvsem za potrebe gozdarjev, vključevala pa je tudi več kmetij, ki so v širših delih doline potoka. Edina cesta v obdobju do leta 1960, narejena predvsem zaradi povezave hribovskih kmetij z dolino, je bila cesta ob Trnavi in Golobnici do spodnjega dela Šmihela pri cerkvi, šoli in gostilni.

Ko se je začelo obdobje intenzivne in načrtne gradnje gozdnih cest, namenjenih prvenstveno povezovanju hribovskih kmetij z dolinskim cestnim omrežjem, so že zgrajene gozdne ceste pomenile osnovno prometno mrežo za gradnjo številnih novih gozdnih cest, ki so se stekale nanje, povezujoč med seboj raznotera območja hribovskih kmetij. Računajo, da je danes vseh gozdnih cest v Gornji Savinjski dolini okrog 600 km. Najmanj polovico od njih je takih, ki so vezane na hribovske kmetije. Grade jih še naprej, a ne tako intenzivno, zlasti ne tistih, ki priključujejo kmetije, saj so te že skoraj v celoti zgrajene.

Velik problem je vzdrževanje gozdnih cest. Zadovoljivo je rešen le za tiste ceste, po katerih odvažajo GG les prvenstveno iz državnih gozdov, medtem ko je skrb za druge zelo slaba. Cestarji so redki, kmetje pa jih vzdržujejo, kolikor ob preobilici lastnega dela pač zmorejo. Ker je večina gozdnih cest narejenih v naglici, so večidel slabo utrjene in s pomanjkljivim vodnim odtokom, zato hitro propadajo. Vozila, zlasti občutljivejša osebna vozila, se na njih hitreje obrabijo. Bolj ali manj primerne so le za traktorje in tovornjake, ki pa ceste tudi najbolj uničujejo. Vprašanje rednega vzdrževanja gozdnih cest bi bilo zato nujno treba čimprej zadovoljivo rešiti, da ne bo storjena škoda že tolikšna, da se jih ne bo splačalo več popravljati, ampak jih bo treba graditi na novo.

Gozdne ceste so marsikje v hribovski svet zarezale globoke rane, ki so vidne že od daleč. Nekaterim kmetom so ceste odvzele tudi občuten delež kmetijskega zemljišča; med skrajnimi primeri te vrste je Jesevnik v Šmihelu, saj je po njegovem dobrem travniku speljana okrog 600 m dolga cesta s tremi serpentinami. S strmih živoskalnih pobočij so se pri gradnji cest navalile številne skale med drevje v gozdu, marsikje pa tudi na kmetijsko zemljišče, ki so ga poškodovale in onečedile, kar je zlasti opazno na apneniškem svetu (Šumečnik v Zgornji Radegundi); s tem ni bila prizadejana le škoda kmetu, marveč je grobo prizadeto tudi naravno okolje. Podobni učinki se kažejo na strmih kmetijskem zemljišču v območju globokih vsekov v pobočno silikatno gradivo (grušč, pesek, ilovica), s čimer se mu je porušilo naravno ravnotežje in je začelo siliti navzdol. Ob tem se je nad cesto kmetijsko zemljišče trgalo in gubalo – nastajala so značilna antropogena usadna pobočja. Če je nad njimi kmečki dom, obstaja potencialna nevarnost, da ga labilna tla retrogradno dosežejo. Tak proces je povzročila cesta pri sv. Duhu, najočitneje v območju Rogarjeve domačije, kjer pa se je pobočje že umirilo in na novo zaraslo z rušo, samega kmečkega doma pa proces na srečo ni dosegel. Labilno gradivo ob gozdnih cestah je lahek plen hudourniških voda, ki ga nosijo s seboj v doline in z njim krepijo akumulacijsko in erozijsko sposobnost tamkajšnjih tekočih voda.

Sl. 5. Vršna slemena in ostanki starih uravnav na prisojnem južnem in jugovzhodnem predgorju Raduhe so posejana s hribovskimi kmetijami, ki imajo dobre naravne osnove za razvoj (razen sončne lege še studenčnica in bogati iglasti gozdovi). Povezava s cestami jim daje možnost modernizacije vzreje goved, ki so jo nekateri že s pridom izkoristili. – P o d r a d u š k i V r h, zadaj Raduha

Sl. 6. Na položnem zemljišču vršaja stoji Riherjeva kmetija v Podvolovljeku, kjer so dobre naravne osnove za razvoj modernizirane govedoreje; njej v prid je tudi bližina pred kratkim asfaltirane ceste ob Lučnici

2.1.. Preusmerjanje gospodarstva na intenzivno tržno proizvodnjo – lesni etat

Pred izgradnjo cest je v gospodarstvu na hribovskih kmetijah obravnavane pokrajine v glavnem resda prevladovala samooskrba, vendar je šlo v prodajo tudi nekaj mesne živine, predvsem pa les, ki je bil daleč najpomembnejši tržni proizvod. Za veliko večino hribovskih kmetij je tudi še danes glavni vir dohodkov. Pa poglejmo podrobneje, kakšno je stanje glede tega.

Pri analizi pomena gozdarstva na posameznih kmetijah nisem vzel za osnovo gozdnih površin,⁵ marveč sem se naslonil na tako imenovani lesni etat, to je na letno količino lesa, ki je kmetu odmerjena za posek. Površine gozda niso vrednostni kazalci, medtem ko etat je, zato sem upošteval le tega.⁶ Ker v obravnavani pokrajini daleč prevladujejo iglavci, ki so izrazito tržno blago in imajo pri odkupu tudi ustrežnejšo ceno kot listavci, veljajo navedeni podatki o etatu le za iglavce.

Podrobnosti kaže tabela 1. Že poprečni letni etat 106 m³ na kmetijo pove, da ima les važno vlogo v življenju hribovskega kmeta obravnavane pokrajine. Med regijami je daleč pred vsemi Solčavsko, ki presega popreček kar za 112 %, med naselji na Solčavskem pa po vsebi Logarska Dolina s presežkom 194 % (Robanov Kot za 110 %, Podolševa za 92 %, pet kmetij v Solčavi pa le za 21 %). Tu je 27 % kmetij, ki imajo 300 m³ in več etata: Perk 473 m³, Matk 418, Strevc 393, Podbrežnik 378, Roban 376, Macesnik 360, Tolstovršnik 348, Covnik 328, Prodrik 326, Kočnar 324, Knez 316 ter Žibovt in Robnik po 305 m³; mednje nista šteta Klemenšek s 505 m³, kar je najvišji etat v celotni Gornji Savinjski dolini, in Logar s 349 m³.⁷ Nadaljnjih 16 kmetij na Solčavskem pa ima etat med 200 in 300 m³; kmetij z etatom, večjim od 200 m³, je potemtakem na Solčavskem kar 67 % vseh tamkajšnjih kmetij. Solčavski kmetje so prav zaradi velike posesti dobrega in v novejšem času tudi lažje dosegljivega lesa med najbolj stoječimi v obravnavani pokrajini. Kljub temu, da imajo v zadnjem času tudi relativno dobro razvito mlečno živinorejo, jim daje les še vedno 80 % vseh dohodkov, o čemer pa bo več govora kasneje.

Razen Solčavskega imata med regijami nadpoprečni letni etat še hribovsko zaledje Ljubnega in Lučka pokrajina (obe za 8,5 %), na najslabšem je južno predgorje Golt z 49 m³, temu pa sledi hribovsko zaledje Mozirja z 68 m³ (predvsem zaradi Lepe Njive, ki ima med vsemi hribovskimi naselji najnižji poprečni etat na kmetijo, 37 m³, deloma pa tudi zaradi Dobrovlja z etatom 50 m³). So pa med naselji v okviru posameznih regij velike razlike. Omembe vreden je predvsem Šmihel, kjer je etat nadpoprečen (+2,8 %), le nekaj manjši pa je tudi v Dolu, Lenartu in Rovtu. Tudi kmetij z velikim letnim etatom je izven Solčavskega relativno malo. S 300 in več kubiki jih je deset, in sicer: Visočnik 452 m³, Atelšek 421, Zg. Jezernik 379, Sp. Ložekar 377, Selišnik 373, Zg. Zavratnik 350, Lojen 330, Vavdi 313, Ramšak v Planini 305 in Brčun 300 m³. Nekaj več jih je z etatom 200–300 m³. Izven Solčavskega jih je večina v Lučki pokrajini, predvsem v Podvolovljeku, medtem ko so v drugih hribovskih področjih redke. Vseh je dvajset, razporejene pa so takole: osem jih je v Lučki pokrajini, po štiri so v hribovskem zaledju Ljubnega in v gornji Zadrecki dolini, tri v hribovskem zaledju Mozirja in ena v Rovtu.

⁵ Te so prikazane med tekstom in na diagramih v že citiranih študijah; čeprav kažejo starejše stanje, se le-to glede na gozdne površine do danes ni bistveno spremenilo.

⁶ Etat je praviloma 90 %-ni del lesnega prirastka, katerega višina pa se deloma ravna tudi po potrebah predelovalne lesne industrije. Tu obravnavane količine etata za našo pokrajino so iz leta 1977, ko je GG etat dvignilo. Kmetje so mnenja, da je novi etat previsoko postavljen.

⁷ Klemenška nisem štel med podrobneje obravnavane kmetije zato, ker mu je les edini vir dohodka. Kmetija na višini 1140 m je le delno obnovljena, nenaseljena in propada. Gospodar in žena, oba stara 75 let, živita vsa povojna leta ob Savinji v »Klemenčevi žagi« in leta 1977 nista redila niti krave (mož je leta 1978 umrl). Kmetija je torej tipična »gozdna kmetija«, z visokim etatom, ki bi drugim kmetijam v regiji in naselju izkrivil poprečni etat. Logar leta 1977 še ni imel statusa kmeta, medtem ko ga je leto kasneje že dobil, saj je začel poleg redne zaposlitve kot veterinar v kooperaciji s kmetijsko zadrugo rediti plemenske telice, za kar je moderniziral hlev, postavil dosuševalnik sena in ima tudi sicer popolno kmetijsko mehanizacijo.

Sl. 7. Domačija Ročnika v Podteru daje s številnimi stavbami videz zaselka. Tako obsežni domovi v hribovskem svetu Gornje Savinjske doline niso redkost

Sl. 8. Kmetija na prevalu s kmetijskim zemljiščem v prisojeh v neprestrmem povirju manjšega potoka. – Kij v Podteru, Zadaj Raduha

S cestami je les pridobil veliko vrednost; računajo, da okrog 20–30%. Danes so gozdne ceste speljane že v vse pomembne gozdne predele, a jih še vedno gradijo. Tako je npr. v gradnji cesta iz Šmihela na Pleški vrh v severnovzhodnem delu Golt; po njej bodo šmihelski kmetje odvažali les, katerega so do sedaj spravljali v dolino le po drčah (cesta je bila v letu 1979 zgrajena).

Les je sicer stalen vir dohodka, a za veliko večino hribovskih kmetij je izkupiček od njega premajhen, da bi jim zadostoval za primerno zasebno življenje in za vlaganje v gospodarstvo na kmetiji. Zato je potreben razvoj drugih panog, v našem primeru predvsem živinoreje, točneje govedoreje, od te pa največ mlečne. In prav v to smer je naravnana modernizacija hribovskega kmetijstva po izgradnji cest. Dohodki od lesa naj bi bili namenjeni predvsem za pomoč pri večjih investicijskih vlaganjih v živinorejsko proizvodnjo in za potrebe pri obnavljanju ali novogradnjah kmečkih domov, delno pa tudi za vračanje anuitet, ki so zelo velike v začetni fazi preusmerjanja hribovskega kmetijstva v moderno živinorejsko proizvodnjo. Vse hribovske kmetije, ki so se že usmerile v modernizacijo živinoreje, gredo po opisani poti.

2.2. Usmerjene kmetije

Na modernizacijo živinoreje so mislili hribovski kmetje že pred izgradnjo cest, niso pa mogli dokončno začeti z njo vse dotlej, dokler niso bili povezani s cesto. Storili so, kar je bilo v danih razmerah mogoče. V hlevih so živino privezali, nekateri so napeljali v hlev vodo, po hlevih so se začeli pojavljati tudi že prvi napajalniki, nekateri najbolj napredni kmetje pa so vsaj delno začeli z gradbeno obnovo hlevov. Ko so cesto končno dobili, so se tisti, ki so imeli osnove za modernizacijo živinoreje, lotili najprej hlevov, bivalne prostore pa dali v drugi plan; prioriteto so imeli ti le tam, kjer so bile stanovanjske hiše tako dotrajane, da je bilo življenje v njih nevarno. K modernizaciji hleva sodi poleg napajalnikov predvsem sistem odvajanja gnoja skozi rešetke s pomočjo izplakovanja v posebej za to izdelano veliko pokrito betonsko gnojnično jamo. Kmetje, ki so se odločili za modernizacijo hleva, so se vključili v kmetijsko zadrugo kot kooperanti, dobili prek nje razmeroma ugodna posojila in strokovno pomoč, s čimer so dobili status usmerjene kmetije. Število usmerjenih kmetij zelo hitro raste. Konec leta 1977 je bilo med njimi že 174 hribovskih kmetij, kar je 35% vseh, oziroma 41,2% podrobneje proučenih hribovskih kmetij.

K posodabljanju hlevov sodi kmetijska mehanizacija, selekcija goveje živine na ustrezno sivo-rjavo pasmo in naraščanje števila goveje črede, končni rezultat vsega pa je dvig živinorejske proizvodnje, predvsem mleka, saj se je velika večina usmerjenih kmetij osredotočila na mlečno živinorejo. Poleg kreditov za preureditev hlevov nudi zadruga kmetom kooperantom tudi kredite za kmetijske stroje, za preurejanje hiš pa ne, razen če je preureditev namenjena kmečkemu turizmu.

Solčavsko je med vodilnimi regijami tudi glede števila usmerjenih kmetij, saj jih je bilo takšnih leta 1977 več od polovice vseh (tabela 1). Daleč pred vsemi na Solčavskem in tudi v vsej Gornji Savinjski dolini je naselje Logarska Dolina, kjer so vse kmetije med usmerjenimi, polovica jih je v Podolševi, manj v Robanovem Kotu, medtem ko v Solčavi ni nobene. Relativno največji delež, za 7,7% večji kot na Solčavskem, odpade na usmerjene kmetije v južnem predgorju Golt. Za 2,6% je višji tudi v hribovskem zaledju Mozirja, predvsem zaradi Šmihela, kjer je usmerjenih tričetrt kmetij, na Brezju celo vseh šest proučenih,⁸ nad 40% pa jih je tudi na Lepi Njivi in Dobrovlju, najmanj, le dobra četrtina, pa v Radegundi, ki je tudi sicer med slabše stoječimi hribovskimi naselji. Z nad 40% usmerjenih kmetij se ponaša tudi Lučka pokrajina, a različno od naselja do naselja. Daleč pred vsemi

⁸ Na Brezju, katerega velik del ne moremo šteti za hribovsko naselje, sem vzel v proučitev le šest najvišjih kmetij (glej seznam kmetij na str. 14); te pa so vse med usmerjenimi.

Tabela 1. Hribovske kmetije – osnovni kazalci

Regija, naselje	velikost posesti ha	število kmetij	usmerjene kmetije		zaščitene kmetije		lesni etat na kmetijo m ³	oddani les na kmetijo 1977 m ²	oddano mleko na kmetijo – litri		mleko 1975 1977 %
			št.	%	št.	%			1975	1977	
Logarska Dolina	78,3	10	10	100	10	100	312	276	9.204	13.202	+ 43,4
Podolševa	72,1	16	8	50,0	16	100	203	183	3.283	6.549	+ 99,5
Robanov Kot	85,2	13	5	38,5	12	92,3	223	167	8.034	8.854	+ 10,2
Solčava	45,2	5	–	–	3	60,0	128	95	4.657	2.320	– 50,2
<i>Solčavsko</i>	74,3	44	23	52,3	41	93,2	225	189	5.765	8.051	+ 39,6
Podvolovjek	44,2	16	14	87,5	16	100	167	105	9.433	11.169	+ 18,4
Podveža	44,6	17	6	35,3	17	100	116	82	6.476	6.577	+ 1,5
Krnica	41,9	23	12	52,2	22	95,7	126	101	5.622	7.338	+ 30,5
Raduha	38,8	20	5	25,0	19	95,0	102	114	4.033	7.072	+ 75,3
Strmec	28,5	11	4	36,4	10	91,0	85	86	5.478	9.804	+ 79,0
Konjski Vrh	35,8	19	3	15,8	19	100	91	95	2.778	5.250	+ 88,9
<i>Lučka pokrajina</i>	39,6	106	44	41,5	103	97,2	115	98	5.510	7.626	+ 38,4
Ter	39,1	28	5	17,9	28	100	95	105	1.837	3.193	+ 73,8
Primož	44,2	17	6	35,3	16	94,1	118	102	1.703	2.968	+ 74,3
Planina	57,7	6	1	16,7	6	100	186	186	–	–	–
Savina	35,4	16	7	43,8	16	100	120	112	4.581	6.185	+ 35,0
<i>Hribovsko zaledje</i>											
<i>Ljubnega</i>	41,2	67	19	28,4	66	98,5	115	113	2.294	3.565	+ 55,4
Šmihel	51,6	20	15	75,0	20	100	109	115	11.050	16.675	+ 50,9
Radegunda	25,5	11	3	27,3	11	100	84	62	2.909	4.091	+ 40,6
Lepa Njiva	25,5	27	12	44,4	25	92,6	37	42	3.778	5.874	+ 55,5
Brezje	26,0	6	6	100	6	100	70	67	8.000	18.200	+ 127,5
Dobrovlje	37,1	7	3	42,9	7	100	50	34	4.571	4.971	+ 7,4
<i>Hribovsko zaledje</i>											
<i>Mozirja</i>	34,0	71	39	54,9	69	97,2	68	67	6.127	9.593	+ 56,6

Tabela 1. *Hribovske kmetije – osnovni kazalci (nadaljevanje)*

Regija, naselje	velikost posesti ha	število kmetij	usmerjene kmetije		zaščitene kmetije		lesni etat na kmetijo m ³	oddani les na kmetijo 1977 m ³	oddano mleko na kmetijo – litri		mleko 1975 1977 %
			št.	%	št.	%			1975	1977	
Tirosek	29,1	28	10	35,7	23	82,2	70	91	8.109	8.984	+ 10,3
Šmiklavž	26,3	19	8	42,1	13	68,4	65	73	7.471	9.415	+ 26,0
Dol	38,4	5	4	80,0	5	100	101	139	13.314	16.026	+ 20,4
Lenart	41,5	19	6	31,6	15	78,9	95	95	5.163	7.659	+ 48,4
Florjan	27,3	23	9	39,1	12	52,2	77	74	6.509	8.046	+ 23,6
<i>Gornja Zadrečka dolina</i>	31,1	94	37	39,4	68	72,3	77	87	7.270	8.938	+ 22,9
Rovt	28,0	21	3	14,3	14	66,7	93	105	3.528	2.746	- 22,2
Čreta	45,8	4	-	-	3	75,0	84	83	-	-	-
<i>Spodnja Zadrečka dolina</i>	30,1	25	3	12,0	17	68,0	82	102	2.964	2.307	22,0
Poljane + Goličnik	28,4	15	9	60,0	13	86,7	49	51	5.800	6.207	+ 7,0
<i>Južno predgorje Golt</i>	28,4	15	9	60,0	13	86,7	49	51	5.800	6.207	+ 7,0
<i>Skupaj hribovske kmetije v GSD</i>	39,7	422	174	41,2	377	89,3	106	101	5.381	7.238	+ 35,3

je napredni Podvolovljek z več kot tremi četrtinami usmerjenih kmetij, temu sledi z nad polovico usmerjenih kmetij Krnica, skoraj enaka sta Strmec in Podveža, na najslabšem pa sta Raduha s komaj četrtino usmerjenih kmetij in Konjski Vrh, kjer jih je le 16 %. Ostale regije imajo glede na celoto podpoprečen delež usmerjenih kmetij. Še najbližja poprečku je gornja Zadrebčka dolina, v kateri je daleč na prvem mestu Dol, znatno podpoprečno je hribovsko zaledje Ljubnega (-12,8 %), na najslabšem pa so hribovske kmetije v območju spodnje Zadrebčke doline, kjer je komaj 12 % kmetij usmerjenih (na Čreti in v Zavodicah ni nobene, zato pa je v Rovtu delež nekaj višji). V hribovskem zaledju Ljubnega je na najboljšem Primož, ki pa je vseeno podpoprečen (-7,9 %), daleč najslabša pa je Planina, kjer je med šestimi podrobneje obravnavanimi kmetijami usmerjena le Atelškova kmetija.⁹

2.3. Modernizacija hlevov in kmetijska mehanizacija

Vse usmerjene kmetije so imele leta 1977 modernizirane hleve; leta 1978 je njih število še naraslo. Večina je predelala stare hleve (87 %), ostalih 23 hlevov pa je novih. Zaradi pomena živinoreje na hribovskih kmetijah v preteklosti, predvsem pa zaradi neprivezane živine; so postavljali že od vsega začetka velike hleve. Ti so prišli za namene modernizacije, ki je vezana tudi na številčnost goveje črede, zelo prav in jih zato ni bilo treba povečevati; take potrebe so se zaradi velikega povečanja števila goved začele javljati šele v najnovejšem času, a pri pomembnih živinorejcih v hribovskih področjih redkeje kot v dolini.

Z odpravo ovir pri nabavi kmetijskih strojev zasebnim kmetom in z izgradnjo cest je mehanizacija hribovskega kmetijstva v obravnavani pokrajini zelo hitro napredovala. Najprej so segli kmetje po ročnih motornih kosilnicah, osnovnem in najpotrebnejšem kmetijskem stroju na živinorejskih področjih; mnogi imajo danes kot priključek na kosilnico tudi obračalnik in zgrabljajnik. Kosilnice so začeli kupovati že pred izgradnjo cest, saj jih je bilo mogoče pripeljati h kmetijam tudi po kolovoznih poteh, bile pa so tudi vsestransko najlažje dosegljive; za delo v gozdu so še pred kosilnicami začeli na veliko nabavljati ročne motorne žage, ki so bile prvi moderen stroj na kmetijah. Nekateri, a zelo redki hribovski kmetje so si pred prodorom kosilnic omislili vprežne kosilnice, nekateri tudi tovrstne obračalnike in zgrabljajnike, kot npr. Logar v Logarski dolini, a to predvsem tisti, ki imajo travnike na ravnem, teh je pa med hribovci relativno malo. Stoglej, ki je imel prvi med hribovskimi kmeti kosilnico, jo je kupil leta 1953.

Kosilnice je kljub velikim strminam kmetijskega zemljišča v delu hribovskih kmetij mogoče uporabljati skoraj povsod, razen na najbolj strmih pobočjih, predvsem pa takih, ki presegajo naklon 25°, kar je ekvivalentno strmini 47 %. Večjim strminam so prilagojene ustrezne manjše kosilnice, ki jih je pri nas lahko dobiti in je z njimi mogoče kositi tudi v strminah, večjih od 45 %, če so za to dani tudi drugi pogoji, predvsem gladek svet in ustrezna trava. Tudi kamnit svet je ovira za kosilnice, tega pa je v naši pokrajini razmeroma malo.

Za kosilnicami so se začeli pojavljati prvi traktorji. Ti so bili za večino hribovskih kmetij vezani na izgradnjo primernih dostopov h kmetijam, torej predvsem na izgradnjo gozdnih cest. Na boljšem so bili tisti, ki so ceste že imeli, zato so si traktorje tudi najprej nabavili. Tudi traktor si je med hribovskimi kmeti prvi preskrbel Stoglej. To je bilo leta 1965, in sicer tri leta prej, preden je bil kmetu dovoljen nakup traktorja, zato je imel težave. Po odpravi omejitev si ga je med prvimi nabavil Logar iz Logarske, nato pa še nekateri »dolinci« na Solčavskem. Dokler pri nas ni bilo mogoče kupiti novega traktorja, so si najpodjetnejši kmetje po različnih poteh nabavljali stare. Visoko v hribe so prišli prvi traktorji

⁹ Upoštevajoč vseh dvajset hribovskih kmetij v Planini je delež usmerjenih komaj 5 %, to je, če izvzamemo Čreto in Zavodice, kjer ni nobene usmerjene kmetije, najslabše stoječe hribovsko naselje v obravnavani pokrajini. Kot bomo videli kasneje, je tako tudi na drugih področjih gospodarstva in prebivalstva.

precej pozno. Rženičnik npr., danes najpomembnejši mlečni proizvajalec v vsej Gornji Savinjski dolini in eden največjih med kmeti na Slovenskem, je kupil traktor šele leta 1969 (dve leti pred njim ga je v Šmihelu imel že Gačnik), torej skoraj deset let po izgradnji ceste do Šmihela; kosilnico, ki jo je imel prvi v Šmihelu, pa je kupil 1961. leta.

Lahko rečemo, da imajo danes motorno kosilnico vse 422 podrobneje obravnavane hribovske kmetije, ima jo pa tudi velika večina ostalih 73 hribovskih kmetij; mnogo jih ima tudi obračalnik, ki ga priključijo na kosilnico, medtem ko sta obračalnik in zgrabljalnik kot traktorska priključka zaradi neugodnih tal kmetijskega zemljišča redka. Danes so na hribovskih kmetijah zelo redki kmetje, ki spravljajo krmo ročno. Izjema je spet Planina, kjer je brez motorne kosilnice še vedno tri četrtine kmetij, prava redkost pa so tudi drugi kmetijski stroji. Tudi traktorjev je na hribovskih kmetijah iz leta v leto več. Najmanj po enega imajo vse usmerjene kmetije, a tudi velika večina drugih kmetij, ki so zajete v podrobnejšo obdelavo, medtem ko so bili leta 1977 na ostalih 73 hribovskih kmetijah traktorji redki, se pa tudi na njih stanje izboljšuje. Številni kmetje imajo tudi traktorske prikolice, ki jim služijo za prevoze različnih tovorov.

Zelo pomemben kmetijski stroj za hribovskega kmeta živinorejca je, poleg traktorja in kosilnice, nakladalna prikolica »nakladalka«. Njena uporaba pa je v hribih omejena, saj ne pride v poštev za neposredno uporabo na strmih svetu, nujna pa je zanjo dovozna cesta do kmetije. Problem uporabe nakladalk na prestrmem svetu rešujejo tako, da po strmih pobočjih speljejo zasilne ceste, sposobne za prevoz s traktorji, do katerih s strmih travnih pobočij spravljajo seno ročno ali s primernimi kmetijskimi stroji, ki ga nato nakladalka s pomočjo traktorskega pogona spravi vase. V zadnjem času pa je mogoče tudi že pri nas dobiti bolj strmemu travnemu zemljišču prilagojene širokoosne nakladalke, ki jih nekaj kmetov na Solčavskem že ima (Matk, Covnik, Ložekar, Rogar, Macesnik, Gradišnik). Leta 1977 je imelo nakladalke 72 kmetov (17% podrobneje proučevanih kmetij), od tega 14 kmetij ali 32 % vseh kmetij na Solčavskem in 20 kmetij ali 19% hribovskih kmetij v Lučki pokrajini.

Številnim kmetom služijo za strojno spravilo sena traktorske vile, saj jih ima večina hribovskih kmetov, ki ima traktorje. Traktorske vile so gibljivejše od nakladalk, zato jih je možno uporabljati tudi v bolj strmih svetu, tudi v takem, kot ga ima npr. Bukovnik, lastnik najvišje kmetije na Slovenskem s poprečnim naklonom kmetijskega zemljišča 28° oziroma 53%-nim strmcem.

Povečani stalež goveje živine na hribovskih kmetijah in čedalje nestalnejša poletna vreme nujno sili živinorejce k gradnji silosov ali vsaj k postavitvi dosuševalne naprave za sušenje sena; nekateri kmetje imajo že oboje. Dosuševalnike ima približno četrtina hribovskih kmetij (spet jih je največ na Solčavskem, izven njega pa v Šmihelu, Podvolovljeku in Poljanah, daleč najmanj pa v hribovskem zaledju Ljubnega ter v gornji in spodnji Zadrecki dolini), silosi pa so na hribovskih kmetijah bolj redki; kaže, da jim bodo že v najbližji prihodnosti posvetili glavno skrb, saj so sedaj tako rekoč življenjskega pomena za hribovske živinorejce. Vseh silosov na hribovskih kmetijah je bilo 46 ali na 11% kmetij, od tega na Solčavskem 17 in v Lučki pokrajini 15, deset kmetov pa je imelo celo po dva silosa (Matk, Podbrežnik in Logar na Solčavskem, Stoglej, Sp. Podpečnik in Sp. Mlinar v Lučki pokrajini, Rženičnik v Šmihelu, Fužir na Lepi Njivi, Matjaž v Tirosku in Štrukelj v Rovtu).

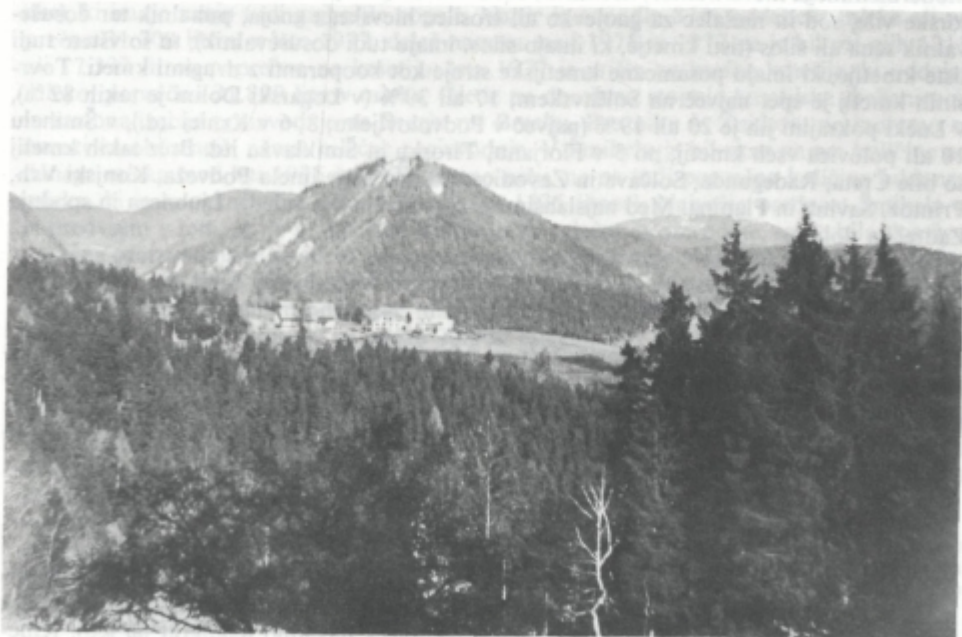
Večini kmetom služi za spravilo sena na senik nad hlevom puhalnik, kolikor ga v spodnji del senika ne pripeljejo naravnost s ceste ali po »mostu«, medtem ko ga v zgornjega, imenovanega »peter«, spravljajo izključno s puhalnikom. Puhalnik je bil eden prvih kmetijskih strojev na obravnavanih kmetijah. Uporabljati ga je bilo mogoče z napeljavo elektrike, zato so nekateri od njih že zastareli in dotrajani, predvsem pa s premajhno zmogljivostjo glede na močno povečane potrebe; večina kmetov ima zato novejše, modernejše puhalnike.

Na modernizirane hleve na splakovanje z gnojničnimi jamami so vezani sodi in mešalci za gnojevko, v strmih svetu, kjer s sodi ni mogoče gnojiti, pa tudi cevi, po katerih

Sl. 9. Z dokaj položnim kmetijskim zemljiščem in velikim kmečkim domom se ponaša Berbuč v Šmihelu. V sredini slike je središče Šmihela s cerkvijo, šolo in gostilno

Sl. 10. Položno zemljišče in nadpovprečna količina lesa v Šmihelu dajeta mnogim kmetijam dobre osnove za gospodarjenje; k izrabi teh veliko pripomorejo gozdne ceste. – Rženičnik, ena najnaprednejših kmetij v Gornji Savinjski dolini. Zadaj sv. Križ nad Belimi vodami

iz soda ali naravnost iz gnojnične jame spuščajo gnojevko po strmih rebreh. Ker vseh omejenih pripomočkov za gnojenje ne rabijo pogosto (le nekajkrat na leto, običajno dva do trikrat), obstajajo med skupinami kmetov kooperantski odnosi; je pa nekaj kmetov, ki imajo tudi te kmetijske stroje sami zase. Podobno je tudi pri nekaterih kmetih z razvito živinorejo, ki nimajo hlevov na splakovanje, marveč se držijo še starega načina gnojenja s hlevskim gnojem. Ker je tak način gnojenja težaven in zamuden, obstaja možnost nabave stroja za trosenje gnoja na traktorski pogon, zato je tudi zanj najprimernejši kooperantski sistem uporabe, ki se ga na primer že poslužujejo štirje šmihelski kmetje.

Številne hribovske kmetije imajo avtomobile ali vsaj motocikle, predvsem mopede, ki so hribovskemu kmetu nujno potrebi zaradi komuniciranja z dolino in oddaljenejšimi sosedi; nekateri uporabljajo za to tudi traktor. Leta 1977 je imela na Solčavskem skoraj vsaka kmetija avto, prav tako v Šmihelu, Podvolovljeku, Poljanah, Rovtu in na Lepi Njivi, na več kot polovici kmetij pa še v Krnici, Raduhi, Tirosku, Florjanu, Teru in Primožu; zanimivo je, da je bilo precej avtomobilov in motorjev tudi v Planini (5 avtomobilov in 5 motorjev, a le 6 traktorjev).

Redki so, ki imajo trosilnike umetnega gnoja; okrog 20 jih je na hribovskih kmetijah. Umetni gnoj uporabljajo predvsem tisti kmetje, ki imajo zaradi številne goveje črede premalo hlevskega gnoja oziroma gnojnice. Pred prehodom na izplakovalne hleve so uporabljali relativno več umetnega gnoja, medtem ko danes gnojnica na usmerjenih kmetijah zadosti večini potreb po gnojenju. Umetni gnoj je drag, zato ga hribovski kmetje sedaj, ko ga je zlahka mogoče spravljati po cestah h kmetijam, ne uporabljajo toliko, kot bi ga, če bi bila cena sprejemljivejša.

Leta 1977 je bilo 92 ali 19% vseh oziroma 22% podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij, ki so imele tako imenovano popolno kmetijsko mehanizacijo. Ta vključuje poleg moderniziranega hleva traktor, kosilnico, obračalnik, zgrabljalnik, nakladalko ali vsaj traktorske vile, sod in mešalec za gnojevko ali trosilec hlevskega gnoja, puhalnik ter dosuševalnik sena ali silos (tisti kmetje, ki imajo silos, imajo tudi dosuševalnik); tu so vštete tudi tiste kmetije, ki imajo posamezne kmetijske stroje kot kooperanti z drugimi kmeti. Tovrstnih kmetij je spet največ na Solčavskem, 17 ali 39% (v Logarski Dolini je takih 82%), v Lučki pokrajini jih je 20 ali 19% (največ v Podvolovljeku, 8, 6 v Krnici itd.), v Šmihelu 10 ali polovica vseh kmetij, po 5 v Florjanu, Tirosku in Šmiklavžu itd. Brez takih kmetij so bile Čreta, Radegunda, Solčava in Zavodice, po eno pa je imela Podveža, Konjski Vrh, Primož, Savina in Planina. Med najslabšimi je spet hribovsko zaledje Ljubnega in spodnja Zadrega dolina.

3. KMETIJSKO GOSPODARSTVO

Govor bo predvsem o živinoreji, točneje govedoreji, ki je razen prodanega lesa najpomembnejši vir dohodkov iz kmetijskega gospodarstva na obravnavanih hribovskih kmetijah. Morebitni drugi dohodki so manj pomembni, če izvememo kmečki turizem, s katerim pa se ukvarjajo le redke hribovske kmetije. Neocenljiv pa je tisti del dohodka, ki ga dobijo kmetje od žaganega lesa.

3.1. Mlečna živinoreja

Usmerjenost živinoreje je tristranska: mlečna, mesna in plemenska. Daleč najpomembnejša je mlečna živinoreja. Mleko se še vedno zlahka in redno oddaja, kar prinaša kmetu reden vir dohodka, za razliko od lesa, kjer je izkupiček navadno le enkrat na leto. Kmetijskim kooperantom zagotavlja in opravlja odkup kmetijska zadruga, zato so skoraj vsi hribovski mlečni proizvajalci zadržni kooperanti; zelo redke so hribovske kmetije, ki oddajajo mleko naravnost potrošnikom. Precej je hribovcev, ki se jim mleka zaradi velike od-

daljenosti od zbirnih centrov ne splača voziti tako daleč. Taki kmetje imajo zato malo krav; mleko, ki ga imajo, pa porabijo doma za ljudi in živino. Tako je na Čreti in v Planini ter v zgornjih, oddaljenejših delih visokih hribovskih naselij v zaledju Ljubnega, v večjem delu Zgornje Radegunde, Rovta in Dobrovlja.

Mleko zbira mlekarna v Radmirju, od tam pa ga vozijo v Ljubljanske mlekarne. Kmetje ga spravljajo do zbiralnic, od koder ga vozi kdo od kmetov s traktorsko prikolico do zbirališč ob glavnih cestah, kjer ga pobirajo mlekarški tovornjaki. Izjema so kmetije v večjem delu Matkovega kota in Podolševe, od koder odvažajo mleko do zime mlekarški tovornjak na krožni vožnji po panoramski cesti od Logarske doline do Solčave; pozimi dostavljajo kmetje mleko v Logarsko dolino oziroma Solčavo.

Zbrani so podatki o količini oddanega mleka v letu 1975 in 1977.¹⁰ Iz njih odseva močan porast oddanega mleka, in sicer za 35,3 %, to je za 802, 522 l, od 2.270.858 litrov leta 1975 na 3.073.410 litrov v letu 1977 (tabela 1). Leta 1977 je oddala hribovska kmetija povprečno 7.283 l mleka¹¹.

Med regijami se je delež oddanega mleka najbolj povzpela v hribovskem zaledju Mozirja, za 56,6 %, ki je na prvem mestu tudi v količini oddanega mleka. Tu izstopata predvsem celotni Šmihel in šest obravnavanih kmetij na Brezju, medtem ko druga naselja, zlasti Dobrovlje in Radegunda, zaostajajo; Dobrovje kot celota zato, ker od sedmih kmetov oddajajo mleko le trije, ki so ga leta 1977 oddali povprečno 11.000 litrov, Radegunda pa glede na celoto in dajalce. Lepa Njiva kljub znatnemu porastu oddanega mleka zaostaja v količini tako v celoti kot glede na posamezno kmetijo. Posebno mesto v hribovskem zaledju Mozirja zavzemata Brezje in Šmihel, kar zgovorno kažeeta priloženi tabeli 1 in 4; med najboljšimi sta tudi v celotnem obravnavanem področju. Trenutno je na prvem mestu Brezje, glede na perspektive v odnosu na celoto pa so med njima razlike, ki gredo v prid Šmihelu. Na hribovskih kmetijah Brezja so trije izraziti mlečni živinorejci (Breznik, Breccelj in Žnidar), ki imajo zanjo tudi najboljše pogoje. Nanje je odpadlo 87 % oddanega mleka ali povprečno 31.700 litrov v letu 1977, delež narasta med 1975 in 1977 pa je bil pri njih 121 % ali 17.333 litrov povprečno na kmetijo; leta 1977 je prišlo na breške kmetije, ki oddajajo mleko, povprečno 21.800 litrov mleka. Glede na doseženo stopnjo kmetijske mehanizacije in racionalizacije proizvodnje na Brezju pri Breclju, Brezniku in Žnidarju ne moremo računati na občutnejši narast mlečne proizvodnje. V Šmihelu je bil sicer narast količine oddanega mleka med leti 1975 in 1977 znatno nižji, ne pa tudi povprečna količina oddanega mleka, ki je le nekaj nižja kot na Brezju (za 1525 litrov). Največja prednost Šmihela pa je predvsem v tem, da je še daleč od kulminacije mlečne proizvodnje, saj je bila dosežena tolikšna proizvodnja le pri 45 % moderniziranih hlevih (Brezje pri 67 %), medtem ko je modernizacija nadaljnjih 40 % hlevov že v teku. Res je sicer, da je prispeval tudi leta 1977 glavni delež k skupni količini oddanega mleka v Šmihelu Rženičnik s 60.000 litri, vendar je bilo v vasi še šest kmetov, ki so oddali 20.000 in več litrov mleka (Žlebnik 30.000, Lesjak 26.000, Jesevnik 24.000, Konečnik in Hriberšek po 22.000 ter Naraločnik 20.000 litrov), med 18.000 in 20.000 litri pa še Napotnik in Berbuč. Vsi omenjeni hribovske kmetije v Šmihelu so oddali leta 1977 povprečno 26.833 litrov mleka, brez Rženičnika pa še vedno 22.688 litrov. Zato lahko računamo, da se bo v Šmihelu proizvodnja mleka ob pogojih, kakršni so bili leta 1977 za razvoj mlečne živinoreje, že v najbližji prihodnosti občutno dvignila, medtem ko za Brezje tega ne moremo pričakovati.

¹⁰ Podatke sem dobil na Zgornjesavinjski kmetijski zadrugi, zajeti pa so v tabeli 1. Zbrali so jih vestni kmetijski pospeševalci z ljubeznivim posredovanjem direktorja zadruge mag. Lojzeta Plaznika, dipl. ing. agronomije. Po isti poti sem dobil tudi podatke o prodani goveji živini. Ing. Plazniku in pospeševalcem se tudi po tej poti za obsežno in vestno opravljeno delo najlepše zahvaljujem.

¹¹ V izračun so zajete vse obravnavane kmetije in ne le tiste, ki so leta 1977 mleko oddajale; teh je bilo 312 ali 74 %, na vsako od njih pa je prišlo 9.851 l mleka ali 35 % več, kot je popreček za celoto. Čeprav je navedeni podatek realnejši, sem se, kot pri drugih kazalcih stanja na hribovskih kmetijah, držal metode izračunavanja poprečkov glede na celoto; večja odstopanja od poprečka v regijah ali naseljih bom posebej navajal med tekstom.

Po količini poprečno oddanega mleka na kmetijo je na drugem mestu gornja Zadrebčka dolina z 8.938 litri, bil pa je tu porast med 1975 in 1977 manjši, le 22,9%. Med naselji je glede na količino oddanega mleka na kmetijo daleč pred drugimi Dol z 79% nad poprečjem, nekaj nad njim sta bila še Šmiklavž in Tirosek; Florjan in zlasti Lenart pa sta bila pod njim, čeprav se je v Lenartu dvignila količina oddanega mleka med leti 1975 in 1977 za 48,4%, kar je bilo daleč največ v gornji Zadrebčki dolini. Pomen, ki ga pripisujejo prodaji mleka hribovski kmetje v gornji Zadrebčki dolini, se kaže v tem, da ga oddajajo, razen osmih, vsi, tudi najbolj oddaljeni (teh je 93,5%, poprečje za celotno obravnavano pokrajino pa je 73,7%). Med kmeti ga je leta 1977 oddal največ Mavrič iz Florjana, 34.000 litrov, kmetov, ki so ga oddali več kot 20.000 litrov pa je bilo še sedem ali 8,5% z vseh hribovskih kmetij v gornji Zadrebčki dolini (Enci 27.000 litrov, Suhovršnik 26.000, Matjaž in Podmeninšek po 25.000, Sp. Podbrežnik 21.000 ter Sp. Sluga in Požežnik po 20.000 litrov). Na vsakega od njih, vključujoč Mavriča, je prišlo poprečno 24.750 litrov, brez njega pa 23.428 litrov.

Gornji Zadrebčki dolini sledi Solčavsko s poprečno 8.051 litri oddanega mleka na kmetijo, kar je okoli 10% več, kot je popreček za celoto. Preseneča, da se je Solčavsko kljub bogatim gozdovom tako močno usmerilo tudi v mlečno živinorejo, čeprav zanjo zaradi ostre klime in znatnih strmin kmetijske zemlje (poprečni naklon je 18,4° oziroma 33%, vključno z ravninskimi kmetijami v Logarski dolini, ob Savinji pri Rogovilu in v dnu Robanovega kota) ni najugodnejših osnov; znatni dohodki od lesa, razvejana mreža gozdnih cest, želja po modernizaciji kmetij, ki izkoriščajo tudi slabše pogoje ter predvsem pogum in sposobnost večine kmečkih gospodarjev, to so glavni dejavniki napredka na Solčavskem. Tudi glede količine oddanega mleka na kmetijo stopa v ospredje na Solčavskem Logarska Dolina; nad regionalnim poprečkom je še Robanov kot, 19% pod njim je Podolševa, na najslabšem pa je Solčava s 464 litri oddanega mleka na kmetijo; tu ga je oddaljal le Sp. Icmanik, pa še ta ga je oddal samo 2320 litrov (polovico manj kot leta 1975). Med kmeti na Solčavskem so štirje, ki so leta 1977 oddali 20.000 litrov in več mleka, največ Govec, 35.000 litrov, slede mu Matk z 29.000 litri, Covnik s 24.000 in Zg. Belšek z 20.000 litri. Robnik, ki je bil v Podolševi na prvem mestu, ga je oddal 16.000 litrov, kar je daleč največ v vsem naselju. Odkup mleka prek zadruge se je na Solčavskem med leti 1975 in 1977 povečal kar za 39,6%, največ v Podolševi, kjer je zanimanje zanj močno naraslo, pa tudi v Logarski Dolini. Računati smemo, da se bo proizvodnja mleka še nadalje dvigovala, saj se mnogi kmetje opremljajo z najmodernejšimi kmetijskimi stroji, si še modernizirajo hleve (Ploder, Prodnik), gornje tri kmetije v Robanovem kotu (Vršnik, Knez, Haudej) pa so leta 1979 dokončno povezali s cesto.

Le nekoliko nadpoprečna je količina oddanega mleka v Lučki pokrajini (+4,7%) v odnosu do celotne obravnavane pokrajine. Posebno mesto zavzema tu Podvolovjek z dobro razvito mlečno živinorejo, ki je prekoračil regionalni popreček za 46%, glede na vse obravnavane kmetije pa za 53%. Višji popreček od regionalnega ima še Strmec, +28,6% (predvsem na račun Sp. Strmčnika, ki je oddal 36.000 litrov mleka in bil na četrtem mestu med hribovskimi kmeti obravnavane pokrajine, in deloma še Zg. Strmčnika z 21.000 litri), ostala štiri naselja v Lučki pokrajini pa so pod njim: najmanj Krnica (-3,8%) in Raduha (-7,3%), sledi Podveža (-13,8%) in končno Konjski Vrh (-31,2%) z najslabšimi možnostmi za mlečno živinorejo v Lučki pokrajini (znatna oddaljenost zgornjih kmetij od glavne ceste, velika strmina kmetijskega zemljišča in neugodna demografska slika); tu je daleč pred vsemi Kosmač s 24.000 litri. Največ mleka v vsej Lučki pokrajini je leta 1977 oddal že imenovani Sp. Strmčnik, ki mu sledijo: Ramše in Metulj po 30.000 litrov, Sp. Jerovčnik in Sp. Podpečnik po 27.000 litrov, Kosmač 24.000 litrov, po 22.000 litrov Sp. Mlinar in Zg. Jezernik, po 20.000 litrov pa Zg. Zavratnik, Pogorevčnik in Markovnik. Med leti 1975 in 1977 se je količina oddanega mleka povzpela za 38,4%, relativno največ v Strmcu in Raduhi, najmanj pa v Podveži, +1,5%; večina kmetov je v Podveži oddala manj mleka, več so ga oddali le Pečovnik, Sedlišak, Koklejš, Kladnik, Prek in zlasti Markovnik (5838 litrov ali 43% več kot leta 1975).

Sl. 11. Čeprav manjša, mešana kmetija, z ugodnim položnim zemljiščem, je že dokaj modernizirana (hlev na splakovanje, dosuševalec sena, kosilnica s priključki, silos v gradnji), lepo urejen pa je tudi kmečki dom. – Podstenšek v Šmihelu

Sl. 12. Rženičnik v Šmihelu ima med hribovskimi kmeti najštevilnejšo govejo čredo (okrog 30 glav, od tega 17 krav mlekarič), katere del je na sliki. Z racionalnim pašno-košnim sistemom intenzivno izrablja okrog 18 ha travnikov okrog kmetije

Več kot pol manjša (-51%) je bila leta 1977 poprečna količina oddanega mleka na kmetijo v hribovskem zaledju Ljubnega v odnosu do vseh hribovskih kmetij obravnavane pokrajine. Neugodno stanje mlečne živinoreje gre predvsem na račun velike oddaljenosti znatnega števila kmetij od doline, kljub povezanosti z gozdnimi cestami, dalje na račun strmega kmetijskega zemljišča (poprečno okrog 34% oziroma 19,2', kar je med regijami največ v GSD), zelo slabe strukture kmečkega prebivalstva in znatno nadpoprečne nadmorske višine kmečkega doma. To se najbolj kaže v Planini ter na zgornjih kmetijah Tera in Primoža, ki mleka ne oddajajo. Kolikor ga imajo, ga rabijo doma. Najmanj mleka ima Planina, kjer imajo na kmetiji poprečno manj kot dve kravi (največ, in sicer pet jih je imel Atelšek), veliko boljše pa tudi ni bilo pri tovrstnih kmetijah v Primožu (poprečno 2,1 na kmetijo). Slabo stanje mlečne živinoreje se v hribovskem zaledju Ljubnega kaže že v tem, da je Savina, ki je sicer glede oddanega mleka na kmetijo daleč pred drugimi hribovskimi naselji v regiji, glede na celotno obravnavano pokrajino še vedno podpoprečna (-15,2%), razen tega pa odpade glavni delež le na tri kmetije, to je na 19% tamkajšnjih kmetij (Hojnik 23.000 litrov, Vrtnik 12.000 in Žačnik 10.000 litrov), ki pa oddajajo 46% vsega mleka v naselju. Kmetije v Teru oddajo poprečno 56% manj mleka, kot je popreček za vse obravnavane hribovske kmetije, kmetije v Primožu pa celo 59% manj. V Teru ni bilo nikogar, ki bi leta 1977 oddal več kot 20.000 litrov mleka. Najbližji temu je bil Gril s 16.000 litri, 3.000 litrov manj ga je oddal Kij, z 10.000 litri je bil na tretjem mestu Sedovnik, medtem ko ga je v Primožu oddal več kot 10.000 litrov le Grudnik, 12.000 litrov. Med leti 1975 in 1977 se je oddaja mleka dvignila za 85.000 litrov ali za 55%, relativno največ v Primožu in Teru, v vsakem od obeh za 74%, v Savini, kjer je bila že leta 1975 relativno visoka, pa le za 35%.

Čreta na jugovzhodni rebri spodnje Zadrečke doline mleka ne oddaja, saj ima poprečno le dve kravi na kmetijo (stanje leta 1975). Tudi v Rovtu je bila poprečna oddaja mleka na kmetijo znatno nižja od poprečka za celotno obravnavano pokrajino (-63%). V Rovtu je le en pomembnejši mlečni živinorejec (Štrukelj), pa še ta je leta 1977 oddal manj kot 20.000 litrov mleka (16.000); druga dva, Brčun in Krnčnik, ki imata moderniziran hlev in zato dobre pogoje tudi za mlečno živinorejo, sta ga leta 1977 oddala le 9.000 oziroma 10.000 litrov, podobno tudi Volažnik, ki pa ima hlev še po starem. Preseneča, da se je v Rovtu zmanjšala količina oddanega mleka med leti 1975 in 1977, in sicer kar za 22,2%; poleg zmlačave, kjer je bilo relativno, ne pa tudi absolutno znižanje še večje, je to med večjimi hribovskimi naselji v obravnavani pokrajini edini primer. Do tega je prišlo zato, ker mleka ne oddajajo več kmetije v Malem Rovtu in najvišje kmetije v Velikem Rovtu, med katerimi je tudi Bele, ki ga je leta 1975 oddal 10.000 litrov (poleg Brčuna s 13.000 litri je bil takrat med najmočnejšimi dobavitelji mleka v Rovtu).

Ostane še pregled kmetij južnega predgorja Golt, to je v Poljanah, vključujoč Goličnika. Skupaj oddaja to področje 8,7% manj mleka na kmetijo, kot je popreček za celoto. Takoj pa je treba poudariti, da je tu izredno napredna kmetija Čremešnik, ki je med najbolje stoječimi v celotni Gornji Savinjski dolini, z moderniziranim hlevom, s popolno kmetijsko mehanizacijo, z dvanajstglavo čredo krav in s petimi telicami (stanje leta 1978), s prenovljeno hišo in z zelo uspelim kmečkim turizmom. Čremešnik je oddal leta 1977 43.000 litrov mleka, torej 46% v vsej regiji (5.000 litrov več kot leta 1975). Druge kmetije ga oddajajo občutno manj, še največ Bursečnik (okrog 9.000 litrov), ki ima tudi že moderniziran hlev s 5 kravami in 4 telicami, ter deloma Joneš v Negujnici s 5 kravami in dvema telicami, a s starim hlevom, oddal pa je leta 1977 8.000 litrov mleka.

3.2. Mesna in plemenska govedoreja

Razen mleka dá na hribovskih kmetijah med živinorejskimi tržnimi proizvodi nekaj izkupička še mesna in plemenska živina; nanjo odpade, upoštevajoč domače zakole, okrog 38% celokupne živinorejske tržne proizvodnje, brez njih pa le 22%. V celoti slika ni

vzpodbudna. Bolj opazni so le nekateri posamezniki, med naselji pa Brezje z 31 oddanimi pitanci ali 5,2 na kmetijo, Šmihel s povprečno dvema plemenskima telicama na kmetijo in Lepa Njiva ter Rovt s povprečno 0,8 pitanci. Gornja Zadrebčka dolina prednjači v oddanih teletih, saj jih je prišlo v Šmiklavžu povprečno na kmetijo 2,1, v Tirosku 1,7, v Florjanu 1,5, v Lenartu 1,4 in v Rovtu s Čreto 1,2 na kmetijo. Nekaj več oddane živine gre predvsem na račun posameznih živinorejcev, tako npr. na Brezju na račun Žnidarja, ki je oddal 16 pitancev (daleč največ v vsej proučevani pokrajini), Keceja na Dobrovlju s štirimi pitanci, Rženičnika in Berbuča v Šmihelu s po tremi plemenskimi telicami in še nekaterih. Posebno mesto zavzema Stoglej, ki redi v kooperaciji (najprej z žalskim kombinatom, sedaj z Zgor-njesavinjsko kmetijsko zadrugo) večje število plemenskih telic; oddaja jih po dveh letih reje. Leta 1977 jih je imel v reji 15. Od dohodka, ki ga je imel od njih, sem za leto 1977 štel le polovico, ker so telice godne za oddajo šele po dveh letih. Leta 1977 je bil Stoglej edini tovrstni kooperant, leto kasneje se mu je pridružil Logar iz Logarske doline, leta 1979 pa Covnik iz Matkovega kota.

3.3. Kmečki turizem

Kot že spredaj omenjeno, se s kmečkim turizmom ukvarjajo le redke hribovske kmetije. Pri nobeni od njih pa ne predstavlja glavne gospodarske dejavnosti, ampak dodatno. Dajanje družbene pomoči zanj je vezano na že urejeno, modernizirano kmetijsko gospodarstvo; presoja, če je zanj na voljo potrebno usposobljeno osebje, pa je prepuščena samim kmečkim interesentom. In tudi to je ena od mnogih ovir za razmah kmečkega turizma (več o njem v obravnavani pokrajini glej tudi: D. M e z e 1968). Prvotno navdušenje zanj pojenjuje, čeprav želje po njem niso nič manjše. Ob urejeni, se pravi tržno usmerjeni kmetijski proizvodnji je prek kmetijske zadruge možno dobiti ustrezna posojila za preureditev domov za potrebe kmečkega turizma. Posojila so nekateri kmetje leta 1977 tudi dobili, vprašanje pa je, koliko in kdaj jim bo uspelo spraviti turizem v življenje. Izkušnje s terena kažejo, da marsikje to ne bo lahko.

Med hribovskimi kmeti so bili leta 1977 le trije, ki imajo kmečki turizem že tradicionalno dobro razvit; to so Stoglej, Čremešnik in Govec. Ostala dva, Plesnik in Podbrežnik pa je težje šteti med prave »kmečke turiste«, prvega zato, ker ima že vseskozi gostilno, Podbrežnik pa ima za turiste samo osem ležišč in gostom nudi le polpenzion. Novih 19 hribovskih kmetov ima bolj ali manj realne možnosti za razvoj kmečkega turizma. Zanj so že dobili kredit. Od teh je Žeroničnik v Poljanah s turizmom že začel, v kratkem pa bo tako tudi pri Završniku v Florjanu. Drugje je kmečki turizem šele v nastajanju. Največje zanimanje zanj je v Šmihelu, kjer je dobilo kredit že šest kmetij, in na štirih kmetijah v območju Matkovega kota in Podolševe, vštevši Bukovnika. Drugih sedem kandidatov je raztresenih po vsej pokrajini: po dva sta v Krnici in Raduhi, po eden pa na Dobrovlju, v Florjanu in Šmiklavžu. Od obstoječih ponudnikov kmečkega turizma ima največje zmo-gljivosti Stoglej z 18 ležišči, Čremešnik jih ima 12, Završnik 10 in Govec 8, vsi s polnim penzionom.

4. KMETIJSKO ZEMLJIŠČE HRIBOVSKIH KMETIJ

Kmetijsko zemljišče je osnova tudi za nadaljnji moderniziran gospodarski razvoj hribovskih kmetij. Kmetijski mehanizaciji postavlja zemljišče v hribovskem svetu ovire, ki jih skuša razvoj tehnike kolikor mogoče premagati. To mu v dobršni meri uspeva tudi v obravnavani pokrajini, vendar je v nji nekaj kmetijskega zemljišča zaradi prevelike strmine kmetijskim strojem še vedno nedostopnega.

V uvodu imenovanih študij, ki prikazujejo stanje na obravnavanih hribovskih kmetijah pred njihovo povezavo s cestami, je v glavnem že podana okvirna prirodnogeografska slika področij hribovskih kmetij v celoti, ni pa posebej predstavljeno kmetijsko zemljišče. Zanj

so važna predvsem nagnjenost, višina, ekspozicija, sestava prsti in klima. Prve tri komponente sem obdelal sedaj, klima je bila prikazana že prej, podrobnejša sestava prsti pa, žal, ni obdelana; zanjo obstaja le delni splošni opis (B. P u g e l j 1974, glej karto). Natančnejšo ugotovitev nagnjenosti oziroma naklona kmetijskega zemljišča in višino so omogočile šele najnovejše podrobne karte meril 1 : 10.000 in 1 : 5.000, ki sem jih za tovrstno meritev v polni meri uporabil. To sem opravil pri 430 in ne pri vseh 495 hribovskih kmetijah, to pa zato, ker imajo nekatere skupine kmetij v nižjem svetu (Logarska dolina, del Robanovega kota, Podvolovljeka, Lepe Njive in del Brezja) podoben naklon zemljišča, zato ga v takih primerih nisem računal za vsako kmetijo posebej. Prepričan sem, da je kljub omejenemu dobljena slika za celoto realna.

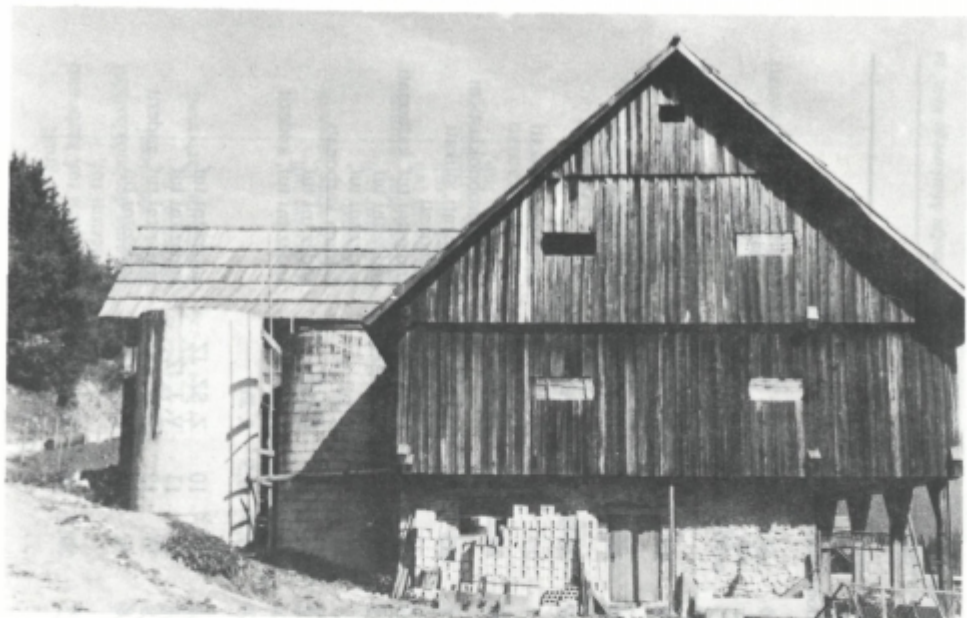
Podroben pregled kažeta tabela 2 in karta 1. Pri nagnjenosti zemljišča je v tabeli izračunan naklon v stopinjah in ne strmina zemljišča v odstotkih, ki jo nekateri uporabljajo za tovrsten prikaz (J. M e d v e d , I. G a m s 1968; v isti razpravi prikazuje M e d v e d nagnjenost zemljišča v odstotkih, G a m s pa le naklonski kot, izražen v stopinjah). Na osnovi tabel ali enostavnih računskih operacij z računalnikom je možno hitro izračunati iz naklona zemljišča v stopinjah strmino zemljišča v odstotkih (glej tudi: F. H a f n e r 1971; tabela na strani 60–61); v tekstu predstavljam najpogosteje strmino kmetijskega zemljišča v odstotkih, to pa zato, ker je v tabeli naklon prikazan v stopinjah.

Hribovske kmetije v obravnavani pokrajini v splošnem nimajo osnov za intenzifikacijo poljedelstva, imajo pa relativno ugodne možnosti za modernizacijo živinoreje. Ta ugotovitev je pomembna zato, ker po mnenju strokovnjakov za napredno orno poljedelstvo nagnjenost kmetijske zemlje ne sme preseči 20 %, kar je enako naklonskemu kotu 11,5°, medtem ko se trajna paša neha pri nagibu 40–45 % (naklon 22–24°); povzeto po: J. M e d v e d , I. G a m s 1968, str. 113.

Kmetijsko zemljišče s poprečnim naklonom, manjšim od 11,5°, ima v obravnavani pokrajini le 21 % hribovskih kmetij. Največ jih je v hribovskem zaledju Mozirja, kjer je takih polovico (Brezje 71 %, Lepa Njiva 69 %, Šmihel in Dobrovlje 55 %, Radegunda 9 %) ter 38 % v južnem predgorju Golt, v Poljanah. Na Solčavskem jih je 23 % (med njimi so vse tri kmetije v dnu Logarske doline, vse kmetije v dnu Robanovega kota in ob vhodu vanj pri Rogovilcu, Ramšek in Ravničar v dolini Jurčefa ter Žibovt in Sp. Icmanik). V Lučki pokrajini je 13 takih kmetij (največ v Podvolovljeku, in sicer polovico tamkajšnjih kmetij). V hribovskem zaledju Ljubnega jih je komaj 2 %, v gornji Zadrečki dolini pa 25 % (največ v Šmiklavžu, 56 %, in sicer v spodnjem delu naselja ter v Tirosku, 29 %, zlasti v dnu povirja Drete okrog Nove Štife). Tudi v spodnji Zadrečki dolini je razmeroma veliko kmetij, katerih poprečni nagib kmetijskega zemljišča ni večji od 11,5°, saj jih je kar ena petina.

Kot kažejo zgornji podatki, je kmetijsko zemljišče na obravnavanih hribovskih kmetijah najpoložnejše na jugovzhodnem in južnem predgorju Golt, dalje na Dobrovju ter v povirju Drete in deloma tudi v Podvolovljeku. Če bi bili zadovoljivi drugi pogoji, bi bilo v teh predelih možno računati z intenzifikacijo poljedelstva. Razen v Podvolovljeku je v spodnjih delih nekaterih drugih imenovanih naselij klima razmeroma ugodna (Lepa Njiva, Brezje, spodnji del Tiroška in Šmiklavža), medtem ko je v Radegundi, v Šmihelu, v zgornjem delu Poljan in na Dobrovlju zaradi višje nadmorske lege (poprečna višina kmetijskega zemljišča je okrog 680 m) klima ostrejša. Pogoji za poljedelstvo so torej tudi tu omejeni, res pa je, da je bilo prav na teh področjih v času samooskrbnega gospodarstva poljedelstvo razmeroma dobro razvito, kar velja posebej za Lepo Njivo (D. M e z e 1969); na Lepi Njivi je, v primerjavi z drugimi hribovskimi naselji v obravnavani pokrajini, še vedno veliko njiv, čeprav jih tudi tu postopoma prepuščajo travnikom. Za sodobno modernizacijo poljedelstva pa kljub nekaterim prirodnim danostim ta področja ne pridejo v poštev. Mnogo ugodnejša so za modernizirano živinorejo, kar so nekateri kmetje že s pridom izkoristili; zadovoljiv nagib kmetijske zemlje in ugodna klima nudita živinorejcem možnost gojenja njivskih krmilnih rastlin, predvsem silažne koruze, ki je za goveda pomembno dopolnilo k travni krmii.

Sl. 13. M a t k na Solčavskem zelo uspešno izkorišča strmo, na pogled neugodno kmetijsko zemljo za modernizirano govedorejo. Zanja je preuredil star hlev in sezidal dva silosa (na sliki); daleč najpomembnejši dohodek pa je še vedno od lesa. Pred vselitvijo ima novo hišo

Sl. 14. Stoglej v Podveži je obnovil celotno domačijo. Star hlev je moderniziral in nabavil naj sodobnejšo mehanizacijo, hišo in svinjak pa z okusom preuredil tudi za prijetno bivanje gostov v okviru kmečkega turizma, s katerim se uspešno ukvarja že vrsto let

Tabela 2. *Kmetijsko zemljišče*

Regija, naselje	nadmorska višina					naklon v stopinjah					kaminska sestava	
	n. v. kmečkega doma	po-prečno	popr.	absol. najvišja	razpon med zg. in spod. mejo	naj-večji razpon	popr.	naj-višji popr.	naj-nižji popr.	ekspozicija		
Logarska dolina ¹	752	763	790	820	55	70						
Matkov kot	1125	1092	1159	1240	136	200	18,3	26	8	J, V J, Z, V	silikati, karbonati, kvartar	
Podolševa	1077	1048	1123	1360	151	240	19,0	28	10	J, IV, JZ	silikati, karbonatni grušč	
Robanov Kot	824	815	875	1320	121	300	18,6	28	8	JV, J, JZ	silikati, karbonati, kvartar	
Solčava	729	817	887	1010	117	150	18,7	27	9	V, J	karbonati, silikati	
<i>Solčavsko</i>	962	950	1015	1150	130	192	18,4	27,2	8,8	J, JV		
Podvolovljek	642	653	688	830	70	130	11,1	20	2	J, JZ, V	mehki drobnoklastični sedimenti, silikati	
Podveža	716	707	763	900	112	190	17,9	26	11	V, JV	karbonati	
Krnica	725	709	750	1000	81	190	16,6	25	7	SZ, JZ, S	andezitni tuf, karbonati	
Raduha	778	760	823	960	126	200	17,4	25	9	J, JV, V	andezitni tuf, deloma karbonati	
Strmec	864	850	915	1160	130	210	17,8	22	12	J, JV	andezitni tuf	
Konjski Vrh	858	849	904	1180	110	190	17,8	24	10	J, JV, JZ	andezitni tuf, andezit	
<i>Lučka pokrajina</i>	759	749	801	1005	103	185	16,6	23,7	8,5	J, JV		
Ter	773	748	805	1210	114	255	19,1	29	10	Z, SZ, JZ	andezitni tuf	
Primož	815	801	851	1150	101	180	16,1	26	11	V, J, JZ	andezitni tuf	
Planina	917	896	955	1260	119	210	21,8	33	12	J, JZ	andezitni tuf, andezit	
Savina	733	716	769	1000	105	170	19,8	29	13	V, JV, SV	andezitni tuf	
<i>Hribovsko zaledje</i>												
<i>Ljubnega</i>	809	788	844	1155	111	204	19,2	29,3	11,5	J, V, JZ		

Šmihel	791	777	821	1030	94	160	12,1	22	5	V, JV	andezitni tuf,
Radegunda	691	686	736	1040	107	190	16,2	20	11	JV, J	karbonatni grušč
Lepa Njiva	514	510	543	692	66	112	10,6	17	7	Z, JV, J	andezitni tuf,
Brezje	481	470	498	560	55	90	9,0	13	4	J, JV, JZ, Z	deloma drobnoklastični
Dobrovlje	630	607	638	695	62	110	12,5	21	7	J, SZ, SV, Z	mehki sedimenti
<i>Hribovsko zaledje</i>											andezitni tuf
<i>Mozirja</i>	654	643	682	803	81	132	12,2	18,6	6,8	J, JV	keratofirji, karbonati
Tirosek	706	689	737	970	95	180	14,6	25	8	SV, JV, V	andezitni tufi,
Šmiklavž	655	653	693	910	81	230	13,4	27	7	J, SV, JZ, JV	metamorfne kamnine,
Dol	639	618	672	792	108	140	16,4	19	13	JZ, J, Z, SV	karbonati
Lenart	680	660	715	940	109	170	20,4	28	6	V, JV, J, SV	andezitni tufi
Florjan	735	728	775	960	93	200	17,0	26	8	V, J, JV	andezitni tufi,
<i>Gornja Zadrebčka dolina</i>	694	690	738	914	96	184	16,3	25,0	8,4	J, V, SV	deloma karbonati
Rovt	641	633	677	1000	87	150	18,3	25	9	SV, V, SZ	metamorfne kamnine,
Čreta	763	752	774	890	44	60	17,8	27	8	SZ, JZ, Z	karbonati
<i>Spodnja Zadrebčka dolina</i>	660	652	692	945	66	105	18,2	26,0	8,5	SZ, SV, JZ	keratofirji, karbonati
Poljane + Goličnik	604	596	625	930	58	180	13,9	27	8	JV, J	andezitni tufi, karbonati
<i>Južno predgorje</i>											
<i>Golt</i>	604	596	625	930	58	180	13,9	27,0	8,0	JV, J	
<i>Skupaj hribovske kmetije v GSD</i>	748	735	785	993	99	173	16,6	24,6	8,6		

¹ za n. v. kmetijskega zemljišča so v obsegu naselja Logarska Dolina izračunani podatki posebej za tri kmetije v Logarski dolini in za ostale v območju Matkovega kota, za naklon kmetijskega zemljišča pa za celotno naselje skupaj.

Druga imenovana področja položnejšega kmetijskega zemljišča zaradi neugodne klime ne pridejo v poštev za razvoj modernega poljedelstva. V večjem delu tam ni mogoče gojiti niti silazne koruze, na Solčavskem pa je vprašljivo tudi gojenje drugih občutljivejših krmilnih rastlin.

Poprečna strmina kmetijskega zemljišča na obravnavanih kmetijah je 30 %; največja poprečna strmina je 46 %, najmanjša pa 15 %. Poprečna maksimalna strmina torej presega zgornjo mejo trajne paše, kjer živina s svojo težo uničuje rušo. Med regijami so največje poprečne strmine v hribovskem zaledju Ljubnega, 34 %, med naselji v tem delu in tudi v obravnavani pokrajini pa je kmetijsko zemljišče najbolj strmo v Planini s poprečno strmino malo manj kot 40 %, kar je že v območju zgornje meje trajne paše. V Planini je kar 8 ali 40 % kmetij, kjer je poprečna strmina kmetijskega zemljišča večja od 45 % (Repelšak, Rigelnik, Lojen, Mlinar, Kugovnik, Krumpačnik, Kozel in Rožman; največja je pri Rigelniku, 65 %, in Kugovniku, 55 %). Tudi izredna strmina kmetijskega zemljišča v Planini je vzrok propadanju tamkajšnjih kmetij; ena od imenovanih, Rožman, je že opuščena. Visoka poprečna strmina kmetijskega zemljišča v ljubenskem zaledju je tudi v Savini in Teru, 36 % oziroma 34 %. V območju zgornje meje trajne paše je v Savini več kmetij (Sp. Požežnik, Vrtnik, Zg. Požežnik, Irgel, Žačnik in Kotnik), v Teru Ročnik, Podlesnik, Tiršek, Božič in Bezovnjak, trije pa so tudi nad zgornjo mejo trajne paše, in sicer Sušnik, Stenšak ter Drča.

Med regijami sledi hribovskemu zaledju Ljubnega Solčavsko s poprečno strmino 33 %, največjo v Podolševi, 34 %, v drugih treh hribovskih naseljih pa med 32 in 34 %. Poprečne strmine na kmetijah, ki presegajo zgornjo mejo trajne paše, so pri Bukovniku in Reberniku s 53 %, pri Zg. Icmanku z 51 % ter pri Tolstovršniku in Vršniku s 47 %. Strmina 40–45 % je na osmih kmetijah (Perk, Kočnar, Ploder, Osojnik, Suhadolnik, Račnik, Knez in Oprešnik).

Nadpoprečno velike strmine so tudi na hribovskih kmetijah spodnje Zadrecke doline s poprečno strmino 32 %. Največja je v Malem Rovtu, kjer sta dve kmetiji nad zgornjo mejo trajne paše (Zg. Potočnik in Novžit), v vsem Rovtu pa jih je pet v kategoriji 40–45 % (Tamnišek, Mežnar, Zg. in Sp. Viclovnik ter Dražnik). Na Čreti je nad zgornjo mejo Završnik, Lomšek pa ima kmetijsko zemljišče s strmino 40 %.

Ostale regije so v mejah poprečne strmine kmetijskega zemljišča obravnavanih kmetij, t. j. okrog 30 % (Lučka pokrajina in gornja Zadrecka dolina) ali pod njo, tako južno predgorje Golt s 25 % in hribovsko zaledje Mozirja celo samo z 21 %. Seveda so tudi tu razlike tako med naselji kakor tudi med posameznimi kmetijami. Tako je v gornji Zadrecki dolini poprečno najbolj strmo kmetijsko zemljišče v Lenartu, 37 %, in Florjanu, 31 %, medtem ko so v hribovskem zaledju Mozirja poprečno največje strmine v Radegundi, 29 % in na Dobrovlju, 22 %, najmanjše pa na Brezju, 16 %, Lepi Njivi, 19 % in v Šmihelu, 21 %. V gornji Zadrecki dolini je sedem kmetij s poprečno strmino kmetijskega zemljišča, ki je večja od 45 % (Zg. Zavolovšek, Krumpajs, Zg. Plaznik, Potočnik, Sp. in Zg. Knebovšek ter Kokalj), v hribovskem zaledju Mozirja pa ni nobene take kmetije. Poprečno strmino kmetijskega zemljišča med 40 in 45 % ima v gornji Zadrecki dolini nadaljnjih sedem kmetij (Sp. Zavolovšek, Vrbočnik, Pustoslemšek, Zg. in Sp. Šemprimožnik, Ošterman in Vodušek); naklon kmetijskega zemljišča nad 40 % ima v gornji Zadrecki dolini torej 15 % vseh tamkajšnjih kmetij. V hribovskem zaledju Mozirja sta le dve kmetiji v Šmihelu, katerih kmetijsko zemljišče je v poprečku bolj strmo kot 40 % (Potočnik in Reberšak), vse druge kmetije pa imajo položnejše zemljišče.

V Lučki pokrajini je poprečno najbolj strmo kmetijsko zemljišče v Podveži, Strmcu in Konjskem Vrhu, okrog 32 %, najpoložnejše je v Podvolvljku, 19 %, temu pa sledita Krnica, 30 % in Raduha, 31 %. Na petih kmetijah preseže poprečna strmina kmetijskega zemljišča zgornjo mejo trajne paše (Fitez, Kladnik, Dražnik, Zg. Ložekar in Sp. Nadlučnik); 15 ali 14,6 % vseh kmetij v Lučki pokrajini pa je takih, da so v obsegu zgornje meje trajne paše, t. j. 40–45 % (Palčič, Jerj, Sp. Klinar, Hribernik, Škomen, Parbej, Golob, Zg. in Sp. Jamnik, Jelen, Kuhar, Prešter, Smrečnik, Sp. Zavratnik in Hlipovčnik). Skupaj s prej ime-

novanimi kmetijami je torej v Lučki pokrajini skoraj petina kmetij, katerih obstoj je zaradi zelo strmega kmetijskega zemljišča v nevarnosti; večina med njimi, z izjemo Jerija (velik etat in en sam uživalec posesti), Sp. Zavratnika ter deloma Kladnika, Škomna, Jelena in Smrečnika je že danes razmeroma slabo stoječa.

Poprečna nadmorska višina kmetijskega zemljišča hribovskih kmetij v obravnavani pokrajini je 735 m (15 m niže od poprečne višine kmečkega doma), 50 m više od nje pa poprečna višina zgornje meje kmetijskega zemljišča. Poprečni razpon med zgornjo in spodnjo mejo kmetijskega zemljišča je 99 m, poprečni razpon med maksimalno zgornjo in spodnjo mejo pa 173 m.

Največja poprečna višina kmetijskega zemljišča med regijami je na Solčavskem, sledi zaledje Ljubnega in Lučka pokrajina, najnižja pa je v južnem predgorju Golt; podpoprečna je tudi v ostalih treh regijah. Med naselji je poprečna višina kmetijskega zemljišča najvišja v Podolševi, sicer pa v okviru naselja Logarska Dolina kmetije v območju Matkovega kota, katerih poprečna višina kmetijskega zemljišča je 1092 m (poprečna višina kmečkega doma je v Podolševi 1077 m, na kmetijah v območju Matkovega kota pa 1125 m). Nadpoprečna je višina kmetijskega zemljišča še v hribovskem zaledju Ljubnega in v Lučki pokrajini, med naselji pa razen na Solčavskem še v polovici naselij Lučke pokrajine (Strmec, Konjski Vrh in Raduha), v treh naseljih hribovskega zaledja Ljubnega (Planina, Primož in Ter), izven visokega predalpskega sveta pa le še na Čreti in v Šmihelu. Absolutno najvišja zgornja meja kmetijskega zemljišča je na Bukovnikovi kmetiji, 1360 m.

Največji poprečni razpon med zgornjo in spodnjo mejo kmetijskega zemljišča je na Solčavskem. Sledje mu zaledje Ljubnega, Lučka pokrajina, gornja Zadrebčka dolina, hribovsko zaledje Mozirja in spodnja Zadrebčka dolina, medtem ko je najmanjši poprečni razpon na kmetijah južnega predgorja Golt. Med naselji ima največji poprečni razpon Podolševa, 15 m manjšega kmetije v območju Matkovega kota, več kot 100 m pa še: Strmec, Raduha, Robanov kot, Planina, Solčava, Ter, Podveža, Konjski vrh, Lenart, Dol, Radegunda, Savina in Primož.

V obravnavani pokrajini je pet kmetij, katerih poprečna višina kmetijskega zemljišča je višja od 1200 m. Vse so na Solčavskem in sicer: Bukovnik, 1290 m, Strevc in Knez, 1220 m, Rogar, 1215 m ter Ploder, 1205 m. Med 1100 in 1200 jih je 12, od tega 58 % na Solčavskem (Covnik, Potočnik, Šumet, Perk, Haudej, Matk in Ložekar), drugih pet pa je izven njega (Kugovnik in Ramšak v Planini, Grobelnik v Teru ter Zg. in Sp. Jamnik v Konjskem Vrhu). Med 1000 in 1100 m visoko ima poprečno višino kmetijskega zemljišča 16 kmetij, od tega na Solčavskem sedem (Žibovt, Osojnik, Robnik, Prodnik, Zg. Ušovnik, Macesnik in Štifter), v hribovskem zaledju Ljubnega šest (Murc, Drgovnik, Rigelnik, Visočnik, Kronc in Ročnik) ter trije v Lučki pokrajini (Dežman, Prepadnik in Radušnik).

Kako je z ekspozicijo kmetijske zemlje, kaže priložena tabela 2; o ekspoziciji kmetij na splošno je govor že v prejšnjih študijah (D. Meze 1963; 1965; 1969). Prva označena smer v tabeli kaže prevladujočo ekspozicijo kmetijske zemlje v naseljih oziroma regijah.

V več kot polovici naselij, natančneje v 52 %, je kmetijska zemlja obrnjena v južno do zahodno smer. To so, razen petih kmetij v Solčavi, vse druge kmetije na Solčavskem, velika večina kmetij v Lučki pokrajini, Planina in Ter v hribovskem zaledju Ljubnega, Brezje, Dobrovlje in Lepa Njiva v hribovskem zaledju Mozirja ter Šmiklavž in Dol v gornji Zadrebčki dolini. Vzhodna smer prevladuje v sedmih naseljih (Podveža, Solčava, Primož, Savina, Šmihel, Lenart in Florjan), jugovzhodna v Robanovem Kotu, v Radegundi in v Poljanah, severovzhodna v Krnici in na Čreti, najneugodnejšo severovzhodno smer pa ima kmetijska zemlja v Tirosku in Rovtu (v prvem je nekaj kmetijske zemlje obrnjene še na jugovzhod in vzhod, v Rovtu pa na vzhod in severozahod).

Med posameznimi kmetijami so glede ekspozicije kmetijske zemlje in še posebej glede zimskega sonca na najslabšem kmetije v dnu globokih alpskih dolin (Logarska dolina, Matkov kot, Robanov kot) in dolin visokega predalpskega sveta (Savinja do Ljubnega, dolina Lučnice, povirja Ljubnice ter levih pritokov Drete v gornji Zadrebčki dolini), ki jim jemlje

veliko sonca v vegetacijski dobi, v zimskem času pa so nekatere celo nekaj časa brez njega, tako Roban dva meseca (D. M e z e 1963, 230), v Lučki pokrajini pa Sp. Voler en mesec, Zg. Voler dva meseca, Osojnik pa celo dva meseca in pol (D. M e z e 1965, 196).

5. PREBIVALSTVO

Na vseh 495 hribovskih kmetijah obravnavane pokrajine je konec leta 1977 živel 2.400 ljudi ali 15,7% vsega prebivalstva Gornje Savinjske doline, na podrobneje obravnavanih 422 kmetijah pa 2.180 ali 14,2%.¹² Največji delež med regijami odpade na gornjo Zadrebško dolino, kjer živi 24,1% vsega prebivalstva hribovskih kmetij, le nekaj manj v Lučki pokrajini, 23,5%, tej sledi hribovsko zaledje Mozirja z 18,7% in hribovsko zaledje Ljubnega s 16,5%; v ostalih treh regijah pa je delež manjši od 10%. Med naselji je na prvem mestu Lepa Njiva s 7,3% vsega, na hribovskih kmetijah živečega prebivalstva, 0,2% manj ga je v Tirosku, 7% ga živi v Teru, 6,2% v Florjanu, med 5 in 6% pa v Krnici, Lenartu, Šmihelu in v Raduhi. To so naselja z več kot 100 prebivalci. V vseh drugih naseljih jih živi na hribovskih kmetijah manj, še najmanj v Solčavi, 17, eden več na Čreti, 24 jih je v Dolu itd.

Podrobno stanje prebivalstva na hribovskih kmetijah leta 1977 kaže tabela 3 in diagrama. Iz njih je mogoče izluščiti naslednje:

Med regijami ima glede na celotno obravnavano pokrajino najugodnejšo prebivalstveno sliko hribovsko zaledje Mozirja: največ je vseh in tudi kmečkih prebivalcev na kmetiji, nadpoprečen je delež starostnih skupin do 65 let starosti, manj je tudi starejših od 65 let, nadpoprečno pa je število učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo.¹³ Negativen je samo delež kmečkega prebivalstva, ki je za 1,4% nižji od poprečka, in dejstvo, da je 3,2% več moških kot žensk; zadnje je še posebej zaskrbljujoče zato, ker je tudi sicer v poprečku obravnavane pokrajine prisoten degeneracijski pojav, ki ga nakazuje številčno razmerje med spoloma in gre v prid moškim za 0,6%. Med naselji v hribovskem zaledju Mozirja je številna prevlada moških zlasti izrazita na Brezju in v Šmihelu, nad polovico jih je še na Dobrovlju, normalno stanje pa kaže le Lepa Njiva in zlasti Radegunda, kjer je 4,8% več žensk kot moških. Na Brezju in v Šmihelu je visok delež kmečkega prebivalstva in nadpoprečno število učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo, razveseljiv pa je v obeh naseljih delež mladih (v Šmihelu 32,2%, na Brezju celo 2% več), od tega na Brezju najmlajših, v Šmihelu pa starostne skupine 7–15 let. Na Lepi Njivi, ki je najgosteje naseljeno hribovsko naselje, je malo mladih (24,5%), nad poprečjem je skupna delovna sila, malo je starejših od 65 let, med prebivalci, živečimi na kmetijah, pa je 20,8% nekmotov (večji delež nekmotov je med naselji obravnavane pokrajine le na Dobrovlju, na Čreti, v Solčavi, Raduhi in Teru, torej, razen v zadnjih dveh, v manjših naseljih).

Solčavsko je med regijami najbolj agrarno; nekmetske dejavnosti preživljajo le 9% na kmetijah živečega prebivalstva, najmanj v Podolševi, 5,5% in največ na petih kmetijah v Solčavi, 23,5%. Med hribovskimi naselji v celotni obravnavani pokrajini ima večji delež kmečkega prebivalstva od Podolševe le pet kmetij v Dolu in Strmec. Na Solčavskem je podpoprečen delež mladih in skupne ter učinkovite delovne sile, nadpoprečen pa je delež nad 65 let starih, medtem ko je žensk 4,8% več kot moških. Število na kmetijah živečih kmečkih prebivalcev je enako poprečku, manjše od njega pa je število na kmetijah živečega skupnega prebivalstva. Med naselji na Solčavskem kaže največje znake staranja prebivalstvo Robanovega Kota, saj je v njem najmanjši delež delovne sile, tam je tudi malo naraščaja, znatno

¹² Vsi nadaljnji izsledki, kakor tudi tabela 3 in diagrama 1 in 2 kažejo stanje na podrobneje obravnavanih 422 hribovskih kmetijah, skupaj s celotno Planino pa na 435 kmetijah, kar je tudi v tabeli posebej označeno.

¹³ K učinkoviti kmečki delovni sili sem štel starostne letnike 16–65, od teh pa so odšteti vsi družinski člani, ki jim kmetijstvo ni glavni poklic, ter za delo nesposobni, medtem ko so dijaki, študentje, vajenci in žene ali možje zaposlenih šteti kot polovična delovna sila.

Tabela 3. *Prebivalstvo hribovskih kmetij v GSD 31. 12. 1977*

Regija, naselje	št.	Skupaj		0-6		7-15		16-65		nad 65		na kmetijo			
		M %	%	M %	%	M %	%	M %	%	M %	%	kmeč. preb. %	skupno preb.	kmečko preb.	efektivna kmečka delovna sila
Logarska Dolina	55	56,4	20,0	81,8	10,9	50,0	60,0	48,5	9,1	60,0	90,9	5,5	5,0	2,5	
Podolševa	73	45,2	4,1	66,7	13,7	30,0	63,0	45,7	19,2	50,0	94,5	4,6	4,3	2,4	
Robanov Kot	67	47,8	1,5	-	25,4	58,8	50,7	47,0	22,4	40,0	91,0	5,1	4,7	2,2	
Solčava	17	29,4	-	-	11,8	50,0	64,7	27,3	23,5	25,0	76,5	3,4	2,6	1,4	
<i>Solčavsko</i>	212	47,6	7,1	73,3	16,5	48,6	58,5	45,2	17,9	44,7	91,0	4,8	4,4	2,3	
Podvolovljek	80	50,0	12,5	50,0	18,8	40,0	58,8	55,3	10,0	37,5	86,3	5,0	4,3	2,5	
Podveža	55	47,3	3,6	-	12,7	28,6	67,3	56,8	16,4	33,3	92,7	3,2	3,0	1,9	
Krnica	129	50,4	9,3	33,3	18,6	66,7	60,5	47,4	11,6	53,3	83,7	5,6	4,7	2,7	
Raduha	109	47,7	8,3	22,2	20,2	40,9	56,0	54,1	15,6	47,1	77,1	5,5	4,2	2,3	
Sirmeč	41	51,2	7,3	-	14,6	66,7	58,5	58,3	19,5	37,5	95,1	3,7	3,5	2,0	
Konjski Vrh	98	48,0	5,1	20,0	17,3	58,8	60,2	47,5	17,3	47,1	82,7	5,2	4,3	2,2	
<i>Lučka pokrajina</i>	512	49,0	8,0	29,3	17,8	51,6	59,8	52,0	14,4	44,6	84,4	4,8	4,1	2,3	
Ter	153	53,6	7,8	33,3	17,6	48,1	61,4	57,4	13,1	55,0	88,2	5,5	4,8	5,5	
Primož	92	48,9	4,3	75,0	14,1	38,5	68,5	50,8	13,0	41,7	87,0	5,4	4,7	3,3	
Planina ¹	70	50,0	4,3	33,3	8,6	66,7	65,7	50,0	21,4	46,7	91,4	3,7	3,4	1,8	
Savina	86	44,2	11,6	40,0	19,9	41,2	59,3	43,1	9,3	62,5	83,7	5,4	4,5	2,7	
<i>Hribovske zaledje</i>															
<i>Ljubnega</i>	401	49,9	7,2	41,4	15,7	46,0	63,3	51,6	13,7	50,9	87,5	5,0	4,4	2,7	
Šmihel	115	55,7	7,0	75,0	25,2	58,6	54,8	54,0	13,0	46,7	87,8	5,8	5,1	2,7	
Radegunda	63	47,6	11,1	42,9	15,9	30,0	50,8	56,3	22,2	42,9	87,3	5,7	5,0	2,4	
Lepa Njiva	159	49,1	5,0	50,0	19,5	38,7	66,0	52,4	9,4	46,7	79,2	5,9	4,7	2,4	
Brezje	35	57,1	17,1	66,7	17,1	50,0	60,0	52,4	5,7	100	91,4	5,8	5,3	2,8	
Dobrovlje	35	51,4	8,6	33,3	14,3	40,0	65,7	47,8	11,4	100	68,6	5,0	3,4	2,2	

¹ v Planini je zajetih vseh 19 kmetij

Tabela 3. Prebivalstvo hribovskih kmetij v GSD 31. 12. 1977

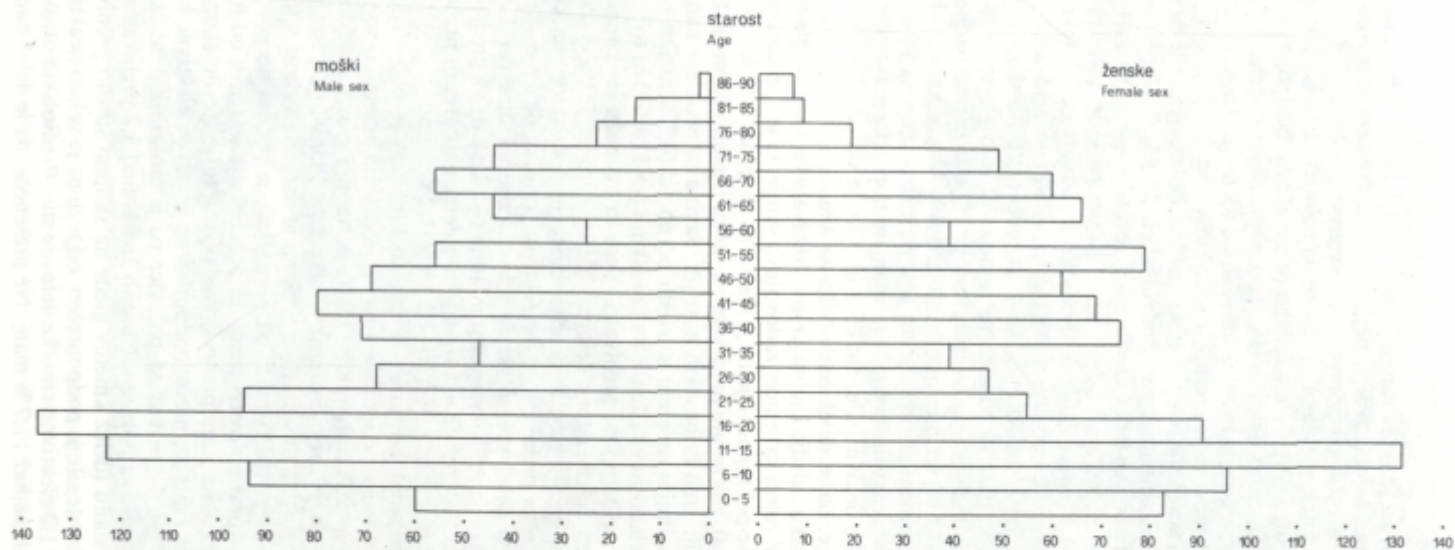
Regija, naselje	M = moški	Skupaj		0-6		7-15		16-65		nad 65		na kmetijo			
		št.	M %	%	M %	%	M %	%	M %	%	M %	kmeč. preb. %	skupno preb.	kmečko preb.	elektivna kmečka delovna sila
<i>Hribovsko zaledje</i>															
<i>Mozirja</i>		407	51,6	7,9	56,3	19,9	45,7	60,0	52,9	12,3	52,0	83,0	5,7	4,8	2,5
Tirosek		154	50,6	3,2	-	24,0	45,9	61,7	55,8	11,0	47,1	76,0	5,5	4,2	2,3
Šmiklavž		85	48,2	11,8	50,0	14,1	41,7	60,0	51,0	14,1	41,7	80,0	4,5	3,6	1,9
Dol		24	62,5	-	-	25,0	66,7	50,0	66,7	25,0	50,0	95,8	4,8	4,6	2,1
Lenart		126	51,6	7,1	33,3	23,8	43,3	59,5	56,0	9,5	58,3	81,0	6,6	5,4	2,8
Florjan		136	50,7	5,9	37,5	27,9	52,6	51,5	52,9	14,7	45,0	84,6	5,9	5,0	2,4
<i>Gornja Zadrečka dolina</i>		525	51,0	6,1	34,4	23,4	48,0	57,7	54,8	12,8	47,8	81,0	5,6	4,5	2,3
Rovt		88	51,1	6,8	33,3	13,6	33,3	58,0	54,9	21,6	57,9	88,6	4,2	3,7	1,8
Čreta		18	50,0	11,1	-	33,3	50,0	33,3	50,0	22,2	75,0	77,8	4,5	3,5	0,9
<i>Spodnja Zadrečka dolina</i>		106	50,9	7,5	25,0	17,0	38,9	53,8	54,4	21,7	60,9	86,8	4,2	3,7	1,6
Poljane + Goličnik		59	54,2	6,8	50,0	11,9	71,4	62,7	56,8	18,6	36,4	81,4	3,9	3,2	1,7
<i>Južno predgorje</i>															
<i>Golt</i>		59	54,2	6,8	50,0	11,9	71,4	62,7	56,8	18,6	36,4	81,4	3,9	3,2	1,7
<i>Skupaj hribovske¹ kmetije v GSD</i>		2.222	50,2	7,2	42,2	18,8	48,1	59,6	52,3	14,3	48,4	84,6	5,1	4,3	2,3
<i>Skupaj hribovske kmetije v GSD²</i>		2.180	50,3	7,3	42,1	19,0	48,2	59,7	52,4	14,0	48,5	84,4	5,2	4,4	2,4

¹ na 435 kmetijah² na 422 kmetijah

Prebivalstvo hribovskih kmetij po spolu in starosti 31.12.1977

Population of the Mountain Farms according to Sex and Age on December 31, 1977

Gornja Savinjska dolina

nadpoprečen pa je delež starejših od 65 let. Nasprotje Robanovemu Kotu pa je Logarska Dolina, ki ima najobetavnejše prebivalstvene razmere, z izjemo starostne skupine 7–15 let, ki je za 8,1% nižja od poprečka obravnavane pokrajine.

Tudi v Lučki pokrajini je, glede na celotno obravnavano pokrajino, zadovoljiva prebivalstvena slika. Prevladuje žensko prebivalstvo. Nadpoprečen je delež otrok do sedmega leta starosti in delež delovne sile, pod poprečkom je delež mladine med 7. in 15. letom, nekaj nadpoprečen pa je delež starejših od 65 let. Delež kmečkega prebivalstva je enak poprečku, pod njim je poprečno število kmečkega in skupnega prebivalstva na kmetijo, za 0,1% pa je manjše tudi število učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo. Med naselji v Lučki pokrajini je na najboljšem Podvolovljek, ki mu sledita Krnica in Raduha (v Raduhi je znatno podpoprečen delež kmečkega prebivalstva, – 7,3%, za 1,6% višji od poprečka je delež prebivalcev, starejših od 65 let, v Krnici pa je le nekaj manjši delež mladine med 7. in 15. letom). Med najslabšimi hribovskimi naselji v Lučki pokrajini sta Podveža in Konjski Vrh. V Podveži je občutno manjši delež mladine do 15 let (–10%), nadpoprečen je delež starejših od 65 let (+2,4%), nizko je poprečno število skupnega in kmečkega prebivalstva na kmetijo, še posebej izrazito pa je nizko število učinkovite kmečke delovne sile, ki je je v Podveži najmanj v vsej obravnavani pokrajini; znatno nadpoprečen je delež skupne delovne sile (+7,6%) ter prevlada žensk za 5,4%. V Konjskem Vrhu bode v oči skoraj v celoti negativen starostni sestav (izjema je le starostna skupina 16–65 let, ki je za 0,5% višja od poprečka obravnavane pokrajine), manj od poprečka je tudi kmečkega prebivalstva in učinkovite kmečke delovne sile, enako poprečku je skupno število prebivalstva na kmetiji, pozitivno pa je, da je delež žensk višji za 4%.

Hribovsko zaledje Ljubnega je v prebivalstveni sestavi glede na posamezna naselja zelo neenotno. V celoti kaže sicer zadovoljivo stanje, ki je v splošnem boljše od poprečka celotne obravnavane pokrajine (izjema je starostna skupina 7–15 let, katere delež je za 2,3% manjši od poprečka), kar pa gre predvsem na račun izjemno dobrega stanja v Savini in slabega stanja na ostalih treh hribovskih naseljih. Savina se ponaša z nadpoprečnim deležem mladih (+4,2%), majhnim deležem starejših od 65 let (4,7% nižjim od poprečka) in predvsem z znatno prevlado števila žensk nad moškimi (za 11,6%) in to v vseh starostnih kategorijah, razen med najstarejšimi prebivalci. Teru in Primožu je skupno predvsem to, da je v obeh nadpoprečen delež skupne delovne sile (v Teru za 1,7%, v Primožu celo za 8,8%), nadpoprečno je število vseh in posebej kmečkih prebivalcev na kmetijo, nadpoprečen je tudi delež kmečkega prebivalstva in učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo. V Primožu je podpoprečen delež predšolske in šoloobvezne mladine (za 3 oziroma 4,9%), medtem ko je v Teru tako le pri šoloobvezni mladini (–1,4%), delež predšolskih otrok pa je za 0,5% višji od poprečka. V obeh je nekaj nižji tudi delež najstarejših prebivalcev. V Primožu je 2,2% več žensk kot moških, v Teru pa jih je 7,2% manj.

Med hribovskimi naselji v zaledju Ljubnega je tudi glede prebivalstva poglavje zase Planina. Upoštevajoč samo šest najbolj stoječih kmetij, ki so vključene v skupino podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij, je stanje v glavnem zadovoljivo, izrazito slabo pa je, če vzamemo v pretres še ostalih 13 kmetij v Planini (glej tabelo 3, ki zajema vseh 19 planinskih kmetij). Med šestimi kmetijami je največja slabost v tem, da je izrazito malo mladine do 15. leta (12% manj od poprečka), je pa znatno nadpoprečen delež delovne sile (+18,9%), skoraj polovico manj od poprečka je starejših od 65 let, občutno nadpoprečen je tudi delež kmečkega prebivalstva, pod njim je število skupnega in tudi kmečkega prebivalstva na kmetijo, precej nadpoprečno je število učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo (za 0,9%), 7,1% več od polovice pa je moških kot žensk. Na ostalih 13 kmetijah je stanje prebivalstva porazno. Na njih živi komaj 3,2 prebivalca na kmetijo, od tega so trije kmečkega stanu (delež kmetov glede na skupno število prebivalstva je kar 92,9%), delež skupne delovne sile je podpoprečen, od tega pa je veliko neaktivnih, tako da pride na kmetijo komaj 1,2 učinkovite kmečke delovne sile. Predšolskih otrok je 2,4% manj od poprečka, šoloobveznih pa kar 11,7% manj. Ne preseneča, da je delež nad 65 let starih več kot enkrat

Sl. 15. Breznik na Brezju se je usmeril na intenzivno tržno govedorejo. Sezidal je velik, nov hlev s silosom (na sliki spredaj) in obnovil hišo. Zadaž Golte

Sl. 16. Ramšak v Podplanini, velika in z lesom bogata kmetija, ima relativno dobre osnove tudi za govedorejo. Zaradi zelo neugodnih prebivalstvenih razmer je med najresnejšimi potencialnimi kmetijami za opustitev. Zadaž Mrzli Vrh in Visočnik v Podteru

večji od poprečka (+16,7%), kar je daleč največ med vsemi hribovskimi naselji v obravnavani pokrajini. – Nismo daleč od resnice, če rečemo, da so zadnje obravnavane kmetije v Planini prej ali slej zapisane propadu.

Hribovske kmetije v gornji Zadrečki dolini ne kažejo velikih razlik od poprečkov celotne obravnavane pokrajine. Pod poprečkom je delež kmečkega prebivalstva in število učinkovite kmečke delovne sile, dalje predšolskih otrok in skupne delovne sile, nekaj manjši od poprečka je delež starejših od 65 let, večji od njega pa šoloobveznih otrok (za 4,4%) ter poprečno število vseh, kakor tudi kmečkih prebivalcev na kmetijo. Med spoloma številčno prevladujejo moški, za 2%. Razlike med hribovskimi naselji v gornji Zadrečki dolini pa se javljajo v različnih smereh. V Lenartu in Florjanu živi na kmetijah veliko ljudi, največ med vsemi obravnavanimi hribovskimi naselji. Delež kmečkega prebivalstva v Florjanu neznatno presega popreček, njemu enako je število učinkovite kmečke delovne sile, medtem ko je v Lenartu delež kmečkega prebivalstva za 3,4% manjši od poprečka, precej pa je nad njim število učinkovite kmečke delovne sile. V obeh naseljih je delež predšolskih otrok manjši od poprečka, šoloobveznih pa znatno nad njim. Nižji od poprečka je tudi delež skupne delovne sile, glede starejših od 65 let pa Florjan neznatno presega popreček, v Lenartu pa jih je 4,5% manj. V Dolu preseneča izredno visok delež kmečkega prebivalstva, ki je najvišji med vsemi hribovskimi naselji v proučevani pokrajini. Preseneča zlasti zato, ker ima celotna gornja Zadrečka dolina med regijami najnižji tovrstni popreček, ki pa je zaradi možnosti zaposlitve v bližnjem Kamniku razumljiv. Dol izstopa med vsemi obravnavanimi naselji tudi glede deleža moških, ki jih je 25% več kot žensk, in po visokem deležu starejših od 65 let. Posebnost hribovskih kmetij v Šmiklavžu je zelo nizko število učinkovite kmečke delovne sile in razmeroma visok delež predšolskih otrok, med najnižjimi v hribovskih naseljih obravnavane pokrajine pa je delež kmečkega prebivalstva, kar gre na račun zaposlenih v Kamniku, kamor se vozijo na delo tudi s hribovskih kmetij.

Na hribovskih kmetijah spodnje Zadrečke doline, pa naj je to v Rovtu ali na Čreti, je glavna značilnost pomanjkanje delovne sile, tako skupne kot tudi učinkovite kmečke; to velja še posebej za Čreto, kjer je obojna najmanjša med hribovskimi naselji v obravnavani pokrajini. V Rovtu je nadpoprečen delež kmečkega prebivalstva, v obeh naseljih je nekaj pod poprečkom delež šoloobvezne mladine, znatno nad njim je delež starejših od 65 let, v obeh pa občutno podpoprečno število skupnega in kmečkega prebivalstva na kmetijo. – Hribovske kmetije v spodnji Zadrečki dolini imajo torej vse znake zaznavne depopulacije, vključujoč staranje prebivalstva.

Majhno poprečno število vsega in še posebej kmečkega prebivalstva na kmetijah, kot tudi število učinkovite kmečke delovne sile, je na hribovskih kmetijah južnega predgorja Golt. Poprečen je delež kmečkega prebivalstva in mladine do 15. leta, predvsem šoloobvezne, katere delež je za 7,1% manjši od poprečka. Relativno veliko pa je ljudi, starejših od 65 let, katerih delež presega skupnega za 4,6%.

Podatke o stanju prebivalstva na hribovskih kmetijah obravnavane pokrajine bi želel primerjati s podatki celotne Gornje Savinjske doline in po možnosti tudi s podatki za SRS. Žal, to ni mogoče, ker tako podrobno izračunanih podatkov ni, sploh pa jih ni za leto 1977, na katero se nanašajo tu predstavljeni podatki. Groba orientacija je možna le za starostni sestav prebivalstva v SRS leta 1971, ko je bilo uradno štetje prebivalstva, za mozirsko občino pa tudi to ni mogoče, ker zanjo ni podatkov o številu prebivalstva za posamična leta starosti, marveč le za petletna obdobja, iz katerih pa ni mogoče oblikovati tu obravnavanih štirih starostnih skupin. Ker je pomembnejši delež posameznih starostnih skupin in ne absolutne številke, ta delež pa se v krajšem obdobju bistveno ne spremeni, sem se zaradi primerjave s SRS naslonil na podatke iz leta 1971. Moških je v obravnavani pokrajini za 3,8% več od republiškega poprečka, predšolskih otrok je manj za 4%, preseneča, da je znatno več šoloobvezne mladine (+4,5%), skupne delovne sile je za 4,4% manj, občutno višji od republiškega poprečka pa je delež 65 let in več starih ljudi, saj je višji od njega za 4,2%.

Zgornji izsledki o prebivalstvu se nanašajo na podrobno obravnavane hribovske kmetije, ki zajemajo 85,3 % vseh hribovskih kmetij v obravnavani pokrajini. Izračunani podatki za hribovske kmetije v celoti dajejo nekoliko drugačno, v splošnem negativnejšo sliko, kar kaže na nezadovoljivo prebivalstveno stanje na 73 hribovskih kmetijah, ki so bile izključene iz podrobnejše obravnave. Na njih živi malo prebivalstva, tako skupnega kot še posebej kmečkega, malo je delovne sile, neugodna pa je tudi starostna sestava prebivalstva. Pa pogledjmo številke za celotno obravnavano pokrajino.

V odnosu na podrobno obravnavane kmetije je delež kmečkega prebivalstva nižji za 3,5 % (80,9 %). Na kmetiji živi povprečno le 4,8 ljudi, od tega 3,9 kmečkega prebivalstva, kar je za 0,5 % manj, kot je povpreček za 422 kmetij. Od 2.400 ljudi, kolikor jih živi na kmetijah, je 7,6 % predšolskih otrok in 17,9 % šoloobvezne mladine, kar je relativno le nekaj manj kot pri podrobneje obravnavanih kmetijah. Delež skupne delovne sile je celo nekaj nižji (za 1,4 %), za 1,6 % pa je nižji delež tudi pri skupini 65 let in več starih ljudi. Z nekmetijskimi dejavnostmi se preživlja 16,4 % tamkajšnjega prebivalstva. Efektivne kmečke delovne sile na kmetijo je 2,2, torej le nekaj manj kot pri podrobneje obravnavanih kmetijah. Dijakov, študentov in vajencev je 2,5 %, moških pa je v celoti le 0,2 % več kot žensk.

6. POIZKUS VREDNOTENJA HRIBOVSKIH KMETIJ NA OSNOVI VREDNOSTI GLAVNIH TRŽNIH KMETIJSKIH PROIZVODOV IN LESA

Vrednotenje gospodarskih organizmov, kakršne so kmetije, je težavno, marsikje tudi problematično, a sem se kljub temu odločil zanj. Med več poizkusi sem odbral zgoraj imenovano vrednotenje, rezultate pa kaže tabela 4.

Zajel sem vse glavne tržne kmetijske in gozdne proizvode hribovskih kmetij: mleko, meso in plemensko govedo, brojlerje in jajca, vključujoč hlodovino iglavcev, prodano Gozdnemu gospodarstvu. Upoštewane so le podrobneje obravnavane kmetije, prikazano pa je stanje ob koncu leta 1977.

Pot izračunavanja dohodka je opisana spodaj. Tu naj bo pojasnjeno, da v končnem izračunu dohodka, v tabelah označenem kot »ostanek dohodka«, razen davka in zavarovanja niso odšteti tudi drugi izdatki. Med njimi je v prvi vrsti amortizacija osnovnih sredstev (stavbe, kmetijski stroji), za kar pa ni na voljo podatkov. Mnogim kmetijam pomenijo znatno breme tudi anuitete, ki prav tako niso odštete od dohodka. Dohodek kmetij je zato, žal, še manjši, kot ga kažejo naši izračuni. Ko bo v nadaljnjem besedilu govor o dohodku, bo mišljen dohodek, ki ostane kmetu po odbitku davka in zavarovanja, torej »ostanek dohodka«.

Pri dohodkih kmetijskih proizvodov so upoštewane neto prodajne cene (v novih dinarjih), tako imenovan »prikazani družbeni dohodek«, kakršne so bile v veljavi konec leta 1977; dobil sem jih pri direktorju Zgornjesavinjske kmetijske zadruge, za kar sem mu dolžan iskreno zahvalo. Za kilogram žive teže so bile v okviru priznanega družbenega dohodka predpisane sledeče odkupne cene: mlado pitano govedo (MPG) 9,30 din, krava 5,00 din, tele 11,00 din, nebreja plemenska telica 9,30 din + 1.200 din premije za komad, breja plemenska telica 9,30 din + 23 % + 1.200 din premije. Za osnovo mi je služilo število prodanih goved in ne njihova teža, zato sem upošteval splošno priznane norme za povprečno težo goved in sicer: MPG 470 kg, krava 500 kg, tele 90 kg in plemenska telica 450 kg. Od skupne prodajne cene sem odštel tudi 4 %, ki jih dobi kmetijska zadruga. Neto prodajne cene za eno govedo so bile konec leta 1977 torej naslednje: MPG 4.196 din, krava 2.400 din, tele 950 din, nebreja plemenska telica 5.218 din in breja plemenska telica 6.142 din. Letni izkupiček od prodanih jajc na eno kuro sem izračunal na 18,40 din, za komad brojlerja pa je dobil rejec povprečno 0,52 din. Neto prodajna cena za liter mleka je bila 1,70 din. Prodan m³ smrekovih hlodov je konec leta 1977 navrgel kmetu okrog 300 din. Pri lesu sem od po-

Tabela 4. Dohodek hribovskih kmetij v GSD

Regija, naselje	mleko	DOHODEK				IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA* skupaj	na kmeč- kega pre- bivalca
		prodano govedo	les (posek)	drugo	skupaj			
<i>Logarska Dolina</i>								
skupaj	224.437	46.914	925.940		1.197.291	132.566	1.064.725	21.294
na kmetijo	22.444	4.691	92.594		119.729	13.256	106.473	
delež dohodka od: %	15,5	3,2	81,3					
<i>Podolševa</i>								
skupaj	178.133	18.842	979.205		1.176.180	142.534	1.033.646	14.873
na kmetijo	11.133	1.178	61.205		73.511	8.908	64.603	
delež dohodka od: %	15,1	1,6	83,3					
<i>Robanov Kot</i>								
skupaj	195.673	29.244	725.275		950.192	90.301	859.891 ¹	13.982
na kmetijo	15.052	2.249	55.778		73.092	6.946	66.146	
delež dohodka od: %	20,6	3,1	76,3					
<i>Solčava</i>								
skupaj	3.944	4.300	158.790		167.034	27.714	139.320	10.320
na kmetijo	788	860	31.758		33.406	5.543	27.863	
delež dohodka od: %	2,4	2,6	95,0					
<i>Solčavsko</i>								
skupaj	602.187	99.300	2.789.210		3.490.697	393.115	3.097.582	15.926
na kmetijo	13.686	2.257	63.391		79.334	8.934	70.400	
delež dohodka od: %	17,3	2,8	79,9					
<i>Čreta</i>								
skupaj	-	8.946	111.555		120.501	18.037	102.464	7.319
na kmetijo	-	2.237	27.889		30.126	4.509	25.616	
delež dohodka od: %	-	7,4	92,6					
<i>Rovt</i>								
skupaj	98.041	80.164	738.340		916.545	130.037	786.508	10.083
na kmetijo	4.669	3.817	35.159		43.645	6.192	37.453	
delež dohodka od: %	10,7	8,7	80,6					

¹ Dohodek ni realen, ker sta Knez in Haudej malo sekala; pri polnem poseku (etat) bi bil poprečni dohodek na kmetijo 81.360 din, na kmečkega prebivalca pa 17.197 din.

Spodnja Zadrebčka dolina

skupaj	98.041	89.110	849.895	1.037.046	148.074	888.972	9.663
na kmetijo	3.922	3.564	33.996	41.482	5.923	35.559	
delež dohodka od: %	9,5	8,6	81,9				

Podvolovljek

skupaj	303.799	66.128	561.125	931.052	107.796	823.256	11.845
na kmetijo	18.987	4.133	35.071	58.191	6.737	51.454	
delež dohodka od: %	32,6	7,1	60,3				

Podveža

skupaj	190.076	75.985	469.335	735.396	95.024	640.372	12.556
na kmetijo	11.180	4.470	27.608	43.258	5.590	37.668	
delež dohodka od: %	25,8	10,3	63,8				

Strmec

skupaj	183.332	13.696	316.240	513.268	68.911	444.357	11.394
na kmetijo	16.667	1.245	28.749	46.661	6.265	40.396	
delež dohodka od: %	35,7	2,7	61,6				

Krnica

skupaj	286.915	42.776	776.865	1.106.556	168.332	938.224	8.687
na kmetijo	12.388	1.860	33.777	48.025	7.319	40.706	
delež dohodka od: %	25,8	3,9	70,3				

Konjski Vrh

skupaj	169.562	75.498	601.325	846.385	126.015	720.370	8.893
na kmetijo	8.924	3.974	31.648	44.546	6.632	37.914	
delež dohodka od: %	20,0	8,9	71,1				

Raduha

skupaj	240.455	66.071	761.790	1.068.316	130.540	937.776	11.164
na kmetijo	12.023	3.304	38.090	53.417	6.527	46.890	
delež dohodka od: %	22,5	6,2	71,3				

Lučka pokrajina

skupaj	1.374.139	340.154	3.486.680	5.200.973	696.618	4.504.355	10.415
na kmetijo	12.964	3.209	32.893	49.066	6.572	42.494	
delež dohodka od: %	26,4	6,5	67,1				

* ni odračunana amortizacija osnovnih sredstev (stavbe, kmetijski stroji), niti anuitete; enako velja za prikazani dohodek tudi na ostalih kategorijah hribovskih kmetij (tabele št. 5, 6, 8, 9). Glej podrobnejšo obrazložitev na str. 47!

Tabela 4. Dohodek hribovskih kmetij v GSD (nadaljevanje)

Regija, naselje	DOHODEK				IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA na kmeč- kega pre- bivalca		
	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo			skupaj	
<i>Planina</i>								
skupaj	-	30.472	373.190		403.662	58.539	345.123	13.805
na kmetijo	-	5.078	62.199		67.277	9.757	57.520	
delež dohodka od: %	-	7,5	92,5					
<i>Primož</i>								
skupaj	85.781	57.606	579.550		722.937	123.453	599.484	7.494
na kmetijo	5.046	3.389	34.091		42.526	7.262	35.264	
delež dohodka od: %	11,9	8,0	80,1					
<i>Ter</i>								
skupaj	152.009	86.340	982.890		1.221.239	199.270	1.021.969	7.570
na kmetijo	5.429	3.083	35.103		43.616	7.117	36.499	
delež dohodka od: %	12,4	7,1	80,5					
<i>Savina</i>								
skupaj	168.239	51.668	602.665		822.572	98.126	724.446	10.062
na kmetijo	10.515	3.229	37.667		51.411	6.133	45.278	
delež dohodka od: %	20,4	6,3	73,3					
Hribovsko zaledje								
Ljubnega								
skupaj	406.029	226.086	2.538.295		3.170.410	479.388	2.691.022	8.625
na kmetijo	6.060	3.374	37.885		47.319	7.155	40.164	
delež dohodka od: %	12,8	7,1	80,1					
<i>Poljane</i>								
skupaj	158.303	56.710	170.180		385.193	65.597	319.596	6.948
na kmetijo	11.307	4.051	12.156		27.514	4.686	22.828	
delež dohodka od: %	41,1	14,7	44,2					
<i>Goličnik</i>								
skupaj	-	12.588	84.085		96.673	12.604	84.069	42.035
na kmetijo	-	12.588	84.085		96.673	12.604	84.069	
delež dohodka od: %	-	13,0	87,0					

Južno predgorje**Golt**

skupaj	158.303	69.298	254.265		481.866	78.201	403.665	8.410
na kmetijo	10.554	4.620	16.951		32.125	5.213	26.911	
delež dohodka od: %	32,9	14,4	52,7					

Šmihel

skupaj	566.950	111.522	770.835		1.460.307	143.793	1.316.514	12.971
na kmetijo	28.348	6.126	38.542		73.016	7.190	65.826	
delež dohodka od: %	38,8	8,4	52,8					

Radegunda

skupaj	76.500	6.650	229.140		312.290	62.173	250.117	4.547
na kmetijo	6.955	605	20.831		28.391	5.652	22.738	
delež dohodka od: %	24,5	2,1	73,4					

Dobrovlje

skupaj	59.160	–	80.065		139.225	41.476	97.749	4.250
na kmetijo	8.451	–	11.438		19.889	5.925	13.964	
delež dohodka od: %	42,5	–	57,5					

Brezje

skupaj	185.640	138.626	134.670		458.936	42.910	416.026	13.001
na kmetijo	30.940	23.104	22.445		76.489	7.151	69.338	
delež dohodka od: %	40,5	30,2	29,3					

Lepa Njiva

skupaj	269.620	106.508	375.200		751.328	156.864	594.464	4.699
na kmetijo	9.986	3.945	13.896		27.827	5.810	22.017	
delež dohodka od: %	35,9	14,2	49,9					

Hribovsko zaledje**Mozirja**

skupaj	1.157.870	374.306	1.589.910		3.122.086	447.216	2.674.870	7.914
na kmetijo	16.308	5.272	22.393		43.973	6.299	37.674	
delež dohodka od: %	37,1	12,0	50,9					

Tirosek

skupaj	425.931	91.688	854.250	46.000	1.417.869	190.587	1.227.282	10.490
na kmetijo	15.212	3.275	30.509	1.643	50.639	6.807	43.832	
delež dohodka od: %	30,0	6,5	60,2	3,3				

Šmiklavž

skupaj	304.094	58.238	465.315		827.647	104.879	722.768	10.629
na kmetijo	16.005	3.065	24.489		43.560	5.520	38.040	
delež dohodka od: %	36,7	7,1	56,2					

Tabela 4. Dohodek hribovskih kmetij v GSD (nadaljevanje)

Regija, naselje	DOHODEK					IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA na kmeč- kega pre- bivalca	
	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo	skupaj			
letu 1977								
<i>Dol</i>								
skupaj	136.219	17.650	233.495		387.364	41.045	346.319	15.057
na kmetijo	27.244	3.530	46.699		77.473	8.209	69.264	
delež dohodka od: %	35,2	4,6	60,2					
<i>Florjan</i>								
skupaj	314.590	61.588	566.820		942.998	130.227	812.771	7.068
na kmetijo	13.678	2.678	24.644		41.000	5.662	35.338	
delež dohodka od: %	33,4	6,5	60,1					
<i>Lenart</i>								
skupaj	247.397	46.546	604.675		898.618	133.955	764.663	7.497
na kmetijo	13.021	2.450	31.825		47.296	7.051	40.245	
delež dohodka od: %	27,5	5,2	67,3					
Gornja Zadrebčka dolina								
skupaj	1.428.231	275.710	2.724.555	46.000	4.474.496	600.693	3.873.803	9.115
na kmetijo	15.194	2.933	28.985	489	47.601	6.390	41.211	
delež dohodka od: %	31,9	6,2	60,9	1,0				
Gornja Savinjska dolina								
hribovske kmetije								
skupaj	5.224.800	1.473.964	14.232.810	46.000	20.977.574	2.843.305	18.134.269	9.845
na kmetijo	12.381	3.493	33.727	109	49.710	6.738	42.972	
delež dohodka od: %	24,9	7,1	67,8	0,2				
Gornja Savinjska dolina: upoštevan domači zakol goved in lesni etat								
hribovske kmetije								
skupaj	5.224.800	3.182.264	15.067.965	46.000	23.521.029	3.013.593	20.507.436	11.139
na kmetijo	12.381	7.541	35.706	109	55.737	7.141	48.596	
delež dohodka od: %	22,2	13,5	64,1	0,2				

prečne odkupne cene 780 din za m³ odštel vse dajatve (biološka amortizacija, režija, prevoz, davek in zdravstveno zavarovanje, vključujoč sečnja in spravilo lesa do kamionske ceste), ki znašajo pri m³ lesa okrog 480 din ali 61,5% od odkupne cene.¹⁴ Pri lesu je torej odšteto tudi delo (sečnja in spravilo do ceste), ki znese pri m³ okoli 150 din ali 19,2% poprečne odkupne cene lesa. Res je, da veliko kmetov za posek lesa in spravilo do ceste ne išče tuje pomoči, marveč naredijo to sami; zaradi vrednotenja njihovega vložnega dela zato ni razloga, da se pri končnem izračunu čistega dohodka od lesa ne bi odštelo 150 din od poprečne odkupne cene lesa.

Izračun dohodka za les je drugačen kot za živinorejske tržne proizvode, saj se vanje ne šteje vloženo delo in domača krma. Po analizi Jožeta Čudna, dipl. ing. agronomije iz Kmetijskega inštituta Slovenije, pa naj bi znašali stroški za domačo krmo 24,9% vseh stroškov, vloženo delo, ki naj bi ob enem pomenilo osební dohodek, pa 19,4%. Vsi proizvodni stroški naj bi po imenovanih analizah za kilogram žive teže goveda znesli okoli 26 din, odkupna cena za kg MPG pa je bila 23 din, torej -3 din. Tako nesorazmerje gre na račun poprečno nizke produktivnosti živinoreje, verjetno pa tudi na račun pretirano visokih cen reprodukcijskega materiala (močna krmila, umetni gnoj itd.). Kmet redi govedo kljub zgornjim ugotovitvam tudi zato, ker dela in lastne krme ne odračunava od izkupička, pri vzreji pa se kolikor mogoče odreka uporabi močnih krmil in umetnega gnoja in uporablja predvsem naravno krmo, za gnojenje pa hlevski gnoj ali gnojnico.

Zgoraj opisana metoda vrednotenja kmetij ni brez pomanjkljivosti. Upošteva, razumljivo, le legalno in ne tudi skrivno prodajo. Ta pride v poštev predvsem pri trgovanju z rezanim lesom, v manjši meri pa tudi pri domačem zakolu goved. Prvo je neizmerljivo, približni obseg drugega pa je ocenjen glede na prodane goveje kože, kar sem za celotno sliko obravnavane pokrajine tudi upošteval. Ilegalni zakol naj bi znašal 116% legalnega. Prodaja klavne živine pa je v obravnavani pokrajini na splošno majhna, saj pomeni vrednost ilegalnih zakolov poprečno komaj 8,6% skupnega dohodka od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa.

Natančni podatki o izdatkih, ki jih je mogoče dobiti za vsako kmetijsko gospodinstvo posebej, zajemajo davek in zavarovanje. Oboje se plačuje od prodanega lesa, dajatve od živinorejskih proizvodov pa so vračunane že pri njihovem dohodku. Kmetijskega davka večina hribovskih kmetij ne plačuje. V poštev pride le za tiste kmetije, pri katerih je katastrski dohodek od negozdnega zemljišča večji od 1.000 din. Takih kmetij pa je med hribovskimi zelo malo.

Pri dohodkih od lesa je računana količina za posek odmerjenega lesa v letu 1977 in ne letni etat. To pa zato, ker je govor o dohodku v letu 1977 in zato, ker sem dobil na Občinski skupščini Mozirje na razpolago natančne podatke o višini davka in prispevka za zavarovanje, ki je odmerjen skoraj v celoti le glede na količino posekanega lesa. Razlike med dejanskim posekom in etatom so velike le pri posameznih kmetijah, medtem ko se že v okviru regij močno zabrišejo, še bolj pa pri pregledu čez celotno obravnavano pokrajino. Leta 1977 so kmetje posekali poprečno 5,7% manj lesa, kot ga dovoljuje etat, kar znese poprečno 2.000 din na kmetijo oziroma 453 din na enega kmečkega prebivalca. Namesto 9.845 din, kolikor sem naračunal dohodka od tržnih kmetijskih proizvodov na enega kmečkega prebivalca, bi se ta vsota glede na etat dvignila na 10.298 din, za nadaljnjih 841 din, torej na 11.139 din pa, če prištejemo še ocenjene domače zakole.

Kot je iz zgornjega razvidno, je za celotno pokrajino izračunan dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa tudi glede na lesni etat in domače zakole goved. To sem naredil zaradi primerjave z dohodkom, ki izhaja iz dejanskega poseka in zadrugi prodanih goved.

¹⁴ Izračune sem dobil na Gozdnem gospodarstvu Nazarje z ljubeznivim posredovanjem direktorja Jožeta Urnaka, dipl. ing. gozdarstva, posebej za lučki okoliš pa pri Petru Jezu; obema tudi po tej poti lepa hvala.

Vsa oddana živina dvigne dohodek poprečno za 9,4 %, upoštevajoč etat in ne posekano količino smrekovega lesa pa za nadaljnje 3,7 %.

Podrobnosti kaže tabela 4. Tu bi želel dati poudarke v prvi vrsti dohodku na kmetijo in na enega kmečkega prebivalca ter deležu dohodka od mleka, zadrugi prodanih goved in lesa.

6.1. Dohodek 422 podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij

Poprečni dohodek na kmečkega prebivalca je bil leta 1977 na imenovanih hribovskih kmetijah manjši od starega milijona. Vključujoč domači zakol je dohodek presegel milijon za dobrih sedem starih tisočakov, upoštevajoč etat in ne posek pa bi se dvignil komaj na nekaj malega čez milijon in stotisoč starih dinarjev na kmečkega prebivalca, medtem ko naj bi prišlo na kmetijo manj kot pet milijonov starih dinarjev. To so številke, ki dajo misliti. Res, da tu ni upoštevana »črna« prodaja lesa, predvsem rezanega; vprašanje pa je, če izkupiček te doseže amortizacijske stroške in anuitete, ki so nedvomno tudi v poprečku precejšnje. V zadnjem času namreč tudi hribovski kmetje na veliko modernizirajo hleve in nabavljajo kmetijske stroje, nekateri pa se pripravljajo tudi na kmečki turizem; za vse to jemljejo posojila z razmeroma kratko dobo vračanja. Ker amortizacijski stroški in anuitete pri izdatkih niso upoštevane, menim, da je izračunan dohodek, upoštevajoč domače zakole, to je 10.722 din na kmečkega prebivalca oziroma 47.020 din na kmetijo, realen. In ta naj bi služil kot osnova za nadaljnje obravnavanje. Največ prispeva k temu les, skoraj 63 %, malo manj od četrtine navrže mleko in le 14 % mesna in plemenska goveda.

Med regijami in še zlasti med posameznimi kmeti so v višini dohodkov velike razlike. Primerjava med njimi pa je možna le, če upoštevamo zadrugi prodano živino in dejanski posek lesa v letu 1977, pri čemer je poprečni dohodek na kmetijo 42.972 din in 9.845 din na kmečkega prebivalca.

Med regijami je daleč na prvem mestu Solčavsko, ki preseže popreček dohodka na kmetijo za 64 %, na kmečkega prebivalca pa za 62 %. Tu spet prednjači Logarska Dolina, ki je tudi daleč na prvem mestu med vsemi hribovskimi naselji v obravnavani pokrajini, saj preseže poprečni dohodek na kmetijo za 148 %, na kmečkega prebivalca pa za 116 %. Tako visok dohodek gre predvsem na račun lesa, katerega delež na dohodku je 81,3 %, a tudi prodanega mleka, ki prispeva k dohodku 15,5 %. Najvišji dohodek na kmetijo je imel Matk s 185.004 din, na kmečkega prebivalca pa zaradi majhnega števila le-teh Perk s 37.688 din (pri Matku je prišlo na kmečkega prebivalca 30.834 din). Več kot tri stare milijone na kmečkega prebivalca je imel na Solčavskem še Sp. Belšek, 45.590 din, kar je bilo leta 1977 največ na vseh podrobneje obravnavanih solčavskih kmetijah (več je imel Klemenšek, 110.078 din, ki je posekal polovico več lesa, kot je njegov etat, ki je 505 m³), v vsej obravnavani pokrajini pa sta bila pred njim le Lojen z 96.178 din in Zg. Zavratnik s 57.812 din, za njim pa Ramšak, 44.446 din, Visočnik, 43.346 din, Stoglej, 42.260 din. Goličnik, 42.035 din itd. Za vse našete je značilno, da je na kmetijah malo kmečkega prebivalstva (eden do največ trije) in da imajo visok etat (Visočniku, Lojenu in Ramšaku je bil leta 1977 prodani les celo edini vir dohodka).

Lučka pokrajina v celoti je glede dohodka kmetijskih tržnih proizvodov in lesa blizu poprečka; nekaj pod njim je pri dohodku na kmetijo, malo više od njega pa na kmečkega prebivalca. Tudi deleži dohodka so v Lučki pokrajini skoraj enaki poprečku. Med naselji sta glede višine dohodka na kmetijo nadpoprečna Raduha in zlasti Podvolovljek, druga štiri naselja so pod njim, na kmečkega prebivalca pa so nadpoprečni dohodki v Konjskem Vrhu, Krnici, Podveži in Strmci, v zadnjih dveh zaradi majhnega števila kmečkega prebivalstva. Glede deleža dohodka sta omembe vredna zlasti Podvolovljek in Strmec, in sicer zato, ker dohodek od mleka močno presega popreček celotne obravnavane pokrajine (Podvolovljek za 7,7 %, Strmec celo za 10,8 %), enako pa tudi količina oddanega mleka na kmetijo (v Podvolovljeku za 53,4 % in v Strmci za 34,6 %). V obeh naseljih je zato podpoprečen delež

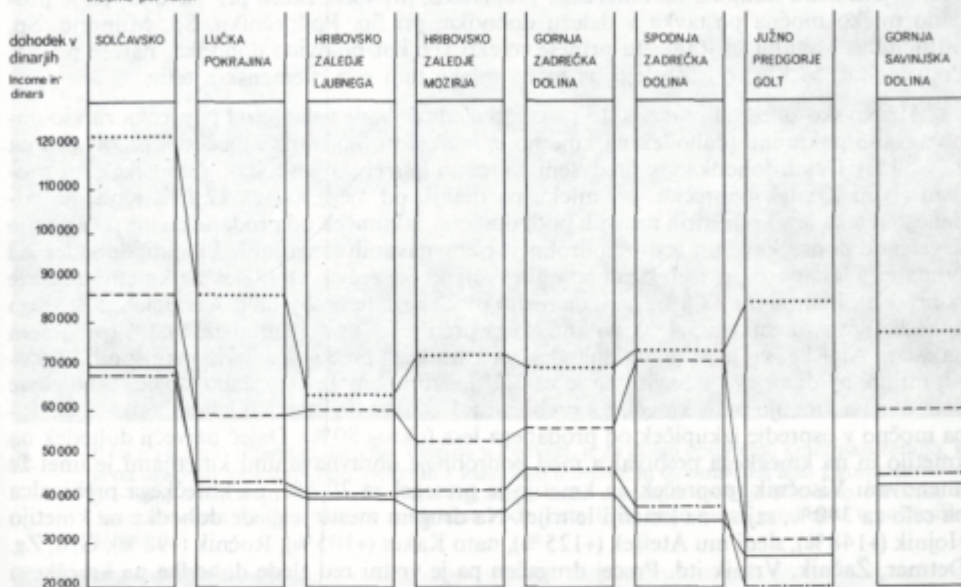

Dohodek hribovske kmetije od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa – po regijah (stanje leta 1977)

Income per Mountain Farm from the Market Agricultural Production and from the Wood according to the Regions (State in 1977)

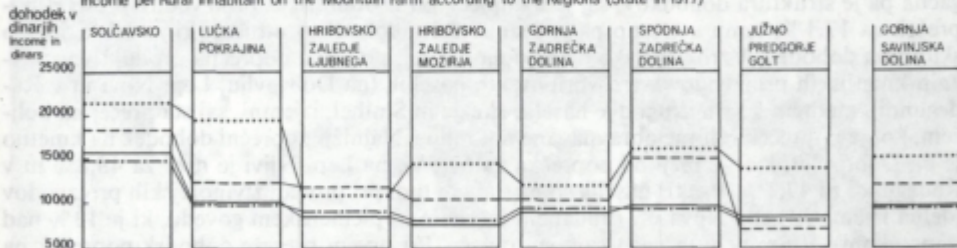
Dohodek na kmetijo

Income per farm

Dohodek kmečkega prebivalca na hribovski kmetiji – po regijah (stanje leta 1977)

Income per Rural Inhabitant on the Mountain Farm according to the Regions (State in 1977)

Legenda

Legend

———— 422 podrobneje obravnavanih kmetij
422 farms that were treated in detail

----- Čiste kmetije
Pure farms

- · - · - · usmerjene kmetije
Oriented farms

······ pomembni živinorejci
Stock - farmers of importance

dohodkov od lesa (v Podvolovljeku za 7,5 % in v Strmcu za 6,2 %). Med kmeti v Lučki pokrajini sta v ospredju že imenovani Stoglej in Zg. Zavratnik, razen njiju pa še Sp. Podpečnik, oba Mlinarja, Vavdi, Pečovnik, Koklej, oba Strmčnika, Zg. Jezernik, Ramše, Metulj, Sp. Jerovčnik, Kosmač in Podvejnik. Vsi ti imajo relativno visok dohodek na kmetijo, večina dosega dva stara milijona na kmečkega prebivalca, pri vseh, razen pri Vavdiju, pa je prodano mleko močna postavka v deležu dohodka; pri Sp. Podpečniku, Sp. Mlinarju, Sp. Strmčniku, Metulju in Ramšetu prinese mleko več kot polovico dohodka, največ pri Sp. Podpečniku, 59,8 %, pri Stogleju pa razen mleka tudi reja plemenskih telic.

Hribovsko zaledje Ljubnega stoji v celoti glede dohodka slabše od poprečka za vso obravnavano pokrajino (dohodek na kmetijo je manjši za 6,5 %, na kmečkega prebivalca pa za 12,4 %). Delež dohodka gre predvsem na račun lesa (12,3 % večji od poprečka), pri prodani živini je enak poprečku, pri mleku pa manjši od njega kar za 12,1 %. Količina oddanega mleka je v vseh štirih naseljih podpoprečna, izkupiček od prodane živine na kmetijo je večji od poprečka le pri šestih podrobneje obravnavanih kmetijah v Planini, dohodek od prodanega lesa pa je pri vseh štirih naseljih večji od poprečka. Dohodek na kmetijo preseže popreček v Planini (za 33,8 %, zgolj na račun prodanega lesa, saj jim je navrgel 92,5 % vsega dohodka) in v Savini (za 5,4 %), na kmečkega prebivalca pa v Planini za 40,2 % (predvsem na račun Atelška, saj je pri njem dohodek na kmečkega prebivalca malo manjši od 2,5 starih milijonov dinarjev), v Savini pa le za 2,2 %. Primož in Ter sta slabo stoječa tako glede dohodka na kmetijo in na kmečkega prebivalca, kakor tudi glede deležev dohodka, kjer stopa močno v ospredje izkupiček od prodanega lesa (okrog 80 %). Daleč največji dohodek na kmetijo in na kmečkega prebivalca med podrobneje obravnavanimi kmetijami je imel že imenovani Visočnik (popreček na kmetijo je presegel za 20,3 %, na kmečkega prebivalca pa celo za 340 %, saj so na kmetiji le trije). Na drugem mestu je glede dohodka na kmetijo Hojnik (+148 %), sledi mu Atelšek (+125 %), nato Kaker (+105 %), Ročnik (+98 %), Gril, Zg. Detmer, Žačnik, Vrtnik itd. Precej drugačen pa je vrstni red glede dohodka na kmečkega prebivalca: Visočnik, Dežnik (+155 %), Zg. Detmer (+147 %), Atelšek (+146 %), Tratnik (+114 %), Globočnik (+59 %) itd.

Dohodek kmetij v hribovskem zaledju Mozirja je v splošnem nižji od poprečka za celoto; na kmetijo je manjši za 12,3 %, na kmečkega prebivalca pa za 19,6 %. Bistveno drugačna pa je struktura dohodkov, saj je izkupiček od živinorejskih proizvodov presegel popreček za 17,1 %, temu ustrezno pa je manjši delež dohodkov od lesa, ki je dal le 50,9 % skupnega dohodka. Vzrok za tako nizek dohodek je zelo slaba poprečna produktivnost tržnih kmetijskih proizvodov v treh hribovskih naseljih (na Dobrovlju, Lepi Njivi in v Radegundi), medtem ko sta drugi dve naselji, Brezje in Šmihel, izjemni, saj sta precej na boljšem, kot je popreček celotne obravnavane pokrajine. Najnižji poprečni dohodek na kmetijo je na Dobrovlju, kjer je nižji od poprečka za 67,5 %, na Lepi Njivi je nižji za 48,8 % in v Radegundi za 47,1 %. Vsa tri naselja so na slabem tudi pri prodaji živinorejskih proizvodov (delna izjema je Lepa Njiva pri prodanem mesnem in plemenskem govedu, ki je 13 % nad poprečkom). V Šmihelu in na Brezju je drugače. Pri prvem preseže dohodek popreček na kmetijo za 53,2 %, na kmečkega prebivalca pa za 31,8 %, pri drugem pa na kmetijo za 61,4 % in na kmečkega prebivalca za 32 %. Glede oddanega mleka je Šmihel presegel popreček za 129 %, Brezje pa celo za 150 %, mesne in plemenske živine pa je oddal Šmihel za 75 % več, Brezje pa celo za 561 % (predvsem na račun Žnidarja, ki je presegel popreček za 1903 %, saj mu je izkupiček od prodanih goved prinesel skoraj sedem starih milijonov dinarjev). Šmihelčani imajo tudi precej lesa, katerega prodana vrednost je preseгла popreček celotne obravnavane pokrajine za 14,3 %, medtem ko je na šestih obravnavanih kmetijah Brezja ta za 33,5 % manjši. Tudi struktura dohodkov je pri obeh naseljih precej drugačna od poprečne. Predvsem je visok dohodek od mleka, zato je tudi delež tega od skupnega dohodka višji glede na celotno obravnavano pokrajino (v Šmihelu za 14 %, na Brezju, kjer je delež dohodka od lesa toliko manjši, pa za 15,6 %). Ta razlika je zaradi različnega deleža

Sl. 17. **Planinšek (Planica)**, najvišja kmetija v Podveži, je že dolgo opuščena; kmetijsko zemljo, ki je na ugodnih, položnih tleh, pokritih z ledeniško moreno, in deloma tudi hišo z gospodarskimi poslopji, izkoriščajo najemniki. Pred izgradnjo ceste v zadnjih letih je bila zelo odročna, še danes pa nima ne elektrike, ne studenčne vode. Leta 1979 so jo začeli preurejati v počitniško hišico

Sl. 18. **Šumečnik** v (Zgornji) Radegundi je manjša kmetija, ki je v celoti ohranila staro lice. Večji del kmetijskega zemljišča je na slabo rodovitnih, strmih, apneniških tleh. Zaradi neugodne prebivalstvene sestave je med potencialnimi kmetijami za opustitev

dohodka od lesa v obeh naseljih še toliko večja pri mesni in plemenski živini, saj v Šmihelu presega popreček le za 1,7%, na Brezju pa za 23,1%.

Med kmeti v hribovskem zaledju Mozirja velja omeniti najprej Rženičnika, katerega skupni dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa na kmetijo je bil leta 1977 161.568 din. Z njim je presegel vse kmete v imenovani regiji. Glede dohodka na kmečkega prebivalca pa je bil malo pred njim Naraločnik z 32.850 din (Rženičnik 32.312 din), čeprav ima ta skoraj polovico manjši skupni dohodek; vzrok je v številu kmečkih prebivalcev, ki jih je »na Rženiča« še enkrat več kot »v Naraloki« (5 : 2,5). Skupni dohodek na kmetijo, večji od 100.000 din, je bil le še pri Žlebniku, Žnidarju, Brezniku in Konečniku, večji od 50.000 din pa pri sedmih kmetih v Šmihelu (Hriberšek, Berbuč, Jesevnik, Napotnik, Sp. Goltnik, Lesjak in Ramšek) ter pri Breclju na Brezju in Fužirju na Lepi Njivi. Dohodek na kmečkega prebivalca, večji od 30.000 din, je poleg Naraločnika in Rženičnika dosegel le še Žlebnik, 30.779 din, zelo blizu pa sta mu Hriberšek, 29.000 din in Berbuč, 28.000 din, več kot 20.000 din pa je presegel le še Breclj, 20.834 din in Ramšek, 20.691 din.

Tudi hribovske kmetije v gornji Zadrebški dolini imajo glede na celotno proučevano pokrajino nižji dohodek na kmetijo in na kmečkega prebivalca: na kmetijo za 4,1%, na kmečkega prebivalca pa za 7,4%. Med naselji imata poprečno najnižji dohodek na kmetijo Florjan in Šmiklavž, prvi za 17,8% in drugi za 11,5% manjšega od skupnega poprečka, njima pa sledi Lenart s 6,3%, medtem ko imata Tirosek in Dol poprečni dohodek na kmetijo višji od skupnega poprečka, prvi za 2% in drugi za 61,2%. Tudi poprečni dohodek na kmečkega prebivalca je najvišji v Dolu (za 53% višji od skupnega poprečka). Ta je nadpoprečen še v Šmiklavžu in Tirosku, za 8% oziroma 6,6%, v ostalih dveh naseljih, Lenartu in Florjanu pa je nižji od poprečka, za 23,8% oziroma 28,2%. Struktura dohodkov na hribovskih kmetijah gornje Zadrebške doline se bistveno ne loči od celotne pokrajine: pri mleku je večja za 7%, manjša pa je pri mesni in plemenski živini, za 0,9% oziroma 6,9%. Drugačnja je struktura dohodkov glede na količino; večja je le pri mleku, za 22,7%, medtem ko je ustrezno manjša pri prodanih govedih in lesu (-16% oziroma -14%).

Največji dohodek na kmetijo je imel med hribovskimi kmeti v gornji Zadrebški dolini Enci, 129.277 din, le nekaj manjšega Sp. Podbrežnik, 124.621 din, nad deset starih milijonov dinarjev še Matijaž, 114.405 din, Lamprečnik, 108.438 din (namesto 180 m³, kolikor je njegov etat, je leta 1977 posekal 301 m³) in Završnik v Florjanju, 103.943 din (tudi on je sekal več, kot znaša etat; med tovrstne kmetije bi sodil tudi Ugovšek, če bi posekal 230 m³, kolikor znaša etat in ne le 35 m³, kolikor jih je posekal leta 1977), med 90.000 in 100.000 din so štirje (Mavrič, 95.400 din, Podpečnik, 94.907 din, Podmeninšek, 93.164 din in Suhovršnik, 90.066 din), s čistim dohodkom nad 50.000 din pa jih je bilo še enajst (Belin, Toman, Sp. Laznik, Lešnik, Požežnik, Slapnik, Strnad, Sp. Kos, Ajnik, Petek in Vrbočnik). Največji dohodek na kmečkega prebivalca je bil pri Sp. Črnelšku, 64.858 din, to pa zato, ker se na kmetiji preživlja od kmetijstva le eden, pa še ta je vprašljiv (med kmete sem štel ženo gospodarja, ki je upokojenec, sin edinec pa se vozi na delo v Kamnik). Podoben primer je pri Sp. Treplju, ki je na drugem mestu glede dohodka na kmečkega prebivalca, saj se preživlja s kmetijstvom le sin, zato pride nanj ves dohodek (41.198 din), gospodar pa se vozi na delo. Tema dvema sledi Enci z 32.319 din, nad dva stara milijona dinarjev pa so spravili skupaj še pri Drečniku, 24.526 din, Sp. Slugi, 22.267 din, Zg. Lazniku, 21.896 din, Kotniku, 20.892 din, Reberšaku, 21.304 din in pri Završniku v Florjanu, 20.789 din.

Na hribovskih kmetijah v spodnji Zadrebški dolini je dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa podpoprečen, tako na kmetijo kakor tudi na kmečkega prebivalca: na kmetijo za 17,3%, na kmečkega prebivalca pa za 1,8%. Oboje je slabo zlasti na Čreti, kjer je dohodek na kmetijo manjši od poprečka za 40,4%, na kmečkega prebivalca pa za 25,7%, medtem ko je v Rovtu dohodek na kmečkega prebivalca večji od poprečnega za 2,4%, na kmetijo pa manjši za 12,8%. Količina oddanega mleka je v poprečku manjša za 68,3% (na Čreti ga ne oddajajo), prodana goveja živina presega popreček za 1%, nekaj nadpoprečen

pa je tudi izkupiček od lesa, za 0,8%; les daje v poprečku kar 81,9% vseh dohodkov, na Čreti celo 92,6%. Od kmetij sta glede dohodka najbolj stoječa Brčun in Štrukelj, katerih dohodek na kmetijo je okoli 80.000 din, njima pa sledi z nad 50.000 din le še štiri kmetije: Krnčnik, 58.535 din, Mežnar, 55.458 din, Bele, 55.209 din in Leskovnik, 53.698 din. Največji dohodek na kmečkem prebivalca sta dosegla Lukež, 22.354 din (2 kmečka prebivalca) in Brčun, 20.139 din, ki imata tudi edina dohodek, večji od dveh starih milijonov dinarjev, nadaljnjih pet pa pride v kategorijo 15.000–20.000 din: Mežnar, 18.486 din, Zg. Viclovnik, 16.042 din, Štrukelj, 15.919 din, Gregorc, 15.307 din in Volažnik, 15.287 din.

Močno pod poprečkom je dohodek na hribovskih kmetijah južnega predgorja Golt. Dohodek na kmetijo je za 37,4% manjši od poprečka celotne obravnavane pokrajine, na kmečkem prebivalca pa za 14,6%. V strukturi dohodka izstopa le prodano govedo, 32,3% nad poprečkom, medtem ko je vrednost prodanega mleka 10,2% pod njim, lesa pa celo 50%. Da je vrednost mleka sploh dosegla tak nivo, gre, kot že spredaj omenjeno, v prvi vrsti na račun Čremešnika, ki je bil leta 1977 po količini oddanega mleka na 2.–3. mestu med hribovskimi kmetijami obravnavane pokrajine, in deloma tudi Bursečnika ter Joneša, vsi drugi hribovski kmetje pa so bili glede iztržka za mleko veliko pod poprečkom obravnavane pokrajine. Največ goved je prodal Goličnik, za 12.588 din ali 18% v vsej regiji, za okrog 8.000 din pa še Bursečnik, Brinovec, Joneš in Jermančnik. Daleč največji dohodek na kmetijo je dosegel Čremešnik, 91.736 din (od tega za mleko 76%), le nekaj manjšega Goličnik (njemu je največ navrgel les, 87%), njima pa sledita Bursečnik z 78.951 din (od lesa 74%, od mleka 16,9%, ostalo pa od prodane goveje živine) in Joneš s 30.927 din. Največji dohodek na kmečkem prebivalca je bil pri Goličniku, 42.035 din (ob dveh kmečkih prebivalcih in poseku lesa, ki je za 39% presegel etat), njemu sledi Čremešnik z 22.934 din, nato Kronc, ki živi sam na kmetiji, s 15.762 din; od ostalih ima dohodek na kmečkem prebivalca malo nad poprečjem še Bursečnik, vsi drugi pa so precej pod njim.

Iz razpoložljivih podatkov sem posebej izračunal dohodek še za usmerjene hribovske kmetije in za tako imenovane čiste kmetije, zaradi primerjave z dolinskimi živinorejskimi kmetijami pa še dohodek na 93 kmetijah pomembnejših hribovskih živinorejcev.

6.2. Dohodek usmerjenih hribovskih kmetij

Podrobnosti kaže tabela 5, iz katere je mogoče dobiti naslednje pomembnejše ugotovitve.

Usmerjene kmetije so glede na dohodek precej pred drugimi hribovskimi kmetijami, predvsem v izkupičku za mleko, kmetije v goratem alpskem svetu in večina zgornjih kmetij predalpskega hribovja pa v dohodku od lesa. V celoti je poprečni dohodek od mleka na usmerjenih kmetijah za 70% večji, kot je popreček vseh 422 podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij (tudi v nadaljnjem se bo primerjava nanašala na podrobneje obravnavane in ne na vse hribovske kmetije), dohodek od prodane živine za 32,6%, od lesa pa za 18,6%. Različna je tudi struktura dohodka glede na skupni dohodek usmerjenih kmetij: mleko daje dobro tretjino vseh dohodkov (pri vseh podrobno obravnavanih kmetijah četrtno), les skoraj 60% (pri celoti 7,8% več), medtem ko je pri prodani goveji živini delež, ne pa tudi njena vrednost, skoraj enak (vrednost je višja za 33%). Dohodek usmerjene kmetije presega poprečnega za 39%, prodana goveda za 10,2%, les za 57,1%, vrednost pa se, razen pri prodanih govedih, kjer je večja za 53,7%, spremeni še pri višini dohodka na kmetijo in na kmečkem prebivalca (pri obeh je večja za 4,2%).

Izkupiček za mleko ima na usmerjenih kmetijah v okviru naselij največji pozitivni odklon od poprečka v Strmcu, 196,5% (predvsem na račun obeh Strmčnikov, zlasti Spodnjega), le nekaj manj v Šmihelu, 187,9%, tema dvema pa sledi: Brezje, 150%, Dol, 148,2%, Robanov Kot, 148%, Lenart, 104,8%, Florjan, 104%, Konjski Vrh, 102,2%, Šmiklavž, 94,8%, Tirosek, 94,5%, Podvolovljek, 72,3% itd. Posebej naj opozorim na po-

Tabela 5. Dohodek usmerjenih hribovskih kmetij

leto 1977	DOHODEK					IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA skupaj	na kmeč- kega pre- bivalca
	Regija, naselje	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo			
<i>Logarska Dolina</i>								
skupaj	224.437	46.914	925.940		1.197.291	132.566	1.064.725	21.294
na kmetijo	22.444	4.691	92.594		119.729	13.257	106.472	
delež dohodka od: %	15,5	3,2	81,3					
<i>Podolševa</i>								
skupaj	129.285	6.650	491.780		627.715	80.067	547.648	15.874
na kmetijo	16.161	831	61.473		78.464	10.008	68.456	
delež dohodka od: %	20,6	1,1	78,3					
<i>Robanov Kot</i>								
skupaj	153.484	9.500	241.200		404.184	24.149	380.035	17.274
na kmetijo	30.697	1.900	48.240		80.837	4.830	76.007	
delež dohodka od: %	38,0	2,4	59,6					
<i>Solčava</i>								
skupaj	ni usmerjenih kmetij							
na kmetijo								
delež dohodka od: %								
<i>Solčavsko</i>								
skupaj	507.206	63.064	1.658.920		2.229.190	236.782	1.992.408	18.708
na kmetijo	22.052	2.742	72.127		96.921	10.295	86.626	
delež dohodka od: %	22,8	2,8	74,4					
<i>Čreta</i>								
skupaj	ni usmerjenih kmetij							
na kmetijo								
delež dohodka od: %								
<i>Rovt</i>								
skupaj	41.961	6.650	201.670		250.281	34.923	215.358	15.382
na kmetijo	13.987	2.217	67.223		83.427	11.641	71.786	
delež dohodka od: %	16,8	2,7	80,5					

Spodnja Zadrebka dolina								
skupaj	41.961	6.650	201.670	250.281	34.923	215.358	15.382	
na kmetijo	13.987	2.217	67.223	83.427	11.641	71.786		
delež dohodka od: %	16,8	2,7	80,5					
Podvolovljek								
skupaj	298.616	42.138	547.055	887.809	100.544	787.265	12.319	
na kmetijo	21.330	3.010	39.075	63.415	7.182	56.233		
delež dohodka od: %	33,6	4,7	61,6					
Podveža								
skupaj	129.403	62.239	227.800	419.442	43.103	376.339	19.807	
na kmetijo	21.567	10.373	37.967	69.907	7.184	62.723		
delež dohodka od: %	30,8	14,8	54,3					
Strmec								
skupaj	146.825	10.846	128.975	286.646	29.159	257.487	17.166	
na kmetijo	36.706	2.712	32.244	71.662	7.290	64.372		
delež dohodka od: %	51,2	3,8	45,0					
Krnica								
skupaj	265.280	30.584	419.755	715.619	95.063	620.063	8.619	
na kmetijo	22.107	2.548	34.980	59.635	7.922	51.713		
delež dohodka od: %	37,0	4,3	58,7					
Konjski Vrh								
skupaj	75.116	14.092	121.940	211.148	26.310	184.838	14.218	
na kmetijo	25.039	4.697	40.647	70.383	8.770	61.613		
delež dohodka od: %	35,6	6,7	57,7					
Raduha								
skupaj	99.805	24.792	292.120	416.717	37.440	379.277	15.171	
na kmetijo	19.961	4.958	58.424	83.343	7.488	75.855		
delež dohodka od: %	23,9	5,9	70,1					
Lučka pokrajina								
skupaj	1.015.045	184.691	1.737.645	2.937.381	331.619	2.605.762	12.558	
na kmetijo	23.069	4.197	39.492	66.758	7.537	59.221		
delež dohodka od: %	34,6	6,3	59,1					

Tabela 5. Dohodek usmerjenih hribovskih kmetij (nadaljevanje)

letu 1977	DOHODEK					IZDATEK	OSTANEK DOHODKA	na kmeč-kega prebivalca
	Regija, naselje	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo			
Planina								
skupaj	–	2.400	106.195		108.595	11.711	96.884	24.221
na kmetijo	–	2.400	106.195		108.595	11.711	96.884	
delež dohodka od: %		2,2	97,8					
Primož								
skupaj	62.183	28.130	226.795		317.108	45.990	271.118	9.349
na kmetijo	10.364	4.688	37.799		52.851	7.665	45.186	
delež dohodka od: %	19,6	8,9	71,5					
Ter								
skupaj	75.497	15.438	276.710		367.645	48.507	319.138	10.638
na kmetijo	15.099	3.088	55.342		73.529	9.701	63.828	
delež dohodka od: %	20,5	4,2	75,3					
Savina								
skupaj	116.317	30.134	368.165		514.616	54.660	459.956	13.938
na kmetijo	16.617	4.305	52.595		73.517	7.809	65.708	
delež dohodka od: %	22,6	5,8	71,6					
Hribovsko zaledje								
Ljubnega								
skupaj	253.997	76.102	977.865		1.307.964	160.868	1.147.096	11.949
na kmetijo	13.368	4.005	51.467		68.840	8.467	60.373	
delež dohodka od: %	19,4	5,8	74,8					
Poljane + Goličnik								
skupaj	142.010	40.218	141.705		323.933	47.443	276.490	7.276
na kmetijo	15.779	4.469	15.745		35.993	5.271	30.721	
delež dohodka od: %	43,8	12,4	43,8					
Južno predgorje								
Golt								
skupaj	142.010	40.218	141.705		323.933	47.443	276.490	7.276
na kmetijo	15.779	4.469	15.745		35.993	5.271	30.721	
delež dohodka od: %	43,8	12,4	43,8					

<i>Šmihel</i>								
skupaj	534.650	117.772	567.825		1.220.247	108.262	1.111.985	15.773
na kmetijo	35.644	7.851	37.855		81.350	7.217	74.133	
delež dohodka od: %	43,8	9,7	46,5					
<i>Radegunda</i>								
skupaj	30.600	–	70.685		101.285	20.965	80.320	4.016
na kmetijo	10.200	–	23.562		33.762	6.988	26.773	
delež dohodka od: %	30,2	–	69,8					
<i>Dobrovlje</i>								
skupaj	59.160	–	42.545		101.705	20.668	81.037	6.234
na kmetijo	19.720	–	14.182		33.902	6.889	27.013	
delež dohodka od: %	58,2	–	41,8					
<i>Brezje</i>								
skupaj	185.640	138.626	134.670		458.936	42.910	416.026	13.001
na kmetijo	30.940	23.104	22.445		76.489	7.151	69.338	
delež dohodka od: %	40,5	30,2	29,3					
<i>Lepa Njiva</i>								
skupaj	229.500	66.290	164.485		460.275	71.644	388.631	6.319
na kmetijo	19.125	5.524	13.707		38.356	5.970	32.386	
delež dohodka od: %	49,9	14,4	57,7					
Hribovsko zaledje								
<i>Mozirja</i>								
skupaj	1.039.550	322.688	980.210		2.342.448	264.449	2.077.999	10.548
na kmetijo	26.655	8.274	25.134		60.063	6.781	53.282	
delež dohodka od: %	44,4	13,8	41,8					
<i>Tirosek</i>								
skupaj	240.800	34.300	405.015	46.000	726.115	77.038	649.077	14.110
na kmetijo	24.080	3.430	40.502	4.600	72.612	7.704	64.908	
delež dohodka od: %	33,2	4,7	55,8	6,3				
<i>Šmiklavž</i>								
skupaj	192.892	22.350	209.040		424.282	52.696	371.586	13.271
na kmetijo	24.112	2.794	26.130		53.035	6.587	46.448	
delež dohodka od: %	45,5	5,3	49,2					

Tabela 5. *Dohodek usmerjenih hribovskih kmetij (nadaljevanje)*

letu 1977	DOHODEK					IZDATEK	OSTANEK DOHODKA		
	Regija, naselje	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo	skupaj	davek in zavarovanje	skupaj	na kmeč-kega prebivalca
<i>Dol</i>									
skupaj	122.925	13.350	212.055			348.330	36.115	312.215	14.867
na kmetijo	30.731	3.338	53.014			87.083	9.029	78.054	
delež dohodka od: %	35,3	3,8	60,9						
<i>Florjan</i>									
skupaj	227.320	27.100	302.840			557.260	65.328	491.932	9.460
na kmetijo	25.258	3.011	33.649			61.918	7.259	54.659	
delež dohodka od: %	40,8	4,9	54,3						
<i>Lenart</i>									
skupaj	152.163	15.200	130.316			297.679	34.394	263.285	6.751
na kmetijo	25.361	2.533	21.719			49.613	5.732	43.881	
delež dohodka od: %	51,1	5,1	43,8						
Gornja Zadrebka dolina									
skupaj	936.100	112.300	1.259.266	46.000	2.353.666	265.571	2.088.095	10.546	
na kmetijo	25.300	3.035	34.034	1.243	63.612	7.178	56.434		
delež dohodka od: %	39,8	4,8	53,5	2,0					
Gornja Savinjska dolina									
hribovske kmetije									
skupaj	3.935.869	805.713	6.957.281	46.000	11.744.863	1.341.655	10.403.208	12.311	
na kmetijo	22.620	4.631	39.984	264	67.499	7.711	59.788		
delež dohodka od: %	33,5	6,9	59,2	0,4					
Gornja Savinjska dolina – upoštevan domači zakol goved									
skupaj	3.935.869	1.238.381	6.957.281	46.000	12.177.531	1.341.655	10.836.876	12.824	
na kmetijo	22.620	7.117	39.984	264	69.985	7.711	62.274		
delež dohodka od: %	32,3	10,2	57,1	0,4					

men mlečne živinoreje na usmerjenih hribovskih kmetijah celotne gornje Zadrečke doline (usmerjenih kmetij je v njej 37 ali 39,4 % vseh tamošnjih podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij), saj presegajo popreček kar za 109,3 %.

Pri dohodku od prodanih goved so omembe vredna le tri naselja, ki presegajo popreček za več kot 100%. Daleč pred vsemi je Brezje s presežkom 561,4 %, kjer presega popreček vseh šest zajetih kmetij, najbolj pa Žnidar z 69.986 din iztržka za prodana goveda, temu sledi Breclj z 22.880 din, nato Štrucelj s 16.784 din, Breznik s 14.488 din itd. Na drugem mestu je Podveža s 197 % presežka (predvsem zaradi Stogleja z okrog 40.000 din izkupička in deloma tudi Sedlšaka z 12.182 din), tretji pa je Šmihel, ki je presegel popreček za 124,8 %. V Šmihelu je bilo šest kmetov, ki so dobili za prodano govedo poprečno več kot star milijon dinarjev (Berbuč, 22.726 din, Rženičnik, 18.426 din, Žlebnik, 15.134 din, po 14.184 din Naraločnik, Hriberšek in Jesevnik), le nekaj manj kot 10.000 din pa še Napotnik in Konečnik.

Poprečni dohodek usmerjenih hribovskih kmetij od lesa je bil najbolj presežen v Planini, za 215 %, vedeti pa je treba, da gre ta le na račun Atelška, edine usmerjene kmetije v Planini, ki je leta 1977 posekal 317 m³ lesa ali okrog 200 % več od poprečnega poseka na hribovskih kmetijah. Planini sledi Logarska Dolina s presežkom 174,5 %, nato pa Rovt, 99,3 %, Podolševa, 82,3 %, Raduha, 72,3 %, Ter, 64,1 %, Dol, 57,2 %, Savina, 55,9 % itd.

Največji poprečni presežek dohodka usmerjenih hribovskih kmetij na kmetijo je bil v Logarski Dolini, in sicer 147,8 %, istotam tudi na kmečkem prebivalca, 116,3 %. Sledi Planina s 125,5 % na kmetijo in 146 % na kmečkem prebivalca, nato pa: Dol 81,6 % na kme-

Sl. 19. Zgornji Klinar v Krnici je med najvišjimi kmetijami v Lučki pokrajini (1040 m); obdržala je neokrnjeno staro lice. Kmetijska zemlja je na strmih, a rodovitnih tleh. Dom je opuščen, zemljo pa sedanji lastnik, polkmet, le še deloma obdeluje. Največ trave popase živina, in se tako kmetijska zemlja počasi spreminja v planinski pašnik. Kmetija je povezana z gozdno cesto

Sl. 20. Tudi nova hiša Mac esnikovih v Podolševi na Solčavskem nima na sebi nič kmečkega, zato kviri siceršnji kmečki ambient ostalega doma

tijo in 51% na kmečkega prebivalca, Robanov Kot 76,9 : 75,4%, Raduha 76,5 : 54,1%, Šmihel 72,5 : 60,2%, Rovt 76 : 56,2%, Brezje 61,3 : 32%, Podolševa 59,3 : 61,2%, Savina 52,9 : 41,6%, Tirosek z 51 odstotnim presežkom povprečnega dohodka na kmetijo in s 43,3 odstotnim presežkom na kmečkega prebivalca itd. Na najslabšem so bile tri usmerjene hribovske kmetije v Radegundi s 37,7% podpoprečnim dohodkom na kmetijo, na enega kmečkega prebivalca pa je bil v Radegundi primanjkljaj celo 59,2%. Pripomniti je treba, da so na dveh usmerjenih hribovskih kmetijah v Radegundi (Keber, Srebovčnik), ki sta v začetni fazi modernizacije, leta 1977 posekali le 39% etata; računajoč skupni etat bi bil povprečni dohodek na usmerjeno kmetijo v Radegundi nadpoprečen, in sicer za 17,2%, na kmečkega prebivalca pa za 23,3% pod povprečkom. Realnejša je slika, a žal neugodna, za dve usmerjeni kmetiji na Dobrovlju, katerih dohodek na kmetijo in na kmečkega prebivalca je manjši od povprečja za okrog 37%. Glede na vse podrobneje obravnavane hribovske kmetije imajo usmerjene kmetije podpoprečen dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov še na Lepi Njivi in v Poljanah, na kmečkega prebivalca pa razen na Dobrovlju še v Krnici, Primožu, na Lepi Njivi, v Poljanah, Lenartu in Florjanu.

6.3. Dohodek pomembnejših hribovskih živinorejcev

Zaradi perspektivnosti živinoreje, posebej govedoreje v gospodarstvu hribovskih kmetij, sem se lotil izračuna dohodka od glavnih tržnih kmetijskih proizvodov in lesa za 83 danes pomembnih in v splošnem tudi perspektivnih hribovskih govedorejcev. Zajete so tudi kmetije, kjer dohodek od lesa presega polovico in več dohodka, vendar daje živinoreja tudi

pri njih v absolutnem merilu nadpovprečen dohodek; v tej kategoriji so zajete kmetije z visokim dohodkom, katerega glavni delež še vedno pripada lesu zaradi visokega etata. Zaradi pravilnega vrednotenja izkupička od prodanega lesa v primerjavi z živinorejskimi proizvodi in zaradi gospodarske perspektivnosti sem upošteval etat in ne količino prodanega lesa v letu 1977, za mleko in prodano govedo pa sem se naslonil na stanje leta 1977. Računal sem, da dobi po stanju leta 1977 kmet za m³ prodanega lesa okroglo 300 din dohodka, računajoč v izdatke tudi plačano delo pri sečnji in spravilu lesa do ceste.

K pomembnim živinorejcem sem štel tiste kmete, ki so leta 1977 oddali najmanj 15.000 litrov mleka, ali če je bil njihov dohodek od prodanih goved večji od 10 % skupnega dohodka kmetijskih tržnih proizvodov in lesa. Izjemoma sem štel mednje tudi nekaj takih, ki niso izpolnjevali gornjih dveh pogojev, a imajo vse možnosti za razvoj govedoreje že v najkrajšem času (moderniziran hlev, zadovoljivo kmetijsko mehanizacijo in število goveje črede v porastu), kot npr. Kakerja, Tirška iz Jeslan, Ugovška, Brčuna, Vauherja in Ložkarja.

Daleč največ pomembnih živinorejcev je v Šmihelu, kjer sem uvrstil mednje devet ali skoraj polovico vseh tamkajšnjih kmetov, kar je 11 % vseh pomembnih živinorejskih kmetij v obravnavani pokrajini. Slede Lenart s šestimi hribovskimi kmetijami, s po petimi Lepa Njiva, Tirosek in Florjan, s štirimi Šmiklavž, Dol, Ter, Krnica, Strmec, Podvolovljek in Brezje, s tremi Raduha, Savina, Logarska Dolina in Dobrovlje, z dvema Konjski Vrh, Podveža, Robanov Kot, Rovt in Poljane, z eno pa Primož, Radegunda in Podolševa. Brez pomembnih živinorejcev so Čreta, Planina, Solčava in Zavodice.

Na kmetijo pomembnejših hribovskih živinorejcev je dohodek od glavnih kmetijskih tržnih proizvodov in lesa (78.138 din) večji od povprečnega na podrobneje obravnavanih kmetijah za 81,8 %, na kmečkega prebivalca (15.242 din) pa za 54,8 %. Precej drugačna od poprečka je tudi struktura dohodkov: delež dohodkov od mleka (45,4 %) je večji za 20,5 %, od prodane govedi (8,1 %) za 1 %, od lesa (46 %) pa manjši za 21,8 %. Pri šmihelskih živinorejcih npr. je dohodek na kmetijo večji od povprečnega kar za 114 %, na kmečkega prebivalca pa za 91,1 %, v Lenartu, kjer je takih živinorejcev šest, pa le za 44,3 % na kmetijo, medtem ko je na kmečkega prebivalca celo manjši od poprečka za 3,1 %. V Lenartu gre to na račun številnega kmečkega prebivalstva (6,5 na kmetijo, v Šmihelu 4,9) in manjše količine oddanega mleka na kmetijo (Lenart 15.575 litrov, Šmihel 26.833 litrov). Še primer tovrstnih kmetij na Solčavskem z veliko lesa (povprečno 291 m³ na kmetijo), s povprečno 22.946 litri oddanega mleka in 5,7 kmečkega prebivalca na kmetijo, na katero pride povprečno 122.886 din dohodka, kar je 186 % nad povprečkom obravnavanih hribovskih kmetij, na kmečkega prebivalca pa 21.686 din ali 120,3 % nad povprečkom. Za primerjavo pa še Podvolovljek. Povprečni dohodek na kmetijo pomembnejših živinorejcev je 100.554 din ali 134 % nad povprečkom podrobneje obravnavanih kmetij, na kmečkega prebivalca pa 26.814 din ali 172 % nad povprečkom. Relativno tako velik dohodek na kmečkega prebivalca v Podvolovljeku je na štirih pomembnejših živinorejskih kmetijah zato, ker je na njih povprečno le 3,8 kmečkega prebivalca, na kmetijo pa predvsem zaradi znatne količine lesa (povprečno 216 m³ etata), medtem ko je povprečna količina oddanega mleka na kmetijo 21.508 litrov (le 9,4 % več kot je povpreček vseh pomembnejših živinorejcev, ki znaša 19.654 litrov).

Po višini dohodka na kmečkega prebivalca je med pomembnejšimi živinorejci na prvem mestu Stoglej z 42.478 din, s tremi kmečkimi prebivalci in z 262 m³ etata; po višini dohodka na kmetijo je na sedmem mestu, živinorejski proizvodi pa mu prinesejo 45 % dohodka. Na drugem mestu je Zg. Zavratnik s 40.660 din, prav tako s tremi kmečkimi prebivalci na kmetiji, po količini oddanega mleka je med pomembnimi živinorejci na 31.–35. mestu, po višini dohodka na kmetijo pa na devetem mestu; ima okrog 300 m³ lesnega etata, ki mu močno dviguje dohodek. Tretji je Sp. Mlinar s 37.704 din (na 14. mestu je po dohodkih na kmetijo, na 24. pa glede oddanega mleka), tem pa sledijo kot četrti Rženičnik, 35.341 din, ki pa je prvi po skupnem dohodku na kmetijo in prvi po oddanem mleku; peti

Zg. Strmčnik, 34.030 din (29.–30. po oddanem mleku, a pod 30. mestom glede na skupni dohodek na kmetijo), medtem ko je Sp. Strmčnik, ki je po količini oddanega mleka na četrtem mestu v obravnavani pokrajini, po višini dohodka na kmetijo pa na 18. med pomembnejšimi živinorejci, je med njimi po višini dohodka na kmečkega prebivalca (21.012 din) šele na 25. mestu; šesti je Enci, 30.408 din, (11.–12. po oddanem mleku in 10. po dohodku na kmetijo); sedmi Žlebnik, 30.068 din (7.–8. po oddanem mleku in 11. po dohodku na kmetijo); osmi Naraločnik, 29.994 din (tako visoko zaradi samo 2.5 kmečkega prebivalca na kmetijo, zato pa šele 31.–35. po oddanem mleku in 41. po dohodku na kmetijo); deveti je Zg. Jezernik, 28.823 din (28. po oddanem mleku, a tretji po dohodku na kmetijo zaradi 379 m³ etata); deseti Matk, 27.743 din (deseti tudi po količini oddanega mleka, zaradi izjemno velikega etata, 418 m³, pa celo drugi po dohodku na kmetijo, 166.458 din) itd. Zaradi velikih količin lesa se pri skupnem dohodku na kmetijo visoko vzpno razen že imenovanih še nekateri pomembni živinorejci, tako Selišnik na četrto mesto, Ložekar na sedmo in Robnik na petnajsto, zaradi precejšnjih dohodkov od živinoreje Žnidar na osmo, Matijaž na dvanajsto in Breznik na trinajsto, zaradi obojega pa Zg. Belšek na šestnajsto, Mavrič na sedemnajsto in Govec na enainvajseto mesto.

6.4. Dohodek pomembnejših »gozdnih« hribovskih kmetij

Po pregledu dohodka pomembnejših živinorejcev sem zaradi popolnejše slike in medsebojne primerjave hribovskih kmetij vzel v pretres tiste kmetije, katerih visoki dohodek gre predvsem na račun legalno prodanega lesa. Mednje sem štel tiste, katerih dohodek na kmečkega prebivalca je večji od 20.000 din. Višino dohodka sem izračunal po enaki metodi kot pri pomembnejših živinorejcih. Upoštevane so vse in ne le podrobneje obravnavane kmetije.

V obravnavani pokrajini je zajetih 35 tovrstnih kmetij, kar pomeni 7,1% vseh hribovskih kmetij v Gorji Savinjski dolini. Mednje bi lahko šteli tudi nekatere od kmetij, ki jih obravnava prejšnje poglavje, in sicer tiste, ki jim daje les nad polovico dohodka, je pa poleg njega prodaja živinorejskih proizvodov tako pomembna, da so upravičeno uvrščene v skupino »pomembnejših hribovskih živinorejcev«. Med njimi je v prvi vrsti vseh pet prej obravnavanih solčavskih kmetij, iz Lučke pokrajine Selišnik, Zg. Jezernik, Zg. Zavrtnik in Podvejniki, iz hribovskega zaledja Ljubnega Kaker, Vrtnik, Žačnik in Hojniki, iz hribovskega zaledja Mozirja Štrucelj in Tiršek, iz gornje Zadrecke doline Sp. Podbrežnik, Podmeninšek, Suhovršnik, Enci, Završnik iz Florjana, Petek, Ugovšek, Lamprečnik in Grčnik, iz spodnje Zadrecke doline Brčun ter Bursečnik iz južnega predgorja Golt, skupaj 26 kmetij. Obojnih tovrstnih kmetij je torej 61 ali 12,3% vseh hribovskih kmetij v obravnavani pokrajini.

Med 35 obravnavanimi gozdnimi hribovskimi kmetijami prevladujejo čiste kmetije, saj je teh 71,4%. Petnajstim od njih je bil leta 1977 les edini vir dohodka; upoštevajoč etat, je dal tem kmetijam les povprečno 71.457 din dohodka na kmetijo, kar je 9,8% manj od povprečnega skupnega dohodka vseh 35 kmetij, na kmečkega prebivalca pa 34.576 din ali 15,4% več kot je povpreček (tako visok dohodek na kmečkega prebivalca je zaradi majhnega števila le-tega na kmetijah, in sicer komaj 2,1 na kmetijo). Med petnajstimi kmetijami jih je pet na Solčavskem (Klemenšek, Bukovnik, Osojnik, Tolstovršnik in Suhadolnik), v Lučki pokrajini šest (Vavdi, Jerij, Čliguj, Čeršek, Osojnik in Dražnik), ostale štiri pa v hribovskem zaledju Ljubnega, od tega tri v Planini (Lojen, Ramšak in Rotko) ter v Teru Visočnik.

Poprečni skupni dohodek od lesa in živinorejskih tržnih proizvodov na teh kmetijah je 79.207 din, kar je le nekaj manj od poprečka pomembnejših hribovskih živinorejcev, na kmečkega prebivalca pa 29.970 din ali za 96,6% večji od pomembnejših živinorejcev oziroma za 215% večji od 422 podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini. Poprečni dohodek na kmečkega prebivalca v primerjavi z enakim dohodkom pri pomembnejših hribovskih živinorejcih je tako visok izključno zaradi zelo majhnega števila

Sl. 21. Črmešnik v Poljanah se na modernizirani kmetiji ukvarja z napredno tržno govedorejo, lep dohodek pa mu prinaša tudi kmečki turizem; zanj si je preuredil hišo, ki je, žal, močno spremenila prvotno kmečko lice

Sl. 22. Preurejena kmečka hiša je na zunaj popolnoma izgubila kmečki značaj. – Zgornji Sluga v Šmiklavžu

kmečkega prebivalstva na teh kmetijah (2,6, kar je skoraj polovico manj kot na kmetijah pomembnejših živinorejcev, kjer jih je 5,1). Tovrstne solčavske kmetije presegajo popreček dohodka na kmetijo za 15,6 %, na kmečkega prebivalca pa so zaradi nadpovprečnega števila kmečkega prebivalstva na kmetijo (3,3) za 6 % pod njim. Na Solčavskem so najboljše stoječe kmetije v Logarski Dolini, ki presegajo dohodek na kmečkega prebivalca za 8,2 %, na kmetijo pa celo za 47,4 %.

Najvišji dohodek na kmečkega prebivalca je dosegel Lojen z 88.440 din, kar je največ tudi med vsemi hribovskimi kmetijami v Gornji Savinjski dolini; celotni dohodek je od lesa, okorišča pa se z njim edino lastnik, ki ne živi na kmetiji, ampak v bližnjih Ljubenskih Rastkah (glede dohodka na kmetijo je na 13. mestu). Drugi je Klemenšek, tako po dohodku na kmečkega prebivalca, 67.670 din, kot tudi na kmetijo, 135.340 din (če bi upoštevali posek leta 1977 in ne etat, bi bil dohodek Klemenška še veliko večji: 220.156 din na kmetijo in 110.078 din na kmečkega prebivalca). Na tretjem mestu je Strevc, 57.136 din na kmečkega prebivalca (na kmetijo sedmi s 114.273 din), sledi Sp. Črnelšek z enim kmečkim prebivalcem in dohodkom 52.065 din (na kmetijo je 29.), dalje Jerij, prav tako sam z 48.240 din (med kmetijami 30.), Visočnik, 43.364 din (med kmetijami tretji), sedmi je Vavdi, 41.942 din (med kmetijami 14.), osmi Ramšak, 40.870 din (med kmetijami 25.-26.), deveti Perk, 37.559 din, ki pa s 150.236 din dohodka na kmetijo zavzema prvo mesto med gozdnimi hribovskimi kmetijami (za Rženičnikom in Matkom je bil tretji med vsemi hribovci v Gornji Savinjski dolini) in deseti Žager iz Podvolovljeka, 36.025 din na kmečkega prebivalca (s kmetijstvom se preživljata na kmetiji le dva) ter na 18. mestu s skupnim dohodkom od lesa in živinorejskih proizvodov na kmetijo. Zadnje mesto glede dohodka na kmečkega prebivalca zavzemajo gozdne kmetije Žibovt, Knez in Zg. Mlinar z nekaj malega čez 20.000 din, najmanjši dohodek na kmetijo pa je imel Rotko s 30.820 din (ker pa ga je užival en sam, je bil po dohodku na kmečkega prebivalca na 15. mestu).

Po dohodku na kmetijo so bile od pomembnejših gozdnih hribovskih kmetij med prvimi dvajsetimi, razen že imenovanih, še tele: na četrtem mestu Podbrežnik, 120.900 din (po dohodku na kmečkega prebivalca 16.), peti do šesti Žibovt in Atelšek, po 115.000 din, osmi Macesnik, 113.058 din (na kmečkega prebivalca 17.), deveti Knez, 101.601 din, deseti Tolstovršnik, 95.164 din, enajsti Haudej, trinajsti Štifter, petnajsti do šestnajsti Zg. Mlinar in Ramšak, sedemnajsti Rogar, devetnajsti Sp. Belšek in dvajseti do enaindvajseti Bukovnik ter Osojnik. Med pomembnejše gozdne hribovske kmetije sem, razen doslej imenovanih, vključil še Plesnika, Zg. in Sp. Icmanka, Pečovnika iz Podveže, Kokleja ter Goličnika.

6.5. Čiste kmetije, mešane kmetije in dohodek čistih kmetij

Poglejmo najprej, kako je nasploh s tako imenovanimi čistimi kmetijami, h katerim štejemo tiste kmetije, katerih prebivalci se preživljajo le s kmetijstvom, vključujoč dohodke od lesa. Pri razporejanju kmetij na čiste in mešane so poleg najožjih sorodnikov, se pravi staršev, njihovih otrok ter vnukinj oziroma vnukov šteti tudi bratje oziroma sestre gospodarjev ali gospodinj ter njihovi strici in tete.

Mešane kmetije sem razdelil v tri skupine. V prvi so tiste hribovske kmetije, kjer je v nekmetijski dejavnosti zaposlen gospodar ali gospodinja ali tudi oba, ali če imata osebno, družinsko ali invalidsko pokojnino; tovrstne družine na kmetijah imajo delavsko in ne kmečko zavarovanje. V drugi skupini so kmetije, na katerih je izven kmetijstva zaposlen poleg gospodarja, gospodinj ali obeh še kateri od najožjih družinskih članov, v tretji pa tiste, na katerih so izven kmetijstva zaposleni poleg najožjih družinskih članov (izvzemši prvi dve skupini) tudi drugi, na kmetiji stanujoči prebivalci.

Med mešanimi kmetijami je daleč najmočnejša tretja skupina, v katero je vključenih 86,6 % vseh mešanih kmetij, oziroma 33,7 % vseh podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij (v prvi skupini jih je 11 %, v drugi pa ostalih 2,4 %). Mešanih kmetij v prvi skupini je največ v Lučki pokrajini, 5,7 %, in v hribovskem zaledju Mozirja, 5,6 % vseh tamkašnjih

kmetij, v drugi, ki je najskromnejša, pa sta od petih dve v Tirosku, po ena pa v Florjanu, Savini in Raduhi. Najštevilnejša, tretja skupina mešanih kmetij je med regijami posebej izrazita v hribovskem zaledju Mozirja, kjer je uvrščenih vanjo 39 % vseh tamkajšnjih hribovskih kmetij, relativno največ na Dobrovlju s 57 % in Lepi Njivi s 44 %, le odstotek manj jih je v gornji Zadrečki dolini (Lenart 47 %, Tirosek 39 %, Šmiklavž 37 %, Florjan 35 %), v spodnji Zadrečki dolini jih je 48 % itd. Med naselji sta v skupino 40–50 % uvrščeni, razen že imenovanih, še Planina in Solčava, v skupino 30–40 % pa Krnica, Podolševa, Poljane, Raduha, Brezje, Konjski Vrh, Savina in Logarska Dolina.

Med 435 hribovskimi kmetijami (poleg 422 podrobneje obravnavanih sem zajel še preostalih 13 kmetij v Planini) je bilo leta 1977 le malo več kot polovica čistih kmetij, 268 ali 61,4 % (tabela 6), med podrobneje obravnavanimi pa 61,1 %. V okviru regij jih je bilo največ v hribovskem zaledju Ljubnega, predvsem na račun Primoža, ki je imel največji delež čistih kmetij med vsemi hribovskimi naselji celotne obravnavane pokrajine (20,8 % nad poprečkom), in Tera z 8,4 % nad poprečkom. V Planini jih je bilo le 1,6 % nad poprečkom, v Savini pa celo 4,8 % pod njim. Za hribovskimi vasmi ljubenskega zaledja le malo zaostaja Solčavsko (6,6 % nad poprečkom), kjer so imela, razen Solčave, vsa naselja nadpoprečen delež čistih kmetij, najvišjega Robanov Kot, +15,3 %, Logarska Dolina, +8,4 % in Podolševa, +0,9 %. Nadpoprečen delež čistih kmetij ima tudi Lučka pokrajina, +4,4 %, daleč največ v Strmcu, +20,2 %, ne mnogo manj v Podveži, +14,9 % v Podvolovljeku +13,4 %, ostala tri naselja pa so imela podpoprečen delež (Raduha -1,6 %, Konjski Vrh -3,2 %, Krnica -4,9 %).

Ostale štiri regije imajo podpoprečen delež čistih kmetij, tako južno predgorje Golt 3,5 % manj od poprečka, hribovsko zaledje Mozirja 6,2 %, gornja Zadrečka dolina 6,8 % in spodnja Zadrečka dolina 9,6 % manj od poprečka. Med njimi so štiri naselja z nadpoprečnim deležem (Dol +13,4 %, Čreta +13,4 %, Radegunda +11,1 % in Brezje +5,1 %), ostalih devet naselij pa ima podpoprečnega: 50–61,6 % čistih kmetij imajo Florjan, Šmiklavž, Poljane in Šmihel, 40–50 % Lepa Njiva, Rovt, Lenart, Tirosek in Dobrovlje; Dobrovlje ima med vsemi hribovskimi naselji obravnavane pokrajine najmanj čistih kmetij, 42,9 % ali 18,1 % manj od poprečka.

Povezava hribovskih kmetij s cestami je tudi tamkajšnjemu kmečkemu prebivalstvu omogočila neagrarno zaposlitev. Pred izgradnjo cest so bili redki hribovski kmetje, ki so se zaposlili v nekmetijskih dejavnostih. Nekaj jih je bilo na profesionalnem gozdnem delu, zlasti iz Lučke pokrajine, medtem ko so se iz Tiroška, ob stari cesti Gornji Grad – Kamnik, nekateri vozili na delo v Kamnik in Litostroj. Takrat je bilo izseljevanje zelo močno. Danes narašča tudi na hribovskih kmetijah število vozačev, vzporedno z njimi pa se manjša delež čistih kmetij. Opisani proces se začelja in je odvisen, razen od cest, še od drugih dejavnikov, zato se trdnejše zakonitosti izvenkmetijske zaposlitve še niso izoblikovale. Zgornji podatki kažejo, da je veliko neagrarnega zaposlovanja hribovskih kmetov skoraj v celotni gornji Zadrečki dolini, dalje v Rovtu, na Dobrovlju, Lepi Njivi in Šmihelu, kjer prevladuje zaposlitev v industriji in deloma tudi v rudarstvu (Lepa Njiva), drugje pa razen tega tudi v gozdarstvu.

Dohodek glavnih kmetijskih tržnih proizvodov in lesa na čisto kmetijo presega poprečnega za 5,4 %, na kmečkega prebivalca pa je zaradi nekaj nadpoprečnega števila tega nižji za 0,2 %. Upoštevač domače zakole se povzpne dohodek na kmetijo za 10,2 % nad poprečnega, na kmečkega prebivalca pa za 4 %.

V primerjavi z vsemi obravnavanimi hribovskimi kmetijami je pri čistih kmetijah malo drugačna tudi struktura dohodkov: živinorejski proizvodi dajo 1,2 % manj dohodka, in sicer na račun lesa za 1,1 % ter jajc za 0,1 % (pri strukturi dohodkov na kmetijo glede na posamezne proizvode sem upošteval le proizvajalce, pri poprečnem skupnem dohodku pa vse čiste kmetije).

Med naselji je bil pri čistih kmetijah dosežen največji dohodek na kmetijo v Logarski Dolini, saj je presegel poprečnega na podrobneje obravnavanih kmetijah za 131,4 % (glej tabelo 6). Logarski Dolini sledi Brezje s 97,5 % presežkom, nato pa: Dol 81,6 %, Šmihel

Tabela 6. Dohodek čistih hribovskih kmetij

leto 1977	DOHODEK					IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA skupaj	na kmeč- kega pre- bivalca	čiste kmetije	
	Regija, naselje	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo				skupaj	števil.
<i>Logarska Dolina</i>										
skupaj	134.011	14.696	649.230		797.937	101.939	695.998	19.606	7	70,0
na kmetijo	19.144	2.449	92.747		113.991	14.563	99.428			
delež dohodka od: %	16,8	1,8	81,4							
<i>Podolševa</i>										
skupaj	135.389	15.042	519.585		670.016	78.336	591.680	13.296	10	62,5
na kmetijo	13.539	2.507	51.959		67.002	7.834	59.168			
delež dohodka od: %	20,2	2,2	77,6							
<i>Robanov Kot</i>										
skupaj	122.102	25.444	582.565		730.111	69.249	660.862	13.626	10	76,9
na kmetijo	17.443	2.827	58.256		73.011	6.925	66.086			
delež dohodka od: %	16,7	3,5	79,8							
<i>Solčava</i>										
skupaj	3.944	4.300	117.250		125.494	22.108	103.386	12.923	3	60,0
na kmetijo	3.944	2.150	39.083		41.831	7.369	34.462			
delež dohodka od: %	3,1	3,4	93,5							
<i>Solčavsko</i>										
skupaj	395.446	59.482	1.868.630		2.323.558	271.632	2.051.926	15.032	30	68,2
na kmetijo	15.818	2.586	62.288		77.452	9.054	68.398			
delež dohodka od: %	17,0	2,6	80,4							
<i>Čreta</i>										
skupaj	—	7.996	94.135		102.131	16.228	85.903	6.608	3	75,0
na kmetijo	—	3.998	31.378		34.043	5.409	28.634			
delež dohodka od: %	—	—	—		—	—	—	—	—	—
<i>Rovt</i>										
skupaj	75.133	51.876	342.705		469.714	54.775	414.939	10.639	10	47,6
na kmetijo	15.027	5.188	34.271		46.971	5.478	41.494			
delež dohodka od: %	16,0	11,0	73,0							

Spodnja Zadrebčka dolina

skupaj	75.133	59.872	436.840	571.845	71.003	500.842	9.632	13	52,0
na kmetijo	15.026	4.989	33.603	43.988	5.462	38.526			
delež dohodka od: %	13,1	10,5	76,4						

Podvolovljek

skupaj	253.410	52.382	449.235	755.027	87.022	668.005	12.370	12	75,0
na kmetijo	21.117	4.762	40.840	62.919	7.252	55.667			
delež dohodka od: %	33,6	6,9	59,5						

Podveža

skupaj	135.437	69.335	394.295	599.067	84.127	514.940	12.260	13	76,5
na kmetijo	13.544	7.704	32.858	46.082	6.471	39.611			
delež dohodka od: %	22,6	11,6	65,8						

Strmec

skupaj	113.202	6.650	246.895	366.747	55.598	311.149	9.429	9	81,8
na kmetijo	22.640	1.330	27.433	40.750	6.178	34.572			
delež dohodka od: %	30,9	1,8	67,3						

Krnica

skupaj	229.320	32.880	499.485	761.685	108.089	653.596	9.612	13	56,6
na kmetijo	22.932	4.110	38.422	58.591	8.315	50.276			
delež dohodka od: %	30,1	4,3	65,6						

Konjski Vrh

skupaj	110.311	40.322	344.715	495.348	73.803	421.545	8.107	11	57,9
na kmetijo	15.759	5.760	31.338	45.032	6.709	38.322			
delež dohodka od: %	22,3	8,1	69,6						

Raduha

skupaj	127.208	31.141	429.805	588.154	80.009	508.145	8.915	12	60,0
na kmetijo	11.564	3.460	35.817	49.013	6.667	42.345			
delež dohodka od: %	21,6	5,3	73,1						

Lučka pokrajina

skupaj	968.888	232.710	2,364.430	3,566.028	488.648	3,077.380	10.057	70	66,0
na kmetijo	17.616	4.749	34.771	50.943	6.981	43.963			
delež dohodka od: %	27,2	6,5	66,3						

Planina

skupaj	-	13.538	592.615	606.153	85.026	521.127	13.362	3 ¹	50,0
na kmetijo	-	4.513	49.385	50.513	7.086	43.427		12 ²	63,2
delež dohodka od: %	-	2,2	97,8						

leto 1977	DOHODEK					IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA skupaj	čiste kmetije		
	Regija, naselje	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo			skupaj	na kmeč- kega pre- bivalca	štev.
Primož										
skupaj	72.536	55.706	496.135		624.377	103.752	520.625	8.264	14	82,4
na kmetijo	8.060	5.064	35.438		44.598	7.411	37.187			
delež dohodka od: %	11,6	8,9	79,5							
Ter										
skupaj	122.573	73.044	787.250		982.867	155.873	826.994	7.729	21	75,0
na kmetijo	12.257	4.565	37.488		46.803	7.423	39.380			
delež dohodka od: %	12,5	7,4	80,1							
Savina										
skupaj	104.433	20.792	415.065		540.290	65.815	474.475	10.544	9	56,2
na kmetijo	14.919	2.599	46.118		60.032	7.313	52.719			
delež dohodka od: %	19,3	3,8	76,8							
Hribovsko zaledje										
Ljubnega										
skupaj	299.542	163.080	2.291.065		2.753.687	410.466	2.343.221	9.225	47 ¹	70,1
na kmetijo	11.521	4.292	40.912		49.173	7.330	41.843		56 ²	70,0
delež dohodka od: %	10,9	5,9	83,2							
Poljane + Goličnik										
skupaj	62.586	30.426	110.885		203.897	43.546	160.351	5.173	8	53,3
na kmetijo	8.941	5.071	13.861		25.487	5.443	20.044			
delež dohodka od: %	30,7	14,9	54,4							
Južno predgorje										
Golt										
skupaj	62.586	30.426	110.885		203.897	43.546	160.351	5.173	8	53,3
na kmetijo	8.941	5.071	13.861		25.487	5.443	20.044			
delež dohodka od: %	30,7	14,9	54,4							
Šmihel										
skupaj	331.500	55.344	444.880		831.724	84.409	747.315	12.560	11	55,0
na kmetijo	33.150	11.069	40.444		75.611	7.673	67.938			
delež dohodka od: %	39,9	6,6	53,5							

¹ upoštevajoč 6 podrobneje obravnavanih kmetij.

² zajemajoč vseh 19 kmetij v Planini.

<i>Radegunda</i>										
skupaj	42.500	6.650	197.315		246.465	46.286	200.179	5.719	8	72,7
na kmetijo	8.500	1.662	24.664		30.808	5.786	25.022			
delež dohodka od: %	17,2	2,7	80,1							
<i>Dobrovlje</i>										
skupaj	34.510	–	38.525		73.035	20.261	52.774	4.059	3	42,9
na kmetijo	34.510	–	12.842		24.345	6.754	17.591			
delež dohodka od: %	47,2	–	52,8							
<i>Brezje</i>										
skupaj	173.400	115.746	78.725		367.871	28.272	339.599	13.584	4	66,7
na kmetijo	43.350	28.936	19.681		91.967	7.068	84.899			
delež dohodka od: %	47,1	31,5	21,4							
<i>Lepa Njiva</i>										
skupaj	141.100	67.036	179.560		387.696	79.280	308.416	4.535	13	48,2
na kmetijo	17.637	7.448	13.812		29.823	6.098	23.724			
delež dohodka od: %	36,4	17,3	46,3							
Hribovsko zaledje										
<i>Mozirja</i>										
skupaj	723.010	244.776	939.005		1.906.791	258.508	1.648.283	8.221	39	54,9
na kmetijo	25.822	11.126	24.077		48.892	6.628	42.264			
delež dohodka od: %	37,9	12,8	49,3							
<i>Tirosek</i>										
skupaj	256.318	63.138	486.755	46.000	852.211	105.955	746.256	11.307	13	46,5
na kmetijo	21.360	5.740	34.768	46.000	60.872	7.568	53.304			
delež dohodka od: %	30,1	7,4	57,1	5,4						
<i>Šmiklavž</i>										
skupaj	168.001	38.842	323.275		530.118	60.250	469.868	10.679	11	57,9
na kmetijo	15.273	3.884	29.389		48.192	5.477	42.715			
delež dohodka od: %	31,7	7,3	61,0							
<i>Dol</i>										
skupaj	122.925	13.350	212.055		348.330	36.115	312.215	14.867	4	80,0
na kmetijo	30.731	3.337	53.014		87.082	9.029	78.054			
delež dohodka od: %	35,3	3,8	60,9							
<i>Florjan</i>										
skupaj	195.580	33.592	372.855		602.027	89.759	512.268	6.740	14	60,9
na kmetijo	17.780	3.054	26.632		43.002	6.411	36.591			
delež dohodka od: %	32,5	5,6	61,9							

Tabela 6. Dohodek čistih hribovskih kmetij (nadaljevanje)

leto 1977	DOHODEK					IZDATEK davek in zavarovanje	OSTANEK DOHODKA skupaj	čiste kmetije		
	mleko	prodano govedo	les (posek)	drugo	skupaj			na kmeč- kega pre- bivalca	štev.	%
Lenart										
skupaj	104.409	20.950	279.725		405.084	57.765	347.319	6.679	9	47,4
na kmetijo	14.916	2.619	31.081		45.009	6.418	38.591			
delež dohodka od: %	25,8	5,2	69,0							
Gornja Zadrebčka dolina										
skupaj	847.233	169.872	1.674.665	46.000	2.737.770	349.844	2.387.926	9.220	51	54,3
na kmetijo	18.827	3.861	32.205	46.000	52.649	6.728	45.921			
delež dohodka od: %	30,9	6,2	62,9							
Gornja Savinjska dolina										
- hribovske kmetije										
skupaj	3.371.838	960.218	9.685.520	46.000	14.063.576	1.893.647	12.169.929	9.822	258	61,1 ³
na kmetijo	17.654	4.950	36.412	46.000	52.476	7.066	45.410		267	61,4 ⁴
delež dohodka od: %	24,0	6,8	68,9	0,3						
Gornja Savinjska dolina – upoštevan domači zakol goved										
skupaj	3.371.838	1.475.855	9.685.520	46.000	14.579.213	1.893.647	12.685.565	10.239		
na kmetijo	17.654	7.608	36.412	46.000	54.400	7.066	47.334			
delež dohodka od: %	23,1	10,1	66,4	0,3						

³ zajetih 422 podrobneje obravnavanih kmetij;⁴ zajetih 435 kmetij, torej vse kmetije v Planini.

58,1 %, Robanov Kot 53,8 %, Podolševa 37,7 %, Podvolovjek 29,5 %. Nadpoprečen dohodek so imela, razen že imenovanih, le še štiri naselja (Tirosek, Savina, Krnica in Planina), vseh drugih 16 naselij ali 59,3 % vseh hribovskih naselij pa je imelo podpoprečnega; najmanjši je bil na Dobrovlju, 59,1 % pod poprečkom, dalje v Poljanah, -53,4 %, na Lepi Njivi, -44,8 %, v Radegundi, -41,8 %, na Čreti, -33,4 % itd; med temi je bil še najbliže poprečku Šmiklavž z -0,6 %.

Poprečni dohodek na kmečkega prebivalca čistih hribovskih kmetij je med regijami daleč največji na Solčavskem, saj presega poprečni dohodek za 52,7 % (najvišji je v Logarski Dolini s 96,1 % presežkom, kar je tudi največ med vsemi hribovskimi naselji), sledi Lučka pokrajina z 2,1 % presežkom, vse druge regije pa poprečka ne dosegajo. Globoko pod njim je v južnem predgorju Golt, kjer je skoraj za polovico manjši, -47,5 %, sledi hribovska zaledje Mozirja, -16,5 %, v hribovskem zaledju Ljubnega in v gornji Zadrecški dolini je nižji za 6,3 %, v spodnji Zadrecški dolini pa le za 2,2 %. Med naselji je za Logarsko Dolino na najboljšem Dol z 51 % presežkom, sledita Robanov Kot in Brezje z okrog 38 % presežkom, Planina s 35,7 %, Podolševa s 35,1 %, Solčava z 31,3 %, Šmihel s 27,9 %, Podvolovjek s 25,6 %, Podveža s 24,5 %, Tirosek s 14,9 %, Šmiklavž, Rovt in Savina pa z 8,5-7,1 odstotnim presežkom. Najnižji dohodek na kmečkega prebivalca imajo čiste kmetije na Dobrovlju (58,7 % pod poprečkom) in ne mnogo manjšega na Lepi Njivi (-53,9 %), njima pa sledijo: Poljane, -47,5 %, Radegunda, -41,9 %, Čreta, -32,9 %, Lenart, -32,2 %, Florjan, -31,5 %, Ter, -24,5 %, Konjski vrh, -17,7 %, Primož, -16,1 %, Raduha, -9,4 %, Strmec, -4,2 % in Krnica, -2,4 %.

7.. PRIMERJAVA HRIBOVSKIH KMETIJ Z DOLINSKIMI

Kot že spredaj omenjeno, gre za primerjavo pomembnih dolinskih živinorejskih kmetij z obravnavanimi hribovskimi kmetijami, predvsem pa še za primerjavo s pomembnejšimi hribovskimi živinorejskimi kmetijami.

Med pomembne dolinske živinorejske kmetije sem po stanju leta 1975 štel 93 kmetij. Med leti 1975 in 1977 se je splošna slika sicer nekoliko spremenila, a sem se vseeno držal stanja iz leta 1975. Pri naseljih hribovskega zaledja Ljubnega in v gornji Zadrecški dolini sem uvrstil k dolinskim živinorejskim kmetijam vse tiste, ki jih nisem štel med hribovske, čeprav nekatere med njimi niso izrazito živinorejske, ima pa večina teh v odnosu do drugih dolinskih kmetij nadpoprečno količino lesnega etata; v predhodnih študijah sem te kmetije štel med dolinske, prav tako zaradi primerjave s hribovskimi.

K dolinskim živinorejskim kmetijam sem štel sledeče kmetije, imenovane z domačimi imeni. *Primož pri Ljubnem*: Švegel, Bukóvnik, Dobróvnik, Budna, Ogradnik. *Ter*: Filež, Volovlek, Kremžar, Batl, Plaznik. *Savina*: Krilez, Tona. *Dol pri Šmiklavžu*: Présečnik, Podmiršek, Tratnik, Prholinšek. *Šmiklavž*: Ragozi, Makeš, Rosci, Zg. Muzgi, Donik. *Florjan*: Lipičnik, Matevži, Brglez, Pečnik. *Lenart*: Knébl, Podmiršek. *Poljane*: Léške, Zvir. *Bočna*: Čeplák, Marinšek, Sp. Melak, Tonk, Sp. Pevc, Bulk, Federn, Žovle, Kočnik, Hariš, Mermal, Senica. *Volog*: Žvižovc, Zagožen, Begl, Pódršek. *Šmartno ob Dreti*: Šimen, Žvipel, Blatnik, Žekel. *Spodnje Kraše*: Blekač. *Lačja vas*: Venišnik, Bastl. *Kokarje*: Govek, Bezočnik, Jerk, Filipc, Matijaž. *Žlabor*: Mliner. *Ljubija*: Rajše, Pezdel. *Loke*: Zg. Kokalj, Kreš, Jonk, Zgojznik. *Radegunda*: Orel. *Radmirje*: Maték, Oštín, Fitež, Skok. *Juvanje*: Prodnik. *Šentjanž*: Rakun, *Nizka*: Felicijan. *Varpolje*: Žunter. *Dol - Suha*: Bider. *Rečica ob Savinji*: Rogelc, Kosmač. *Sp. Rečica*: Benda, Štrkelj. *Trnovec*: Kobal. *Sp. Pobreže*: Petrin, Miheler. *Zg. Pobreže*: Dobrovč, Bašte. *Brdo*: Fale, Benda, Škrjanc. *Homce*: Brezovnik, Mežl. *Grušovlje*: Neglič, Kolenc, Martin, Kočnik. *Gornji Grad*: Kolenc.

Med hribovskimi in dolinskimi kmetijami so nekatere osnovne razlike, ki imajo v načinu življenja pomembno vlogo. Najpomembnejše je to, da dolinske kmetije niso imele ovir glede povezave »s svetom«. To dejstvo, vzeto v celoti, je na samo kmetijstvo učinkovalo negativno: opuščanje kmetijstva in zaposlovanje v neagrarnih poklicih je bilo še močnejše

kot na hribovskih kmetijah. Eden od dokazov za to trditev je število kmečkega prebivalstva na kmetijah, ki je na pomembnejših hribovskih živinorejskih kmetijah 5,1, na enakovrednih dolinskih pa le 3,9. Dobra stran prometne povezanosti dolinskih kmetij pa je v tem, da so tiste, ki so se namenile modernizirati živinorejo, predvsem govedorejo, to storile že pred hribovskimi; mnoge so zato že dosegle kulminacijo v intenzifikaciji govedoreje, medtem ko je pri tovrstnih hribovskih kmetijah ta šele v razvoju, z redkimi izjemami, kjer je tudi že dosežen vrhunec. Nekatere od teh dolinskih živinorejskih kmetij imajo željo po razširitvi proizvodnje. To pa onemogoča ali vsaj močno zavira maksimalno izrabljena kmetijska zemlja in utesnen prostor v okviru kmečkega doma, ki v sklenjenih dolinskih vaseh ne prenese razširitve hlevskih površin ali gradnje dodatnih silosov. Na hribovskih kmetijah so te ovire mnogo manjše ali jih sploh ni, zlasti kar se tiče širjenja hlevskih površin. Velika ovira modernizaciji živinoreje, vezana na pašno-košni sistem, je pri mnogih dolinskih kmetijah razdrobljena posest, ki tovrstni moderni način izrabe travnih površin popolnoma onemogoči; medkmečka komasacija je težavna, polna ovir, navadno pa zaradi različnih, tudi osebnih vzrokov, onemogočena. Hribovske kmetije z zemljiščem v celku, to je v enem kosu, teh ovir ne poznajo, kar je marsikdaj neprecenljive vrednosti, ki se je hribovski kmetje premalo zavedajo. Velika pomanjkljivost pa je za vse hribovce v večji ali manjši oddaljenosti od doline, to je od tržišča in drugih urbanih funkcij, kar podraža stroške dovoza in zmanjšuje vrednost prodanih proizvodov, ki jih je treba spraviti na odkupna mesta v dolino. K zadnjemu prispevajo, v negativnem smislu, tudi dolge in slabe dovozne gozdne ceste in neustrezna skrb zanje, ki transport v hribovskih področjih še bolj otežujejo.

Neugodnost hribovskega sveta v primerjavi z dolinskim je tudi klima, ki veliki večini hribovcem v obravnavani pokrajini ne dovoljuje gojenja silažne koruze, dobre krme predvsem za krave mlekarice. Zanimivo pa je, da se hribovski kmetje ne lotijo reje kur nesnic ali brojlerjev, ki sta zelo donosni panogi kmečkega gospodarstva, za razliko od mnogih dolinskih živinorejskih kmetij, ki ju uspešno gojijo; med hribovci je imel leta 1977 kure nesnice samo Matijaž v Tirosku. Naj bo že tu omenjeno, da je tovrstna kurjereja navrgla dolinskim živinorejskim kmetijam povprečno okrog 9 % dohodka od glavnih živinorejskih tržnih proizvodov in lesa.

Poglejmo, kaj so pokazali računi za dolinske živinorejske kmetije, če jih primerjamo z istovrstnimi hribovskimi kmetijami. Najpomembnejša razlika med njimi je v količini lesa, odmerjenega za posek, ki znaša na podrobneje obravnavanih hribovskih kmetijah povprečno 106 m³ na kmetijo, na pomembnejših hribovskih živinorejskih kmetijah 141 m³, na pomembnejših dolinskih živinorejskih kmetijah pa le 48 m³. Izkupiček od lesa je leta 1977 na podrobneje obravnavanih hribovskih kmetijah prispeval 67,8 % k skupnemu dohodku živinorejskih tržnih proizvodov in lesa (upoštevajoč etat in zakole na kmetijah pa 64,1 %), na dolinskih 31,3 % (upoštevaje etat, ne pa poseka, pa samo 27,9 %), na kmetijah pomembnejših hribovskih živinorejcev pa 46 %. Večji delež dohodkov od lesa na obravnavanih dolinskih kmetijah so imele kmetije v Lačji vasi, 55,1 %, Primožu, 57,6 %, na Rečici, 52,2 %, Brdu, 55,4 %, v Dolu, 59,7 % in na Homcah, 51,7 %.

Ker dolinske kmetije ne morejo računati na les, so prisiljene pospeševati druge kmetijske dejavnosti, v našem primeru mlečno živinorejo, v manjši meri tudi mesno, in, kot že omenjeno, nekatere tudi vzrejo brojlerjev in kur nesnic. Prodaja mleka je dala dolinskim kmetijam 47,4 % dohodka (podrobneje obravnavanim hribovskim kmetijam 24,9 %, pomembnejšim hribovskim živinorejcem 45,4 %), prodana goveda pa 12,7 % (hribovcem 7,1 %, vključujoč domače zakole pa okrog 14 %).

Skupni dohodek na kmetijah pomembnejših hribovskih živinorejcev je bil leta 1977 za 48,7 % večji od dohodka dolinskih kmetij (hribovci 78.138 din, dolinci 52.535 din), na kmečkega prebivalca pa zaradi znatno večjega števila teh na hribovskih kmetijah le za 12,1 % (na dolinskih kmetijah 13.590 din, na hribovskih živinorejskih pa 15.242 din). Večji dohodek kmetij pomembnejših hribovskih živinorejcev, v primerjavi z enako usmerjenimi dolinskimi, gre predvsem na račun prodanega lesa, ki je leta 1977 navrgel hribovcem 89 %

več kot dolincem (hribovci 35.943 din na kmetijo, dolinci 18.997 din); upoštevajoč etat pa bi bila ta razlika občutno večja, 194 % (hribovci 47.235 din na kmetijo, dolinci 16.080 din). Razliko v prid hribovskim živinorejcem poveča tudi izkupiček od mleka, ki je, kot bomo videli kasneje, na hribovskih kmetijah pomembnejših živinorejcev precej večji kot na dolinskih kmetijah. Razliko v dohodku dolinske živinorejske kmetije vsaj delno pokrivajo s prodajo jajc in brojlerjev.

Preseneča, da je na obravnavanih dolinskih kmetijah manj mešanih kmetij (31,2 %) kot na pomembnejših hribovskih živinorejskih kmetijah, kjer jih je 37,4 %, skoraj enak med obema skupinama pa je delež usmerjenih kmetij (na dolinskih 95,7 %, na hribovskih 95 %).

Kaže, da je mlečna proizvodnja na obravnavanih dolinskih kmetijah v sedanjih razmerah že dosegla vrh, medtem ko je na hribovskih kmetijah v vzponu. Na to kaže med drugim tudi narast odkupa mleka med leti 1975 in 1977, ki je na dolinskih kmetijah znašal 29,8 %, na podrobneje obravnavanih hribovskih 35,3 %, na hribovskih kmetijah pomembnejših živinorejcev pa 40,2 %. Tudi glede vrednosti za prodano mleko leta 1977 so kmetije pomembnejših hribovskih živinorejcev znatno na boljšem od enako usmerjenih dolinskih kmetij, saj so prve iztržile za mleko 23,8 % več kot dolinske; glede prodane govedi, če upoštevamo na hribovskih kmetijah tudi domače zakole, so bile v ravnotežju, za les, upoštevajoč etat, pa so dobile pomembnejše hribovske živinorejske kmetije kar 123 % več od obravnavanih dolinskih kmetij.

Manjše število kmečkega prebivalstva na dolinskih živinorejskih kmetijah in intenzifikacija živinorejske proizvodnje terja na njih popolnejšo kmetijsko mehanizacijo in modernizacijo hlevov. Skoraj vse obravnavane dolinske kmetije imajo zato popolno kmetijsko mehanizacijo, vključno silose, niso pa redke z dvojnimi traktorji in dvojnimi silosi. Žvipel v Šmartnem, ki ima poleg Stogleja najpopolnejšo kmetijsko mehanizacijo v Gornji Savinjski dolini, ima, kot Stoglej, v silosih rezalec silažne krme, katero avtomatsko spravlja v hlev, edini je bil, ki je točil po ceveh mleko iz hleva v zbiralne posode; leta 1979 mu je sledil Rženičnik iz Šmihela. Tudi pomembnejši hribovski živinorejci so dobro opremljeni s kmetijsko mehanizacijo, a v poprečku slabše od dolinskih. Večina sicer ima popolno kmetijsko mehanizacijo, številnim pa manjkajo silosi (za silo jih nadomestijo dosuševalci krme, ki so na vseh kmetijah pomembnejših hribovskih živinorejcev), a jih nameravajo v najkrajšem času zgraditi. Tudi nakladalne prikolice so redkejše, to pa predvsem zaradi strmega sveta, ki jih marsikje odklanja, imajo pa namesto njih traktorske vile, ki so prilagodljivejše v bolj strmih hribovskem svetu. Nekatere kmetije pa imajo tudi dvojne silose: vse tri kmetije v Logarski dolini in Matk v Matkovem kotu, zunaj Solčavskega pa še Rženičnik, Stoglej, Sp. Podpečnik, Sp. Mlinar, Fužir, Žnidar, Breznik, Štrukelj in Matijaž.

8. POIZKUS KLASIFIKACIJE HRIBOVSKIH KMETIJ

Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini sem glede na predvideni razvoj poizkušal uvrstiti v nekaj skupin: najperspektivnejše, perspektivne, brezperspektivne in kmetije, ki so med najresnejšimi potencialnimi kandidati za opustitev. Razen teh sem posebej izločil kmetije z urejenim nasledstvom, pa naj so nasledniki že poročeni in z družinami ali še čakajo na življenjskega spremljevalca, in na kmetije, ki so brez nasledstva.

Prvim štirim kategorijam kmetij je najpomembnejša osnova prebivalstvena sestava, medtem ko so drugi kazalci, kot npr. velikost posesti, prometna oddaljenost, lega kmetijskega zemljišča, trenutno gospodarsko stanje kmetije itd. v večini primerov šele drugotnega pomena. V prvo kategorijo so uvrščene kmetije z urejenim nasledstvom, predvsem z mladim gospodarjem in naraščanjem, kjer je vsaj en moški potomec. Za te kmetije je pomembna velikost posesti, predvsem lesni etat in gospodarska trdnost kmetije. Kmetije v drugi skupini so v marsičem podobne najperspektivnejšim kmetijam. Razlika med njimi je predvsem ta, da med naraščajem ni moškega potomca in da je posest skromnejša, a še vedno trdna.

Pri njih tudi ni nujno, da je govedoreja, predvsem mlečna, že razvita, ampak je dovolj, da so na kmetijah že začeli z modernizacijo hlevov ali so pred tem, da z njo začno.

V skupino brezperspektivnih kmetij sem uvrstil kmetije s starimi ljudmi oziroma s takimi, od katerih ni mogoče več pričakovati naraščaja in so zato ob sedanjih situaciji brez možnosti nasledstva. Večina tovrstnih kmetij je majhna, nekateri so tudi najemniške (last SLP, kjer najemniki posedujejo le kmetijsko zemljo, brez gozda), so pa med njimi tudi velike kmetije, kot bomo videli pozneje. Brezperspektivnim kmetijam zelo blizu je skupina kmetij, ki je med najresnejšimi potencialnimi kandidati za opustitev. Vanje sem vključil kmetije z neurejenim nasledstvom ali z naslednikom, ki ne more pričakovati naraščaja, v večini primerov pa tudi ne zakonskega partnerja; eventualni vnuki ali vnukinje, ki na kmetiji živijo, pa so kot prevzemniki kmetije zaradi mladosti vprašljivi. Sem so štete tudi kmetije, na katerih živi neagrarno prebivalstvo (sámo ali skupaj z ostarelimi kmeti), ki mu je kmetijska zemlja le dodatni vir preživljanja. Tudi kmetije te skupine so v glavnem majhne, je pa med njimi razmeroma precej tudi velikih, kot npr. na Solčavskem Podbrežnik, Logar, Hribernik, Sp. Belšek in Knez, pa v Podvolovljeku Sp. Podpečnik in Funtek, Lipovt v Savini, Lojen v Planini, Kumprej v Primožu, na Lepi Njivi Gaber, v Šmiklavžu Remšak, Osterman in Sp. Bezovnik v Lenartu ter Gregorc in Mežnar v Rovtu.

Najperspektivnejših kmetij je med regijami največ na Solčavskem (glej tabelo 7 in karto 2), predvsem v Logarski Dolini. Solčavskemu sledi južno predgorje Golt, njemu Lučka pokrajina, nato hribovske kmetije v gornji Zadrecki dolini, kjer je delež tovrstnih kmetij še nadpoprečen, nižji od poprečka pa je v hribovskem zaledju Ljubnega in Mozirja, medtem ko med hribovskimi kmetijami spodnje Zadrecke doline ni nobene najperspektivnejše kmetije. Med naselji je daleč pred vsemi Logarska Dolina, kjer je kar polovico najperspektivnejših kmetij, (vse so v območju Matkovega kota), njej sledi Podvolovljek z blizu 30%, nato Dol s 16,7%, deset in več odstotkov jih je še v Savini, Florjanu, Poljanah, Krnici, na Brezju, v Podveži in Šmihelu, 5–10% v Tirosku, Teru, Strmcu, Podolševi, Šmiklavžu, Lenartu in Konjskem Vrh, 3,8% jih je v Primožu, brez njih pa je Solčava, Raduha, Planina, Rade-gunda, Lepa Njiva, Dobrovlje, Čreta in Zavodice.

Perspektivnih kmetij je v obravnavani pokrajini skoraj 30%; skupaj z najperspektivnejšimi jih je 37,8%. Relativno največ jih je v hribovskem zaledju Mozirja, kjer sta daleč pred vsemi Šmihel in Brezje (Šmihel je s 55% na prvem mestu med naselji v obravnavani pokrajini), sledi Solčavsko, kjer je na prvem mestu z več kot polovico tovrstnih kmetij Robanov Kot, blizu poprečka pa sta še Lučka pokrajina in gornja Zadrecka dolina (na najboljšem sta Lenart in Dol s polovico takih kmetij, v Lučki pokrajini pa Raduha). V drugih regijah je delež perspektivnih kmetij podpoprečen, najnižji je v južnem predgorju Golt, nekaj višji v spodnji Zadrecki dolini, 3% nižji od poprečka pa v hribovskem zaledju Ljubnega; tu izstopata Primož in Ter z nadpoprečnim deležem, medtem ko so v Planini le tri perspektivne kmetije ali 15% vseh tamkajšnjih kmetij, najperspektivnejše pa ni nobene.

Najperspektivnejših in perspektivnih kmetij skupaj je največ na Solčavskem, le nekaj manj v hribovskem zaledju Mozirja, sledita Lučka pokrajina in gornja Zadrecka dolina, manj od poprečka pa jih je v hribovskem zaledju Ljubnega, v južnem predgorju Golt in v spodnji Zadrecki dolini. Med naselji sta na najboljšem Logarska Dolina in Dol, le nekaj manj je takih kmetij v Šmihelu in na Brezju, več kot polovico še v Podvolovljeku, Lenartu in Robanovem Kotu, 40–45% v Raduhi, Savini in Krnici, 31–40% v Florjanu, Teru, Podolševi, Strmcu, Konjskem Vrh, Primožu, Tirosku in na Lepi Njivi, 21–30% v Rovtu, Rade-gundi, Poljanah, Podveži, Šmiklavžu, na Čreti in Dobrovlju itd; Zavodice so brez njih.

Brezperspektivnih kmetij, ki jih je v vsej obravnavani pokrajini 50 ali 10,1%, je relativno največ v južnem predgorju Golt, to je v Poljanah. Na drugem mestu med regijami je hribovsko zaledje Ljubnega, predvsem zaradi Planine, kjer je kar 35% takih kmetij (največ med hribovskimi naselji v Gornji Savinjski dolini; le 0,6% manj jih je v Poljanah). Zaledju Ljubnega sledi spodnja Zadrecka dolina, v kateri je delež brezperspektivnih hribovskih kmetij tudi še nadpoprečen, nižji od njega pa je v Lučki pokrajini, na Solčavskem, v

hribovskem zaledju Mozirja in v gornji Zadrečki dolini, kjer je najmanj tovrstnih kmetij, 6 ali 5,8%. Med naselji sta daleč pred drugimi že imenovana Planina in Poljane, njima pa sledi z 20% deležem brezperspektivnih kmetij Čreta, Solčava in Dobrovlje, med 10 in 20% jih je v Primožu, Radegundi, Krnici, Podveži, Rovtu, Strmcu, Savini in Šmiklavžu, manj od poprečka pa v Logarski Dolini, Robanovem Kotu, Florjanu, Tirosku, Podolševi, Podvolovljeku, Konjskem Vrhu in Šmihelu. Brez njih so Raduha, Lepa Njiva, Brezje, Lenart, Dol in Zavodice. Več kot polovico (28 ali 56%) brezperspektivnih hribovskih kmetij je zakonsko zaščitene; v primeru, da bi se za te le našli prevzemmiki, bi jim torej prišle te kmetije v roke neokrnjene.

Kmetij, ki so le nekoliko bolje stoječe kot brezperspektivne, so pa ob sedanjih razmerah med najbolj resnimi potencialnimi kandidati za opustitev, je v vsej obravnavani pokrajini le ena manj od brezperspektivnih. Relativno daleč največ jih je v spodnji Zadrečki dolini, več od poprečka še na Solčavskem in v južnem predgorju Golt, v ostalih regijah pa je njih delež nižji od poprečka. Med naselji so na najslabšem Zavodice, kjer je vseh pet tamkajšnjih hribovskih kmetij med najresnejšimi potencialnimi kandidati za opustitev. Sledi Robanov Kot s 30,8%, med 21 in 30% sta Podveža in Rovt, devet jih je v kategoriji 11–20% (Solčava, Logarska Dolina, Dol, Podvolovljek, Savina, Šmiklavž, Poljane, Brezje in Primož), v Podolševi, Raduhi, Strmcu, Šmihelu, Radegundi, Florjanu in Čreti ni tovrstnih kmetij, v ostalih osmih naseljih pa jih je do 11%.

Kmetij, ki so glede perspektivnosti uvrščene v najslabši dve kategoriji, je v obravnavani pokrajini 99 ali 20% vseh hribovskih kmetij. Med regijami prevladujejo v spodnji Zadrečki dolini, predvsem zaradi Zavodic in Rovta, le 1,5% manj jih je v južnem predgorju Golt, sledi Solčavsko, hribovsko zaledje Ljubnega, Lučka pokrajina in gornja Zadrečka dolina, medtem ko je na najboljšem hribovsko zaledje Mozirja, kjer je tovrstnih kmetij le 9 ali 11,7% vseh tamkajšnjih hribovskih kmetij. Zavodicam, kjer so take vse kmetije, sledi z več kot 40% med naselji Poljane, Podveža, Solčava in Planina, med 31 in 40% jih je v Robanovem Kotu, Rovtu in Primožu, med 21 in 30% na Dobrovlju, v Savini, Logarski Dolini, Šmiklavžu in Podvolovljeku, 11–20% v Krnici, na Čreti, v Radegundi, Dolu, Strmcu, Tirosku in na Brezju, v sedmih hribovskih naseljih jih je manj od 10% (Konjski Vrh, Lenart, Florjan, Lepa Njiva, Podolševa, Ter in Šmihel), medtem ko je Raduha brez njih; njej sledi Šmihel, nato Ter itd.

Kmetije, obravnavane v opisanih štirih skupinah, zajemajo več kot polovico vseh hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini (57,8%). Ostalih 286 kmetij ali 42,2% vseh v obravnavani pokrajini nisem podrobneje razčlenjeval kljub zbranim podatkom. Kategorij bi bilo lahko veliko, vprašanje pa je, če ne bi prepodrobna razčlenitev zameglila pregleda čez celoto. Opisane štiri kategorije smatram zato za osnovne, preostale kmetije pa sestavljajo prehodno skupino. Takih kmetij je največ v gornji Zadrečki dolini, več od poprečka jih je še v hribovskem zaledju Mozirja, Ljubnega ter v Lučki pokrajini, manj od njega pa v spodnji Zadrečki dolini, na Solčavskem in v južnem predgorju Golt. Med naselji je največ neuvrščenih kmetij na Lepi Njivi, 60,8%, med 51 in 60% jih je na Čreti, v Solčavi, Raduhi, Podolševi, Teru, Konjskem Vrhu, Tirosku, Radegundi in Florjanu, med 41 in 50% na Dobrovlju, v Šmiklavžu, Strmcu in Planini, pod 40% pa v Krnici, Lenartu, Primožu, Rovtu, Savini, Podveži, Šmihelu, Poljanah, na Brezju, v Podvolovljeku, Dolu in najmanj na kmetijah v obsegu Matkovega kota, v Robanovem Kotu ter v Zavodicah, kjer ni neuvrščenih kmetij.

Za obstoj kmetije pa tudi za njen nadaljnji gospodarski razvoj je zelo pomembno vprašanje nasledstva. Ob urejenem nasledstvu pa je važno, če je novi gospodar že poročen ali če ima otroke. Znano je namreč, da na hribovske kmetije ni lahko dobiti neveste oziroma ženina, če je prevzemnik kmetije hčerka. Zaradi omenjenega sem skušal ugotoviti, kako je za nasledstvenimi možnostmi na hribovskih kmetijah, in sicer: koliko je kmetij z urejenim nasledstvom, koliko je takih, kjer je gospodar poročen in torej obstaja možnost nasledstva v drugem kolenu, če potencialni nasledniki niso že poročeni, ter koliko je neporočenih, za

Tabela 7. Klasifikacija kmetij (stanje 31. 12. 1977)

Regija, naselje	število kmetij	najperspektivnejše %	perspektivne %	brezperspektivne %	potencialne za opustitev %	najperspektivnejše in perspektivne skupaj %	brezperspektivne in potencialne za opustitev skupaj %	nevrščene %	urejeno nasledstvo		
									poročni nasledniki %	neporočni nasledniki %	kmetije brez naslednika %
Logarska Dolina	12	50,0	16,7	8,3	16,7	66,7	25,0	8,3	66,6	8,3	25,1
Podolševa	16	6,2	31,3	6,2	-	37,5	6,2	56,3	31,3	43,8	24,9
Robanov Kot	13	-	53,8	7,7	30,8	53,8	38,5	7,7	46,2	15,4	38,4
Solčava	5	-	-	20,0	20,0	-	40,0	60,0	20,0	20,0	60,0
Solčavsko	46	15,2	30,4	8,7	15,2	45,6	23,9	30,5	43,5	23,9	32,6
Podvolovljek	18	27,8	27,8	5,6	16,7	55,6	22,3	22,1	55,6	16,7	27,7
Podveža	19	10,5	15,8	15,8	26,3	26,3	42,1	31,6	21,1	36,8	42,1
Krnica	31	13,0	29,0	16,0	3,2	42,0	19,2	38,8	48,4	9,7	41,9
Raduha	21	-	42,9	-	-	42,9	-	57,1	52,4	33,3	14,3
Strmec	14	7,2	28,6	14,3	-	35,8	14,3	49,9	42,9	28,6	28,5
Konjski Vrh	20	5,0	30,0	5,0	5,0	35,0	10,0	55,0	65,0	20,0	15,0
Lučka pokrajina	123	10,6	29,3	9,8	8,1	39,9	17,9	42,2	48,0	22,8	29,2
Ter	34	8,8	29,4	-	5,9	38,2	5,9	55,9	47,1	44,1	8,8
Primož	26	3,8	30,8	19,2	11,5	34,6	30,7	34,7	42,3	23,1	34,6
Planina	20	-	15,0	35,0	5,0	15,0	40,0	45,0	31,0	40,0	29,0
Savina	19	15,8	26,3	10,5	15,8	42,1	26,3	31,6	52,6	15,8	31,6
Hribovsko zaledje											
Ljubnega	99	7,1	26,3	14,1	8,1	33,4	22,2	44,4	43,4	32,3	24,3

Šmihel	20	10,0	55,0	5,0	-	65,0	5,0	30,0	65,0	20,0	15,0
Radegunda	11	-	27,3	18,2	-	27,3	18,2	54,5	36,4	36,4	27,2
Lepa Njiva	28	-	32,1	-	7,1	32,1	7,1	60,8	39,3	10,7	50,0
Brezje	8	12,5	50,0	-	12,5	62,5	12,5	25,0	87,5	-	12,5
Dobrovlje	10	-	20,0	20,0	10,0	20,0	30,0	50,0	20,0	10,0	70,0
Hribovsko zaledje											
Mozirja	77	3,9	37,7	6,5	5,2	41,6	11,7	46,7	48,1	15,6	36,3
Tirosek	31	9,7	22,6	6,5	6,5	32,3	13,0	54,7	51,6	6,5	41,9
Šmiklavž	20	5,0	20,0	10,0	15,0	25,0	25,0	50,0	20,0	20,0	60,0
Dol	6	16,7	50,0	-	16,7	66,7	16,7	16,6	33,3	33,3	33,4
Lenart	20	5,0	50,0	-	10,0	55,0	10,0	35,0	70,0	15,0	15,0
Florjan	26	15,4	23,1	7,7	-	38,5	7,7	53,8	57,7	15,4	26,9
Gornja Zadrebka dolina	103	9,7	29,1	5,8	7,8	38,8	13,6	47,6	49,5	14,6	35,9
Rovt	21	-	28,6	14,3	23,8	28,6	38,1	33,3	47,6	28,6	23,8
Čreta	5	-	20,0	20,0	-	20,0	20,0	60,0	20,0	20,0	60,0
Zavodice	5	-	-	-	100	-	100	-	20,0	-	80,0
Spodnja Zadrebka dolina	31	-	22,6	12,9	32,3	22,6	45,2	32,2	38,7	22,6	38,7
Poljane + Goličnik	16	12,5	18,8	31,3	12,5	31,3	43,8	24,9	37,5	6,3	56,2
Južno predgorje											
Golt	16	12,5	18,8	31,3	12,5	31,3	43,8	24,9	37,5	6,3	56,2
Skupaj hribovske kmetije v GSD	495	8,5	29,3	10,1	9,9	37,8	20,0	42,2	46,1	21,4	32,5

možitev ali ženitev godnih prevzemnikov kmetij oziroma tovrstnih potencialnih kandidatov. V obeh skupinah so pri moških zajeti starostni letniki 18 do 50, pri ženskah pa do 45. leta starosti (stanje leta 1977).

Med hribovskimi kmetijami v Gornji Savinjski dolini je 67,5% takih, ki že imajo urejeno nasledstvo ali pa so zanj resni potencialni kandidati; od tega je 21,4% kmetij, kjer nasledniki niso poročeni, so pa za ženitev oziroma možitev godni, nekaj pa jih je, ki zaradi starosti nimajo več realnih možnosti za poroko, vsekakor pa ne za potomce. Ostalih 32,5% kmetij pa za sedaj nima možnosti nasledstva. Podrobnosti kaže tabela 7.

Med regijami je največ kmetij brez nasledstva v južnem predgorju Golt, blizu skupaj si sledijo spodnja Zadrebka dolina, hribovsko zaledje Mozirja in gornja Zadrebka dolina, poprečen ali podpoprečen delež pa zavzemajo na Solčavskem, v Lučki pokrajini in v hribovskem zaledju Ljubnega, kjer je takih kmetij nekaj manj od četrtnine. Med naselji so na najslabšem Zavodice, sledi Dobrovlje, njemu z visokim deležem tudi Poljane, Čreta, Šmiklavž in Solčava, med 41 in 50% jih je na Lepi Njivi, v Podveži, Krnici in Tirosku, med 31 in 40% v štirih naseljih (Robanov Kot, Primož, Savina, Dol), med 25 in 30% v Logarski Dolini, Podvolovljeku, Strmcu, Radegundi, Planini in Florjanu, manj kot četrtnina kmetij pa nima nasledstva v osmih hribovskih vaseh (Podolševa, Rovt, Konjski Vrh, Šmihel, Lenart, Raduha, Brezje, Ter), od tega 15 in manj odstotkov zadnjih šest, najmanj, 8,8%, pa jih je, presenetljivo, v Teru.

Delež kmetij s poročenimi gospodarji, ki so istočasno tudi perspektivni nasledniki, ima med večino regij majhen razpon, od 49,5% v gornji Zadrebki dolini, do 43,5% na Solčavskem, z izjemo spodnje Zadrebke doline in južnega predgorja Golt, kjer je delež tovrstnih kmetij okrog 38%. Med naselji je daleč v ospredju Brezje, z deležem, večjim od 60% mu sledijo Lenart, Logarska Dolina, Konjski Vrh in Šmihel, več od polovice jih je še v Florjanu, Podvolovljeku, Savini, Raduhi in Tirosku, med 41 in 50% v Krnici, Rovtu, Teru, Robanovem Kotu, Strmcu in Primožu, med 31 in 40% v Poljanah, na Lepi Njivi, v Radegundi, Dolu, Podolševi in Planini, najmanj, po 20%, pa jih imajo Podveža, Solčava, Dobrovlje, Šmiklavž, Čreta in Zavodice.

Neporočenih gospodarjev oziroma potencialnih kandidatov za prevzem kmetij, godnih za ženitev oziroma možitev, je na vseh hribovskih kmetijah več kot polovico manj od poročenih. Največ takih je v hribovskem zaledju Ljubnega, okrog 23% jih je na Solčavskem, v Lučki pokrajini in na hribovskih kmetijah spodnje Zadrebke doline, okrog 15% v hribovskem zaledju Mozirja in v gornji Zadrebki dolini, najmanj, le 6,3% pa v južnem predgorju Golt, v Poljanah, kar je obenem tudi najmanjši delež med obravnavanimi naselji. Pod 10% jih je še v Krnici, Logarski Dolini, na Dobrovlju in v Tirosku, med 11 in 20% na Lepi Njivi, v Lenartu, Florjanu, Savini, Robanovem Kotu, Podvolovljeku, Konjskem Vrh, Šmihelu, Šmiklavžu, Solčavi in na Čreti, med 21 in 30% v Strmcu, Primožu in Rovtu, med 31 in 40% v Planini, Podveži, Raduhi in Dolu, največ, okrog 44%, pa v Teru in Podolševi. – Glede nasledstva je torej najslabše stanje v Zavodicih, na Dobrovlju, v Poljanah, na Čreti, v Šmiklavžu in Solčavi, razen Šmiklavža torej v manjših hribovskih vaseh, ki so tudi sicer med slabše stoječimi.

8.1. Razvrstitev kmetij na osnovi ustvarjenega dohodka

Zanimiva je klasifikacija hribovskih kmetij glede na višino ustvarjenega dohodka od kmetijskih tržnih proizvodov in lesa v letu 1977. Višino dohodka sem razčlenil na posamezne kategorije, ki jih kaže tabela 8 in 9, in sicer posebej za dohodek na kmetijo (tabela 8) in na kmečkega prebivalca (tabela 9). Podatki se nanašajo na 422 podrobneje obravnavanih kmetij. Dohodki na kmetijo so razdeljeni na 11 kategorij, začenši z dohodkom do 10.000 din in zaključujoč s kategorijo nad 100.000 din z razdelki po 10.000 din, dohodki

na kmečkega prebivalca pa na osem, začenši s kategorijo dohodka do 5.000 din in zaključujoč s kategorijo nad 35.000 din, z razdelki po 5.000 din. V tabelah so prikazani le odstotki in skupno število kmetij, kar daje možnost računa tudi za število kmetij v posameznih kategorijah.

Največji delež dohodka na hribovske kmetije v obravnavani pokrajini odpade na nižje kategorije, do 50.000 din, saj je vanje vključenih kar 68,2 % vseh kmetij. Od močnejših kategorij nobena ne preseže 10 %; še najbližja ji je kategorija 5–6 starih milijonov, razmeroma močna pa je tudi kategorija nad 100.000 din. Med regijami je na najboljšem spet Solčavsko, ki je udeleženo predvsem v višjih kategorijah, daleč največ med vsemi regijami v najvišji kategoriji, močno pa tudi v kategoriji 4–5 in 7–8 starih milijonov dinarjev na kmetijo. Na Solčavskem je med naselji na najboljšem Logarska Dolina, kjer je kar polovica kmetij z dohodkom nad 100.000 din, presenetljivo dobro tudi Podolševa, ki se kosa z Robanovim Kotom, zelo na slabem pa so kmetije v Solčavi, ki se uvrščajo glede dohodka v kategorijo najslabših hribovskih naselij celotne obravnavane pokrajine (Čreta, Dobrovlje, Lepa Njiva, Radegunda).

V Lučki pokrajini je večina kmetij uvrščena v kategorije do 60.000 din (82,1 %), največ v kategorijah 2–3 in 4–5 starih milijonov. V najvišji kategoriji so le štiri kmetije. Med naselji je na najboljšem Podvolovjek s prevlado kategorij med 4 in 8 starih milijoni, a z močnim deležem kmetij v najnižji kategoriji. V Strmcu in Raduhi je več kot četrtnina kmetij v kategoriji 40–50.000 din, v Konjskem Vrhu pa je kar 57,9 % kmetij v kategoriji 2–4 starih milijonov dinarjev. V Podveži je 88 % kmetij uvrščenih v prvih šest kategorij.

Hribovsko zaledje Ljubnega kaže borno sliko. Nad polovico kmetij je v kategorijah med 1 in 4 starih milijoni, nad 10 % pa jih je še v kategoriji 60–70.000 din. Na najslabšem sta Planina in Primož, nekaj na boljšem je Ter, relativno zadovoljvo stanje pa je le v Savini.

V hribovskem zaledju Mozirja je slika v celoti slabša od poprečka, saj je kar 78,8 % kmetij v prvih petih kategorijah; nekaj višji od poprečka pa je delež kmetij najvišje kategorije. Med naselji stopata daleč v ospredje Šmihel in Brezje z večino kmetij v srednjih kategorijah (med 3 in 6 starih milijoni) ter v kategoriji 80–90.000 din, obe pa imata precejšen delež kmetij tudi v najvišji kategoriji. Drugače je z ostalimi tremi naselji v hribovskem moziškem zaledju, ki so tudi sicer med slabšimi v obravnavani pokrajini: v Radegundi in na Dobrovlju ni nobena kmetija presegla 40.000 din dohodka (na Dobrovlju je bilo preko 40 % kmetij v najnižji dohodkovni kategoriji), na Lepi Njivi pa je bilo pet kmetij v kategoriji 40–50.000 din, ena pa celo v kategoriji 60–70.000 din.

Relativno ugodna je slika v gornji Zadrečki dolini, kjer je 66 % kmetij v kategorijah med 10 in 50.000 din, v najvišjih dveh pa jih je 10,6 %. Med naselji je nekaj na slabšem Florjan z večino kmetij v nižjih kategorijah (do 50.000 din), sledi mu Lenart, na najboljšem pa je Dol, kjer je kar 40 % kmetij v kategoriji 90–100.000 din.

Spodnja Zadrečka dolina je glede ustvarjenega dohodka na kmetijo najslabša v obravnavani pokrajini. V najvišjih dveh kategorijah ni nobene kmetije, večina, in sicer 84 %, pa jih je v kategorijah od 10 do 60.000 din.

Tudi v južnem predgorju Golt slika ni ohrabrujoča, saj je kar 73,3 % kmetij v najslabših dveh kategorijah, nekaj nad 20 % pa jih je v kategorijah med 70 in 100.000 din. Višje kategorije gredo le na račun treh kmetij, Čremešnika, Goličnika in Bursečnika, ki stopajo močno v ospredje pred drugimi, kar velja še posebej za Čremešnika in Goličnika.

Podatki o dohodku od kmetijskih tržnih proizvodov in lesa na kmetijo ter o številu kmečkega prebivalstva nam pokažejo višino dohodka na kmečkega prebivalca. Ta se v glavnem ujema s stanjem dohodka na kmetijo, opaznejše razlike so le tam, kjer je število kmečkega prebivalstva daleč od poprečka.

V obravnavani pokrajini je imela leta 1977 skoraj tretjina kmečkega prebivalstva na kmetijah dohodek med 5.000 in 10.000 din, blizu četrtnina le do 5.000 din in malo nad 20 % 1 do 1,5 starega milijona. Na več kot treh četrtninah kmetij (76,3 %) je bil dohodek kmečkega prebivalca manjši od 1,5 starega

Tabela 8. Dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa na hribovsko kmetijo GSD – v din

leto 1977	število kmetij	do 10.000 %	10.000 do 20.000 %	20.000 do 30.000 %	30.000 do 40.000 %	40.000 do 50.000 %	50.000 do 60.000 %	60.000 do 70.000 %	70.000 do 80.000 %	80.000 do 90.000 %	90.000 do 100.000 %	nad 100.000
Logarska Dolina	10	–	–	–	–	10,0	–	10,0	10,0	20,0	–	50,0
Podolševa	16	6,2	–	6,2	–	25,0	12,5	12,5	12,5	6,2	–	18,8
Robanov Kot	13	–	15,4	7,7	7,7	–	7,7	–	23,1	7,7	15,4	15,4
Solčava	5	20,0	20,0	40,0	–	–	–	20,0	–	–	–	–
Solčavsko	44	4,5	6,8	9,1	2,3	11,4	6,8	9,1	13,6	9,1	4,5	22,7
Podvolovljek	16	18,7	–	6,3	6,3	12,5	18,7	12,5	12,5	6,3	6,3	–
Podveža	17	17,6	17,6	11,8	11,8	11,8	17,6	5,9	–	–	–	5,9
Krnica	23	8,7	17,4	17,4	13,0	8,7	17,4	–	4,3	8,7	4,3	–
Raduha	20	5,0	5,0	20,0	15,0	30,0	10,0	–	10,0	–	–	5,0
Strmec	11	18,2	9,1	9,1	9,1	27,3	9,1	9,1	–	–	–	9,1
Konjski Vrh	19	5,3	5,3	31,6	26,3	10,5	10,5	5,3	–	–	–	5,3
Lučka pokrajina	106	11,3	9,4	17,0	14,2	16,0	14,2	4,7	4,7	2,8	1,9	3,8
Ter	28	17,8	25,0	14,3	10,7	3,6	3,6	10,7	3,6	7,1	–	3,6
Primož	17	–	17,6	23,5	29,4	5,9	11,8	5,9	5,9	–	–	–
Planina	6	–	–	–	16,7	33,3	16,7	16,7	–	–	16,7	–
Savina	16	6,2	12,5	18,8	12,5	6,2	12,5	12,5	12,5	–	–	6,2
Hribovsko zaledje												
Ljubnega	67	9,0	17,9	16,4	16,4	7,5	9,0	10,4	6,0	3,0	1,5	3,0
Šmihel	20	–	–	5,0	25,0	15,0	15,0	–	5,0	20,0	–	15,0
Radegunda	11	27,3	9,1	36,4	27,2	–	–	–	–	–	–	–
Lepa Njiva	27	25,9	25,9	18,5	7,4	18,5	–	3,7	–	–	–	–
Brezje	6	–	–	16,7	16,7	16,7	–	–	–	16,7	–	33,3
Dobrovlje	7	42,8	14,3	28,6	14,3	–	–	–	–	–	–	–
Hribovsko zaledje												
Mozirja	71	18,3	12,7	18,3	16,9	12,7	4,2	1,4	1,4	7,0	–	7,0

Tirosek	28	7,1	3,6	28,6	28,6	3,6	-	10,7	3,6	-	7,1	7,1
Šmiklavž	19	5,3	21,0	21,0	15,8	10,5	10,5	5,3	5,3	-	-	5,3
Dol	5	-	-	-	20,0	-	20,0	20,0	-	-	40,0	-
Lenart	19	5,3	15,8	10,5	15,8	31,6	15,8	-	-	-	-	5,3
Florjan	23	13,1	26,1	4,3	26,1	13,1	4,3	4,3	-	-	4,3	4,3
Gornja Zadrebčka dolina	94	7,4	14,9	16,0	22,3	12,8	7,4	6,4	2,1	-	5,3	5,3
Rovt	21	9,5	14,3	14,3	19,0	14,3	19,0	-	4,8	4,8	-	-
Čreta	4	-	50,0	25,0	-	25,0	-	-	-	-	-	-
Spodnja Zadrebčka dolina	25	8,0	20,0	16,0	16,0	16,0	16,0	-	4,0	4,0	-	-
Poljane + Goličnik	15	33,3	40,0	-	6,7	-	-	-	6,7	6,7	6,7	-
Južno predgorje Golt	15	33,3	40,0	-	6,7	-	-	-	6,7	6,7	6,7	-
GSD – skupaj	422	11,1	14,0	15,4	15,4	12,3	9,0	5,5	4,7	3,8	2,6	6,2

Vir: Republiški zavod za statistiko, letna poročila o stanju v Sloveniji, letna poročila o gospodarstvu – kmetijem – 2004

Tabela 9. Dohodek od tržnih kmetijskih proizvodov in lesa na hribovskega kmečkega prebivalca – v din

letno 1977	število kmetij	do 5.000 %	5.000 do 10.000 %	10.000 do 15.000 %	15.000 do 20.000 %	20.000 do 25.000 %	25.000 do 30.000 %	30.000 do 35.000 %	nad 35.000 %
Regija, naselje		%	%	%	%	%	%	%	%
Logarska Dolina	10	–	–	30,0	10,0	40,0	–	10,0	10,0
Podolševa	16	6,2	25,0	18,8	18,8	6,2	18,8	6,2	–
Robanov Kot	13	15,4	15,4	23,1	15,4	15,4	–	–	15,4
Solčava	5	40,0	20,0	20,0	–	20,0	–	–	–
Solčavsko	44	11,4	15,9	22,7	13,6	18,2	6,8	4,5	6,8
Podvolovljek	16	12,5	25,0	25,0	31,3	6,2	–	–	–
Podveža	17	29,4	11,8	17,6	11,8	11,8	5,9	5,9	5,9
Krnica	23	17,4	30,4	26,1	17,4	4,3	4,3	–	–
Raduha	20	10,0	40,0	40,0	–	–	–	–	10,0
Strmec	11	36,4	9,1	27,3	–	9,1	–	18,2	–
Konjski Vrh	19	26,3	31,6	31,6	5,3	5,3	–	–	–
Lučka pokrajina	106	20,7	26,4	28,3	11,3	5,7	1,9	2,8	2,8
Ter	28	50,0	17,8	21,4	7,1	–	–	–	3,6
Primož	17	23,5	47,0	5,9	11,8	5,9	5,9	–	–
Planina	6	–	16,7	50,0	–	33,3	–	–	–
Savina	16	18,7	37,5	25,0	18,7	–	–	–	–
Hribovsko zaledje									
Ljubnega	67	31,3	29,9	20,9	10,4	4,5	1,5	–	1,5

Šmihel	20	-	55,0	5,0	10,0	5,0	10,0	15,0	-
Radegunda	11	45,4	27,3	27,3	-	-	-	-	-
Lepa Njiva	27	48,1	33,3	18,6	-	-	-	-	-
Brezje	6	16,7	16,7	16,7	33,3	16,7	-	-	-
Dobrovlje	7	57,1	28,6	14,3	-	-	-	-	-
Hribovsko zaledje									
Mozirja	71	32,4	36,7	15,5	5,6	2,8	2,8	4,2	-
Tirosek	28	10,7	42,9	25,0	3,6	10,7	-	3,6	3,6
Šmiklavž	19	21,0	36,8	15,8	10,5	5,3	-	5,3	5,3
Dol	5	-	-	40,0	40,0	20,0	-	-	-
Lenart	19	21,0	47,4	26,3	5,3	-	-	-	-
Florjan	23	26,1	52,2	13,0	4,3	4,3	-	-	-
Gornja Zadrebka dolina	94	18,1	42,6	21,3	7,4	6,4	-	2,1	2,1
Rovt	21	19,0	28,6	19,0	23,8	9,5	-	-	-
Čreta	4	-	50,0	-	50,0	-	-	-	-
Spodnja Zadrebka dolina	25	16,0	32,0	16,0	28,0	8,0	-	-	-
Poljane + Goličnik	5	33,3	46,7	-	6,7	6,7	-	-	6,7
Južno predgorje Golt	5	33,3	46,7	-	6,7	6,7	-	-	6,7
GSD - skupaj	422	23,0	32,2	21,1	10,4	6,6	1,9	2,4	2,4

milijona dinarjev. Med 15 in 20.000 din dohodka je imelo okrog 10 % kmetij, ostalih 13,3 % kmetij pa je bilo razporejenih v kategorije nad 20.000 din na kmečkega prebivalca.

Podrobnosti kaže tabela 9. Tu naj opozorim le na nekaj najbolj očitnih ugotovitev.

Najvišji dohodek na kmečkega prebivalca, nad 35.000 din, je bil dosežen le v 30 % naselij, z največjim deležem tovrstnih kmetij v Robanovem Kotu, Logarski Dolini in Raduhi; v mozirskem hribovskem zaledju in v spodnji Zadrečki dolini ni bilo nobene take kmetije. V naseljih Solčavskega prevladujejo srednje vrednostne kategorije, v večini naselij drugih regij pa spodnje kategorije. V najnižji kategoriji, do 5.000 din, je polovica in več kmetij na Dobrovlju in v Teru, med 40 in 50 % na Lepi Njivi, v Radegundi in Solčavi, več kot četrtnina pa še v Podveži, Strmcu, Konjskem Vrhu, Florjanu in Poljanah. V Šmihelu in Florjanu je imelo kmečko prebivalstvo na več kot polovici kmetij dohodek med 5 in 10.000 din, med 40 in 50 % pa še na Čreti, v Primožu, Tirosku, Lenartu, Dolu in Raduhi. Relativno višji dohodek na kmečkega prebivalca je v naseljih s podpoprečnim številom kmečkih prebivalcev. Tako je npr. v Podveži, Strmcu, Raduhi, Šmiklavžu, Tirosku, Rovtu in Poljanah, kar je še posebej opazno v Tirosku in Šmiklavžu, kjer je tudi dohodek na kmetijo relativno visok. Drugače pa je v naseljih z nadpoprečnim številom kmečkega prebivalstva, ker dosega le-to nižji dohodek, in to tudi tam, kjer je dohodek na kmetijo nadpoprečen. To pride do izraza predvsem v Logarski Dolini, Šmihelu, na Brezju, v Lenartu in Florjanu, kjer je sicer, zlasti v prvih treh, dohodek na kmetijo med največjim v obravnavani pokrajini. Drugače pa je v Radegundi in deloma tudi v Teru, ki imata nizek dohodek tudi na kmetijo, zaradi nadpoprečnega števila kmečkega prebivalstva pa se temu dohodek še bolj znižuje.

9. ZAKLJUČEK

Do povezave s cestami so hribovske kmetije v obravnavani pokrajini životarile, veliko jih je bilo v očitnem nazadovanju, mnoge pa so bile opuščene. Proces stagnacije in nazadovanja traja že dolgo, najmanj od prvih desetletij tekočega stoletja, še posebej izrazit pa je postal po drugi svetovni vojni. Medvojni čas je na marsikateri kmetiji pustil globoke sledi, ki se odražajo v številu žrtev med NOB, na celotnem Solčavskem in na nekaterih posameznih hribovskih kmetijah zunaj njega pa tudi v požganih domačijah; večina teh je bila po vojni obnovljena, neobnovljene domačije so opuščene, kmetijska zemlja pa se na večini opuščeni kmetij izkorišča le za pašo.

Tudi povojni čas, žal, hribovskim kmetijam ni bil naklonjen. Zlasti prvo desetletje in pol po vojni so hribovski kmetje močno občutili družbene spremembe, ki so hote ali ne hote vodile k razvrednotenju zemlje, na katero je bil tudi hribovski kmet močno navezan. Navezanost na zemljo je zato začela na številnih kmetija popuščati. K temu je mnogo prispeval tudi zastareli samooskrbni način gospodarjenja, ki ni mogel iti v korak s časom, in nanj vezana osamitev od ostalega sveta, kar je prišlo še posebej do izraza na bolj oddaljenih področjih. Vse to je nujno vodilo v močno odseljevanje najvitalnejše in najboljše delovne sile v bližnja in daljna urbanizirana področja, medtem ko se je na hribovskih kmetijah prebivalstvo v večini primerov čedalje bolj staralo.

Pred priključitvijo na prometno omrežje je bil hribovskim kmetom skoraj edini vir dohodka les, ki pa je imel zaradi težke dostopnosti in neugodnega transporta do cest in tržišča občutno manjšo vrednost (računajo, da okrog 20–30 %). Živina, skoraj izključno mesna govedoreja (voli, teleta, jalovke), je zaradi nesodobnega načina vzreje zelo malo prispevala k dohodku hribovcev (izjema so bili le redki posamezniki), proizvodnja mleka pa povrh vsega tudi zaradi neurejenega transporta ni prišla v poštev. Kolikor toliko spodobno življenje so imele zato le tiste hribovske kmetije, ki so imele veliko lesa, še posebej, če so ga lahko kmetje sami posekali in spravili v dolino. Socialne razlike med hribovskimi kmeti so bile zato v obdobju avtarkije, še zlasti po izvedeni povojni agrarni reformi, več ali manj neopazne.

Elektrifikacija in še posebej povezava z dolinskim cestnim omrežjem je bila za hribovske kmete življenjskega pomena. Čeprav z zakasnitvijo, je prišlo oboje, tako upamo, za večino kmetij še pravočasno, nekaterih pa, žal, to ne bo rešilo propada.

Elektrifikacija je vsaj delno pripomogla h kulturnejšemu življenju hribovskega kmeta (radio, televizija, gospodinjski stroji), ni ga pa rešila neposredne izolacije, niti mu ni mogla v začetku veliko pomagati pri modernizaciji kmetijskega gospodarstva in obnovi dotrajanih hiš in gospodarskih poslopij. Vse to so omogočile šele ceste, za katere lahko zatrdno rečemo, da so vnesle v gospodarsko in tudi socialno življenje hribovskega kmeta pravo revolucijo.

Glavni pomen cest za hribovskega kmeta je predvsem dvojen: možnosti za modernizacijo živinoreje, posebej govedoreje in možnosti zaposlovanja v neagrarnih poklicih z bivanjem na kmetiji. Prvo zahteva modernizacijo hlevov, pa najsi bodo predelani, stari, ali postavljeni na novo, ter kmetijsko mehanizacijo, prilagojeno hribovskemu svetu. Rezultat druge možnosti pa je narast števila mešanih kmetij, kar pospešuje deagrarnizacijo hribovskih področij in večji primanjkljaj kmečkega prebivalstva. Učinek zadnjega omiljuje nabava izpopolnjene kmetijske mehanizacije, ki zahteva ob zvišani živinorejski proizvodnji znatno manj učinkovite kmečke delovne sile, kot je je bilo treba v preteklosti za mnogo manjšo proizvodnjo. Narast deleža mešanih kmetij pa da lahko tudi na hribovskih kmetijah pozitivne rezultate, ki se kažejo v večjem dohodku in vsaj delni pomoči neagrarnega prebivalstva pri kmetijskih delih, zlasti če nista zaposlena gospodar ali gospodinja.

Obravnavana pokrajina ima v večjem delu dobre naravne osnove za razvoj modernizirane govedoreje, medtem ko intenzifikacija poljedelstva ne pride v poštev; njive so zato v večini hribovskega sveta skržene na najmanjšo mero. V govedoreji je za zdaj na boljšem mlečna živinoreja, medtem ko je reja mesne in plemenske govede manj pomembna; nanjo so se osredotočili le redki posamezni hribovski kmetje. Kljub sedanji konjunkturi mlečne živinoreje pa velik del hribovskih kmetij nanjo ne more računati, čeprav ima zanjo naravne danosti. Vzrok je prevelika oddaljenost od mlečnih zbiralnic, ki zlasti v zimskem času onemogoča dostavo mleka. Tako je na večini oddaljenih kmetij (hribovsko zaledje Ljubnega, Čreta, del Zgornje Radegunde in Konjskega Vrha), res pa je, da nekatere hribovske kmetije, ki imajo podoben položaj, mleko kljub vsemu oddajajo (Lenart, Florjan, Strmec). Pri odločanju za rejo mlečne živine je pri bolj oddaljenih kmetijah pomembno tudi to, da je rejcev več, ker se posameznikom zaradi predolge vožnje mleka ne splača voziti, še zlasti ne, če je mleka malo.

Ovira vsem vrstam govedoreje je tudi prestrmo kmetijsko zemljišče. To pride posebej do izraza v večjem delu hribovskega zaledja Ljubnega, v delu Solčavskega, Lučke pokrajine ter gornje in spodnje Zadrebčke doline. V strmih svetu je onemogočen moderni pašno-košni sistem, ki je najracionalnejša izraba travnega sveta. Tudi ni malo področij, kjer je kmetijsko zemljišče tako strmo, da težka goveja živina pri paši uničuje rušo.

Modernizacija govedoreje je med drugim vezana tudi na pitno vodo v hlevu, ki jo rabijo napajalniki, molzni stroji in mlekarnice. Pitne vode na veliki večini hribovskih kmetij obravnavana pokrajine ne primanjkuje (več o tem: D. Meze 1963; 1965; 1969); izjema so kmetije na Mozirskem Dobrovlju, kjer imata danes hišni vodovod le dve kmetiji in redke posamezne kmetije drugod v hribovskem svetu, ki so na apnencu. Skoraj vse hribovske kmetije imajo studenčnico in lastna vodna zajetja. Le nekaj je kmetij, ki imajo skupinski vaški vodovod (del šmihelskih kmetij), v bolj strnjenih področjih hribovskih kmetij ima več kmetij skupno zajetje, dve kmetiji v Logarski dolini pa sta priključeni na vodovodno zajetje karavle. Urejena preskrba z dobro in obilno pitno vodo ter z zadostnim pritiskom je hribovskim kmetijam čedalje bolj potrebna, saj si modernizirajo tudi gospodinjstva; predvsem pa je pomembna tistim, ki se usmerjajo v kmečki turizem.

V zvezi s pitno vodo velja opozoriti na pojav njenega onesnaževanja, ki se, žal, že javlja tudi na hribovskih kmetijah. Z narastom števila moderniziranih hlevov na splakovanje je čedalje več travnih površin gnojnih z gnojevko. S padavinami pronica gnojevka v tla, in

zgodí se, da pride v stik z izvorno vodo, ki jo okuži s črevesnimi bakterijami; taki primeri so že bili zabeleženi. Vsi izviri pitne vode, ki so v območju kmetijske zemlje, so zato v potencialni nevarnosti za okužbo. Pred tovrstnimi okužbami pitne vode so varni le izviri nad naseljitveno mejo in tisti, ki so toliko oddaljeni od zgornjih kmetij, da se talna voda do izvira očisti. Pri urejanju preskrbe s pitno vodo bi morali hribovski kmetje računati z nevarnostjo okužbe, zato bi bile nujne večkratne bakteriološke analize vode. Kalnost izvirkov ob močnem deževju, ki je v hribovskem svetu pogost pojav, je v večini primerov anorganskega izvora in je zato manj nevarna, saj je prehodnega značaja, medtem ko ima okužba z gnojevkjo trajnejši značaj. Tudi stari način gnojenja s hlevskim gnojem je za okužbo pitne vode manj nevaren od gnojevke.

Z intenzifikacijo govedoreje si je že znatno število hribovskih kmetij precej opomoglo. Na tem so vse usmerjene kmetije, teh pa je, kot smo videli, že preko 35% vseh, oziroma 41,2% podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij. Že sedaj, ko je krepitev usmerjenih hribovskih kmetij šele v začetni fazi, je njih dohodek v primerjavi z neusmerjenimi hribovskimi kmetijami in s čistimi kmetijami občutno višji, zlasti pa še v primerjavi s tistimi, ki niso zajete med podrobneje obravnavane hribovske kmetije. Te razlike so še toliko večje, če primerjamo z drugimi kmetije pomembnejših hribovskih živinorejcev, ki so tudi v celoti usmerjene, še posebej, če imajo tudi nadpoprečen lesni etat; od neusmerjenih se kosajo z njimi samo tiste hribovske kmetije, ki imajo zelo velik etat in malo kmečkega prebivalstva.

Danes merimo napredek hribovske kmetije po stopnji razvoja živinoreje oziroma vrednosti njenih za trg namenjenih proizvodov. Les je konstantna postavka, v osnovi pa naj bi služil le kot pomoč pri razvoju tržnega kmetijskega gospodarstva (torej predvsem živinoreje), pri obnovi in modernizaciji kmečkega doma in eventualno pri uvajanju kmečkega turizma.

Napredek govedoreje se na hribovskih področjih obravnavane pokrajine čedalje bolj kaže tudi že navzven. Zaraščanje travnih, predvsem pašniških površin okrog kmetij je marsikje zaustavljeno, ponekod pa so travniki oziroma pašniki že otrebljeni in usposobljeni za ponovno kmetijsko izrabo. Javljajo se tudi že prvi primeri krčenja gozdov ob kmetijah za pašnike oziroma travnike (Metulj, Hojnik, Povh); prvima dvema je zaradi narasta goveje črede začelo primanjkovati krme, Povh pa bo pogozdil na novo kupljeni pašnik stran od kmetije, del gozda nad kmetijo pa preuredil v pašnik. Tudi opuščene in zanemarjene planine nameravajo nekatere hribovske vaške skupnosti ponovno usposobiti za pašo; lučki kmetje npr. so to na planini Podvezak in Vodole že naredili. V zadnjem času pa je kmetijska zadruga pod ugodnimi pogoji začela s poskusi uvajanja ovčereje na hribovskih kmetijah, saj je ta panoga živinoreje skoraj popolnoma zamrla.

Porast števila goveje živine je na nekaterih hribovskih kmetijah že dosegel zgornjo mejo zmogljivosti lastnih kmetijskih površin, ponekod pa jo je tudi že presegal. So primeri, da ima nekaj hribovskih kmetov v najemu pri dolincih travnike in njive za gojenje silažne kormuze (Mavrič, Matijaž, Govec, Zgornji Belšek in še nekateri; Zgornji Belšek ima travnik celo v oddaljenem Radmirju), nekateri pa so kupili kmetijsko zemljo od lastnikov opuščeni bližnjih hribovskih kmetij (Mavrič, Kecej). Za ohranitev številne goveje črede in za neokrnjeno proizvodnjo mleka v zimskem času so potrebne obilne zaloge suhe in po možnosti tudi silažne krme. Zgodnja in dolga zima, še posebej, če se zakasni pomladanska paša zaradi neugodnega vremena, kot je bilo to leta 1979, povzroči, da zmanjka marsikateremu živinorejcu krme, ki jo mora dokupiti, če hoče obdržati neokrnjeno govejo čredo; tako so morali na primer mnogi šmihelski kmetje spomladi 1979 po seno v dolino. Tudi suša lahko močno prizadene kmetijsko zemljo. Velik del te zemlje je v hribovskem svetu na strmih andezitno-tufskih, laporno peščenih tleh, ki se zaradi hitrega odtoka vode in prisojne ter ponekod še izrazitejše privetne lege hitro osuši in zlasti v dobi rasti zahteva veliko moče. Zato se je že zgodilo, da so morali nekateri hribovski kmetje, pa čeprav so sredi alpskega sveta (pred leti Covník), zaradi suše razredčiti govejo čredo; pomladanska suša leta 1979 je na tak način prizadejala mnoge hribovske kmete.

Z napredkom živinoreje in krepitvijo hribovskega kmetijstva se v odnosu do kmetij, ki ne gredo ali ne morejo iti po tej poti, večja socialna diferencija na hribovskih kmetijah. Kjer je mogoče, jo blaži zaposlovanje v neagrarnih poklicih. Najnižje na socialni lestvici so majhne kmetije, z malo lesa, z odročno lego, s strmim kmetijskim zemljiščem, z neugodno prebivalstveno strukturo, predvsem z ostarelimi kmeti in s skromno kmetijsko mehanizacijo; takih kmetij je v obravnavani pokrajini po naših računih okrog 10%.

Izračunan poprečni dohodek od kmetijskih tržnih proizvodov in lesa na podrobneje obravnavanih hribovskih kmetijah je bil leta 1977 okrog 43.000 din, všteti domače zakole pa 47.000 din; od tega je prišlo na kmečkega prebivalca 9.855 din, upoštevajoč domače zakole pa 10.780 din. Na usmerjenih kmetijah je bil dohodek okrog 62.000 din oziroma 13.000 din na kmečkega prebivalca, na kmetijah pomembnejših hribovskih živinorejcev pa je bil dohodek večji še za nadaljnjih 26%. Med pomembnimi skupinami hribovskih kmetij je bil izračunan najvišji dohodek na »gozdnih« kmetijah, in sicer 79.000 din oziroma 30.000 din na kmečkega prebivalca. Na slabem so bile »čiste« hribovske kmetije, katerih dohodek je bil le 10,1% višji od poprečnega dohodka hribovskih kmetij, 47.343 din, na kmečkega prebivalca pa je prišlo nanje poprečno 10.239 din, kar je le 3,9% več od skupnega poprečka. Pojdimo še naprej in se ustavimo pri skrajnostih. Absolutno najvišji dohodek na kmetijo od glavnih kmetijskih tržnih proizvodov in lesa je bil leta 1977 185.000 din, na kmečkega prebivalca pa 110.000 din (dva človeka in 754 m³ poseka); poprečno najvišji dohodek na kmetijo je bil 122.832 din (upoštevane vse kmetije z dohodkom nad 100.000 din) in na kmečkega prebivalca 54.000 din (zajete kmetije z dohodkom, večjim od 35.000 din na kmečkega prebivalca). In druga skrajnost: kmetij z dohodkom, manjšim od 10.000 din na kmetijo, je bilo 44 ali 10,4% vseh podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij, med katerimi je bilo 39% čistih kmetij, kmetij z dohodkom, manjšim od 5.000 din na kmečkega prebivalca pa je bilo kar 95 ali 22% vseh podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij; od tega je bilo čistih kmetij 60%. V poprečju je imel kmečki prebivalec kar na 76,3% kmetij dohodek manjši od 1,5 starega milijona dinarjev.

Najslabše stoječe hribovske kmetije glede višine dohodka so omejene na določena naselja oziroma področja. Relativno največ jih je v Podveži, na Dobrovlju, v Zgornji Radegundi, na Lepi Njivi, v delu Strmca, Konjskega Vrha, Krnice, Poljan in v delu Tera, nekaj jih je še v ostalem delu hribovskega zaledja Ljubnega in v Zadrecki dolini, skoraj brez njih so Solčavsko, Podvolovjek in Brezje, med naselji pa ni nobene tovrstne kmetije v Šmihelu, Dolu, Logarski Dolini in Robanovem Kotu.

Podatki o višini dohodka od kmetijskih tržnih proizvodov in lesa na hribovskih kmetijah obravnavane pokrajine nas silijo k razmišljanju, pa naj gre za najvišje ali najnižje dohodke. Čeprav so na kmetijah izdatki za hrano občutno manjši, ker je veliko pridelajo sami, pa tudi skromneje se hranijo, in kljub obstoječi črni prodaji lesa, deloma pa tudi zaradi doma zaklane živine za prodajo, sem mnenja, da je v primerjavi z drugimi poklici življenje hribovskega kmeta v splošnem trše in slabše plačano. To velja prav gotovo za srednji in nižji kmečki sloj, a tudi kmetije z relativno visokim dohodkom je težko postaviti ob bok bolje plačanih neagrarnih poklicev. Prebivalci kmetij, zaposleni v neagrarnih poklicih, ki vzporedno tudi še kmetujejo, pa nosijo na sebi dvojno breme, ki nedvomno pušča zaradi čezmernega napora posledice, katerih učinek se začne navadno kazati šele z leti. Poleg vsega pa na kmetijah med izdatke nisem štel amortizacije osnovnih sredstev in odplačil kreditov, ki so nedvomno visoki, zlasti na usmerjenih kmetijah, kar se na njih mora poznati kljub relativno visokemu dohodku.

Naredil sem poizkus primerjave zaslužka kmeta z drugimi nekmečkimi poklici. Zelo zgovoren je namreč podatek, da bi leta 1977 le redki hribovski kmetje zapadli plačilu davka na osebni dohodek, če bi se jim po tu navedenih metodah izračunani dohodek od kmetijskih tržnih proizvodov in lesa štel za osebni dohodek. Leta 1977 je bila republiška osnova za neobdavčeni del osebnega dohodka din 110.000, za nepreskrbljene otroke in nezaposleno ženo pa se je osnova dvignila za nadaljnjih 33.000 din na osebo. Če štejem k »zasluž-

karjem« gospodarja in prištejem pripadajočo osnovo za ženo in nepreskrbljene otroke (mednje štejem tudi preužitkarje ter tete in strice na kmetijah s statusom kmeta), bi bili v vsej obravnavani pokrajini le dve kmetiji, ki bi zapadli plačilu davka na osebni dohodek (Klemenšek in Zgornji Zavratnik); kmetij, katerih dohodek je sploh presegel 110.000 din, ne oziraje se na število družinskih članov, pa je bilo vsega skupaj šestnajst. Kljub temu, da zgornje navedbe glede primerjave zaslužkov kmetov z drugimi poklici niso rezultat vsestranskih ekonomskih analiz, sem vseeno mnenja, da nekaj le povedo in da bi eventualno lahko služile kot izhodišče za nadaljnja tovrstna razmišljanja.

Velike kmetije, predvsem tiste z veliko lesa in modernizirano govedorejo ter z ugodnim prebivalstvenim sestavom, so najbolj stoječe. Take so zlasti na Solčavskem, v Šmihelu in v delu Podvolovljeka, drugod pa so taki le posamezniki. Mednje je mogoče šteti tudi nekaj izrazitih gozdnih kmetij z izjemno velikim etatom; njihove gospodarske perspektive pa so slabše od prej imenovanih. Relativno dobro stoječe so tudi kmetije pomembnejših hribovskih živinorejcev in večina usmerjenih kmetij. Na najslabšem so kmetije z majhno posestjo, zlasti z malo lesa, z veliko oddaljenostjo od tržišča in neugodno prebivalstveno strukturo (Podveža, Zgornja Radegunda, Čreta, Mali Rovt, delno Planina ter gornji deli Lučke pokrajine, Tera in gornje Zadrecke doline). Slabo je tudi z večino kmetij v Poljanah, na Lepi Njivi, Dobrovlju in z vsemi kmetijami v Zavodicah. Na najslabšem pa so kmetije v Nadbočni, zato so danes vse, razen ene, opuščene (D. Meze 1969, 80, 81).

Z razmahom kmetijske mehanizacije stopa, kot že omenjeno, tudi na hribovskih kmetijah obravnavane pokrajine čedalje bolj v ozadje ročna delovna sila. Naj navedem samo primer treh, med seboj podobnih kmetij v Gornji Savinjski dolini. Pri Rženičniku v Šmihelu, Stogleju v Podveži in Žviplu v Šmartnem ob Dreti, treh visokoproduktivnih kmetijah, opravlja vsa kmetijska dela gospodar, žena, oziroma pri Žviplu mati, dela v hiši in deloma v hlevu; na ostarele starše (na vsaki kmetiji je po eden) in na mlada sinova pri Rženičniku pa za sedaj še ne morejo veliko računati.

S spreminjanjem gospodarske in socialne podobe se spreminja tudi fiziognomija kulturne hribovske kmečke pokrajine. Spremembe so najočitnejše na kmečkem domu, predvsem na hiši, še posebej, če je ta postavljena na novo (več o tem glej: D. Meze 1978 a). S cestami so izginile tudi lese okrog kmetij s pritakami, tako značilne za hribovske kmetije; nadomestili so jih električni pastirji. Nekateri nove in tudi prenovljene stare hiše hribovskih kmetij opremljajo s centralno kurjavo (Rženičnik, Stoglej, Čremešnik, Žeroničnik, Logar v Logarski dolini, Ložekar, Covnik, Hriberšek, Kosmač in še nekateri), predvsem tisti, ki jih namenjajo tudi kmečkemu turizmu. Vsaka kmetija ima radioaparat, večina pa tudi že televizorje. Tudi modernizacija gospodinjstev je na pohodu (keramične zidne obloge v kuhinji, kopalnice, pralni stroji, stranišča na splakovanje, drugi gospodinjski stroji); skoraj vsaka hribovska kmetija pa ima zmrzovalno skrinjo. – Z modernizacijo gospodarstva se spreminja tudi način življenja, ki ruši staro kmečko idilo; tovrstne razmere za Podvolovljek so že dobro opisane (glej T. Petek 1968), veljajo pa v mnogočem tudi za druga področja hribovskih kmetij obravnavane pokrajine.

Dohodki iz kmetijstva, razen omenjenih, so redki. Nekateri hribovski kmetje delajo v majhnih količinah za trg znane »savinjske želodce«. Na veliko se z njimi ukvarja le Ošterman v Lenartu, ki poleg goved redi zaradi izdelave želodcev tudi večje število prašičev.

Vse usmerjene in tudi nekatere druge hribovske kmetije so zadolžene. Samo z lastnimi sredstvi, brez posojil, se nemogoča investicijska vlaganja, kakršna so potrebna za modernizacijo hribovskega kmetijskega gospodarstva. Tradicionalni odpor kmeta proti zadolženosti se je nujno moral spremeniti, ker sicer do modernizacije ne bi prišlo, ta pa je tudi za hribovskega kmeta, čeprav ima v poprečku relativno veliko lesa, življenjskega pomena. Posojila so večstranska (banka; kmetijska razvojna skupnost; hranilna kreditna služba; hranilna služba GLIN-a). Obrestna mera je 3%, rok odplačila pa je razmeroma kratek (5 do 20 let: modernizacija hlevov 12 let, plemenska živina 6 let, kmetijski stroji 5 let, kmečki turizem 20 let). Lastni polog za najemanje posojil je 10–40% (najmanj za melioracije zem-

ljišč in urejanje pašnikov, največ pa za nakup zemljišč); za modernizacijo hlevov je 15 %, za nakup plemenske živine, za kmečki turizem in za kmetijske stroje pa 10 %. Kmetje s statusom borca imajo možnost za najem ugodnega posojila tudi preko borčevske organizacije.

Vrednost hribovske kmetije sloni danes predvsem na živinorejski tržni proizvodnji in na lesnem etatu. Pomembnejše je prvo, ker prinaša redne dohodke, kar velja še posebej za mleko. Les in mesna govedoreja dajeta izkupiček približno enkrat letno, plemenska goveda pa celo na dve leti. Zaradi inflacijskih tendenc dinarja ima mleko vsekakor prednost pred lesom in drugimi tržnimi živinorejskimi proizvodi. Kot že omenjeno, pa so možnosti vzreje krav na hribovskih kmetijah omejene. Tam, kjer se krav ne splača rediti, bi bilo koristno pospeševati mesno ali plemensko živino, vendar imata tudi ti dve vrsti govedoreje omejitve, predvsem v večjih strminah kmetijskega zemljišča, takega pa v obravnavani pokrajini ni malo. V modernizaciji kmetijske tržne proizvodnje, ki je edina perspektivna tudi za hribovskega kmeta, samo dohodki od lesa, pa če so še tako veliki, ne zagotavljajo jamstva za uspešen razvoj kmetij; »gozdne« kmetije, ki jih preživlja izključno les, kljub trenutno najvišjim dohodkom po mnenju strokovnjakov niso perspektivne. To potrjujejo tudi naši izsledki, saj so gozdne kmetije v splošnem med najbolj zanemarjenimi, zelo nezadovoljiva pa je na njih tudi prebivalstvena struktura. Najugodnejše bi bilo, če bi si tovrstne kmetije modernizirale tudi kmetijsko proizvodnjo. Zato ni slučaj, da ima velika večina najbolje stojičih hribovskih kmetij poleg nadpovprečnih količin lesa razvito tudi živinorejsko proizvodnjo (Solčavsko, Šmihel, del Podvolovljeka, Tiroška, Šmiklavža itd.).

Vse hribovske kmetije, ki jim je do obstanka, bi morale modernizirati živinorejo, pa čeprav nimajo najboljših pogojev za vzrejo velikih govejih čred. Z izkupičkom od lesa in živinorejskih proizvodov bi se večina hribovskih kmetij ob današnjih razmerah obdržala pri življenju, čeprav bi bilo v splošnem skromnejše od življenja zaposlenih v neagrarnih poklicih. Tudi družba bi morala tako stremeljenja z različnimi olajšavami še bolj podpirati, kot je to delala doslej, saj je nedvomno v njenem interesu, da se življenje na hribovskih kmetijah ohrani. Prednosti ohranitve čim večjega števila hribovskih kmetij so vsestranske in znane, posebej pa naj opozorim na njih pomen za vsesplošni ljudski odpor. Na dlani je, da se vse hribovske kmetije ne bodo mogle obdržati, toda storiti bi morali vse, da se zavre nadaljnje siromašenje številnih hribovskih kmetij, ki za enkrat še nimajo pogojev za modernizacijo kmetijske proizvodnje, vendar še niso dokončno izgubljene. Z elektriko, cestami in kreditiranjem je bilo veliko narejenega, a vseeno še premalo za uspešnejši boj za obstanek ogroženih hribovskih kmetij; pri tem pa je treba pripomniti, da so tudi kmetje sami s finančno in materialno soudeležbo veliko prispevali k napeljavi elektrike in zgraditvi gozdnih cest.

Kaj narediti z opuščeni kmetijami? V nobenem primeru jih ne bi smeli prepustiti stihiji. Kmetijske zemljiške skupnosti bi morale prav pri njih imeti pomembno vlogo. Narediti bi morale vse, da bi opuščena kmetijska zemlja služila prvotnemu namenu, torej kmetijski izrabi. Le tedaj, če je to resnično nemogoče, bi kmetijsko zemljo in opuščene domačije dovolili uporabljati v neagrarnih namene; realizacija tovrstnih projektov ali zgolj individualnih objektov pa bi se obvezno morala prilagoditi kmečkemu okolju, v katerem bi bili postavljeni.

Naj zaključim študijo o hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini po letu 1967 z navedbo tehtnih misli, ki jih je v oceni predložene študije Raziskovalni skupnosti Slovenije podal že imenovani Lojze P l a z n i k , diplomirani inženir agronomije, tamkajšnji domačin in dober poznavalec razmer na hribovskih kmetijah, ko pravi, »da bi bilo v zaključnem delu študije koristno še močneje poudariti predloge potrebnih in nujnih ukrepov za zagotavljanje nadaljnega obstoja in gospodarskega razvoja hribovskih kmetij.

»Ugotovitve o njihovi šibki ekonomski moči (doseženem dohodku iz kmetijstva in gozdarstva) jasno kažejo, da že sedanje generacije kmečkih gospodarjev v hribovitih območjih ne zadržuje na kmetijah ekonomski interes, pač pa prirojena ljubezen do zemlje, zaradi katere so pripravljani tudi na veliko samoodrekanje in žrtve. Vprašanje pa je, koliko bo ta

čustveni motiv odločilen tudi pri mladi generaciji potencialnih naslednikov, na katerih bo slonel bodoči razvoj. Že dosedanje izkušnje kažejo, da se mlajša generacija bistveno razlikuje od starejše, tako po splošni prosvetljenosti kot tudi po zahtevnosti za splošne dobrine sodobne civilizacije. Svojega življenjskega standarda ne primerjajo več s standardom svojih staršev, pač pa vse bolj z vrstniki iz šolskih klopi, ki so zaposleni izven kmetijstva in imajo neprimerno višji osebni dohodek, pravico do osemurnega dela, letnega dopusta in drugih ugodnosti.«

»Nujno bi bilo s prostorskim planom republike in nekaterih občin opredeliti strateško pomembnejša višinska območja, kjer je družbeni interes za ohranitev poseljenosti in gospodarske aktivnosti prostora večji od pomena tržne proizvodnje hrane. Kmetijam na takšnih območjih pa bi bilo treba zagotoviti izdatnejšo družbeno pomoč v obliki:

- ugodnejših kreditov za investicijsko opremljanje, stanovanjsko izgradnjo, komunalno infrastrukturo,

- diferencirane davčne politike (olajšave oziroma oprostitve),

- nepovratnih sredstev (dotacij) kot delnega nadomestila za objektivno pogojene višje stroške pri pridobivanju hrane, za opravljanje pomembne družbene funkcije, kot je negovanje kulturne podobe krajine in aktivno sodelovanje pri krepitevi obrambne sposobnosti prostora.«

»Ekonomske rešitve za večanje produktivnosti in dohodka v kmetijstvu, ki jih nakažujeta ustava in Zakon o združenem delu na osnovi združevanja dela, sredstev in zemlje so, žal, v pogojih hribovskega kmetijstva brez večje praktične vrednosti. Navedene ugotovitve so nesporne in resno opozarjajo na pravočasno preventivno ukrepanje. Nikakor ne bi smeli dopustiti nadaljnje deagrarizacije na račun prekomernega praznjenja strateško tako pomembnih območij kot so obmejna in višinska.«

»Izsledki študije bodo služili kot koristna podlaga pri planiranju srednjeročnega in dolgoročnega razvoja kmetijstva v občini Mozirje, pri operativnem delu kmetijske pospeševalne službe, pri oblikovanju stališč družbenopolitičnih organizacij in skupnosti v občini glede izvajanja ukrepov za hitrejše in uspešnejše razreševanje razvojne problematike hribovskega kmetijstva, dragoceno napotilo pa bodo tudi republiškim organom in institucijam za načrtovanje ustreznih preventivnih agrarno-političnih ukrepov.«

LITERATURA

- Gestrin F., 1953, Gospodarska in socialna struktura gornjegrajske posesti po urbarju leta 1426. Zgodovinski časopis 6-7/1952-1953 (Kosov zbornik), str. 473-514. Ljubljana.
- Hafner F., 1971, Forstlicher Strassen und Wegebau. Wien.
- Medved J., 1961, Problematika gorskih kmetij ob primeru Tople. Geografski vestnik 33, str. 137-152. Ljubljana.
- Medved J., 1965, Spreminjanje agrarnega gospodarstva v gorskem svetu ob primeru Mežiške doline. Geografski vestnik 37, str. 103-121. Ljubljana.
- Medved J., 1968, Gospodarske razmere gorskih kmetij na Košenjaku. Časopis za zgodovino in narodopisje 4, str. 236-249. Maribor.
- Medved J., Gams L., 1968, Ojstrica nad Dravogradom (Primer preobrazbe gorskega kraja zaradi prevrednotenja naravnih in družbenih razmer). Geografski vestnik 40, str. 89-114. Ljubljana.
- Meze D., 1960, Nekaj o hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini. Geografski vestnik 32, str. 157-173. Ljubljana.
- Meze D., 1960 a, Prebivalstvo Gornje Savinjske doline. Celjski zbornik 1960, str. 5-67. Celje.
- Meze D., 1960 b, Gostota naseljenosti in agrarna obljudenost Gornje Savinjske doline. Celjski zbornik 1960, str. 68-79. Celje.
- Meze D., 1962, Še nekaj geografskih drobcev iz Gornje Savinjske doline. Celjski zbornik 1962, str. 5-35. Celje.
- Meze D., 1963, Samotne kmetije na Solčavskem. Geografski zbornik 8, str. 223-280. Ljubljana.
- Meze D., 1965, Samotne kmetije v Lučki pokrajini. Geografski zbornik 9, str. 183-244. Ljubljana.
- Meze D., 1968, Hribovske kmetije in kmečki turizem. Turistični vestnik 16, str. 59-68. Ljubljana.
- Meze D., 1969, Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline. Geografski zbornik 11, str. 5-97. Ljubljana.
- Meze D., 1977, Novejšje stanje prebivalstva Gornje Savinjske doline. Celjski zbornik 1975-1976, str. 209-246. Celje.
- Meze D., 1978, Učinki povezave gornjesavinjskih hribovskih kmetij s cestami (v tisku za Celjski zbornik 1977-1980). Rokopis oddan 12. 7 1978.
- Meze D., 1978 a, Nekaj o kmečki hiši hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini (v tisku za Celjski zbornik 1977-1980). Rokopis oddan 21. 6 1978.
- Petek T., 1978, Sosedski odnosi v Podvolovljeku. Časopis za zgodovino in narodopisje 14, str. 166-181. Maribor.
- Pugelj B., 1971, Na kakšnih tleh pridelujemo hmelj v Savinjski dolini. Savinjski zbornik 3, str. 226-235. Zalec.

THE MOUNTAIN FARMS IN THE UPPER SAVINJA VALLEY AFTER 1967

Summary

The treatise deals with economic and partly also with social changes on the farms that were caused by the connection with the roads. The road construction started already in 1960, but most of the roads were built during the last ten years. Nearly all the mountain farms are today connected to the road network; they had been connected to the electric power network already before the road construction started. As the main result of the connection with the roads the hitherto autarchic farming is being increasingly changed to the market-oriented economy, which is reflected mostly in modernization of the cattle raising (milk and meat production, and rearing of the cattle for breeding). This process is still going on and the positive results are visible in many places. Today 41 % of all the mountain farms are already oriented to the market farming.

Roads also give to day to the farmers in the mountainous parts opportunity of employment in non-agricultural activities, therefore the number of mixed farms quickly increases. The most favourable conditions for development have the farms with a lot of (wood) and with a possibility of modernization of the cattle raising. In spite of quick development of the cattle raising the wood gives, with an average annual permitted wood cut of 106 cubic metres, 86 % of income to the farmer in mountainous parts (milk 25 %, the sale of cattle 7 %); only the farms with well developed cattle raising have the income from the wood smaller for 9 % (milk gives 34 % of income, and the sale of cattle 7 %). Wood is by far the most important source of income to many farms, if it is not the only one, especially to the smaller and economically weaker ones. With the roads the value of wood has also increased for ca. 30 %.

The income per mountain farm is in generally considerably smaller than it is in non-agricultural activities. Only two mountain farms in the investigated area with the income from farming and from the sale of wood in 1977 exceeded the basis for income tax per employed inhabitant, while the income of the mountain farm reached on an average hardly 37% of that amount, of the stock-farmers of importance in the mountainous parts with a lot of wood 68%, of the oriented farms 52%, and of the pure ones only 41% of that amount.

Because of very steep rural ground (on an average 16,6%, 30% respectively) modernization of the cattle raising is limited in many places. Today is best developed the dairy farming. The average altitude of the rural ground of the mountain farms is 735 m, the average superior limit 785 m, the average altitude of the farmhouse 748 m. The highest average altitude of the rural ground in the mountain villages is within the Savinja Alps, 1092 m, where on an average the highest farmhouse in the country is to be found, at 1125 m.

The farms that have at present a possibility of development and those that are potential to be abandoned, are 20%. The farms with good prospects for the future are 38%, while for the other farms it is still unknown in which direction their further development shall go.

For existence of the farms the succession is a great problem. There are only 67% of the farms that have a successor. The successors of 46% of the farms are married, of 21% unmarried, and 33% of all the mountain farms in the country are without successor. In this treatise the author completes his earlier geographical researches of the mountain farms in the investigated area. The results were published in the years 1960, 1963, 1965, and 1969 (see the bibliography); there the physical geographical bases of farms are also discussed, therefore they are omitted in the present study. Owing to practical purposes the author included here the inclination of the rural ground. In the special chapter are compared those mountain and villages farms that in the stock-farming production play a more important role.

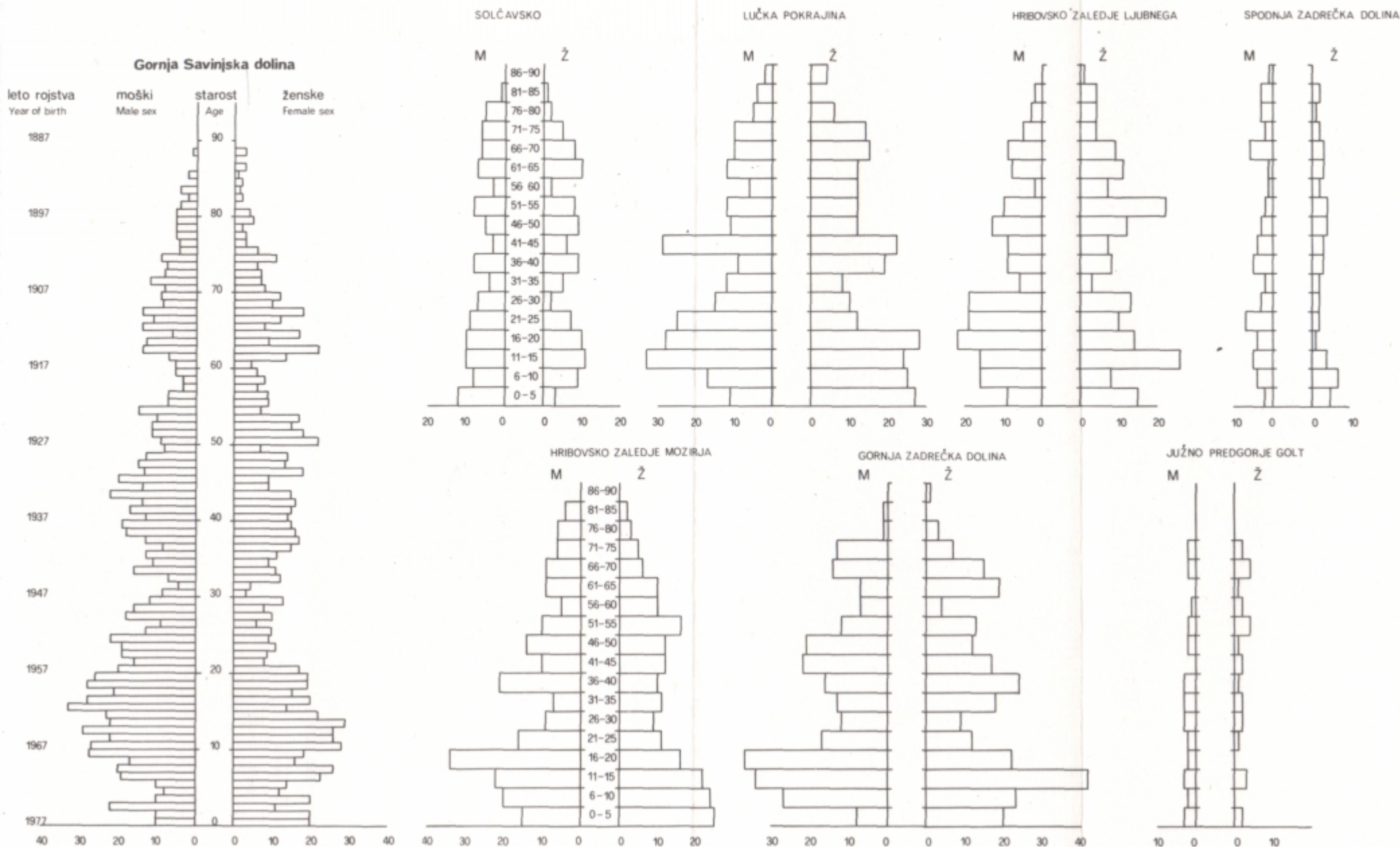
KAZALO

Izvleček – Abstract.....	9 (3)
1. UVOD.....	11 (5)
2. POMEN CEST IN ELEKTRIFIKACIJE ZA HRIBOVSKKE KMETIJE.....	14 (8)
2.1. Preusmerjanje gospodarstva na intenzivno tržno proizvodnjo – lesni etat.....	20 (14)
2.2. Usmerjene kmetije.....	22 (16)
2.3. Modernizacija hlevov in kmetijska mehanizacija.....	25 (19)
3. KMETIJSKO GOSPODARSTVO.....	28 (22)
3.1. Mlečna živinoreja.....	28 (22)
3.2. Mesna in plemenska govedoreja.....	32 (26)
3.3. Kmečki turizem.....	33 (27)
4. KMETIJSKO ZEMLJIŠČE HRIBOVSKIH KMETIJ.....	33 (27)
5. PREBIVALSTVO.....	40 (34)
6. POIZKUS VREDNOTENJA HRIBOVSKIH KMETIJ NA OSNOVI VREDNOSTI GLAVNIH TRŽNIH KMETIJSKIH PROIZVODOV IN LESA.....	47 (41)
6.1. Dohodek 422 podrobneje obravnavanih hribovskih kmetij.....	54 (48)
6.2. Dohodek usmerjenih hribovskih kmetij.....	59 (53)
6.3. Dohodek pomembnejših hribovskih živinorejcev.....	66 (60)
6.4. Dohodek pomembnejših »gozdnih« hribovskih kmetij.....	68 (62)
6.5. Čiste kmetije, mešane kmetije in dohodek čistih kmetij.....	70 (64)
7. PRIMERJAVA HRIBOVSKIH KMETIJ Z DOLINSKIMI.....	77 (71)
8. POIZKUS KLASIFIKACIJE HRIBOVSKIH KMETIJ.....	79 (73)
8.1. Razvrstitev kmetij na osnovi ustvarjenega dohodka.....	84 (78)
9. ZAKLJUČEK.....	90 (84)
LITERATURA.....	97 (91)
THE MOUNTAIN FARMS IN THE UPPER SAVINJA VALLEY AFTER 1967 (Summary).....	97 (91)

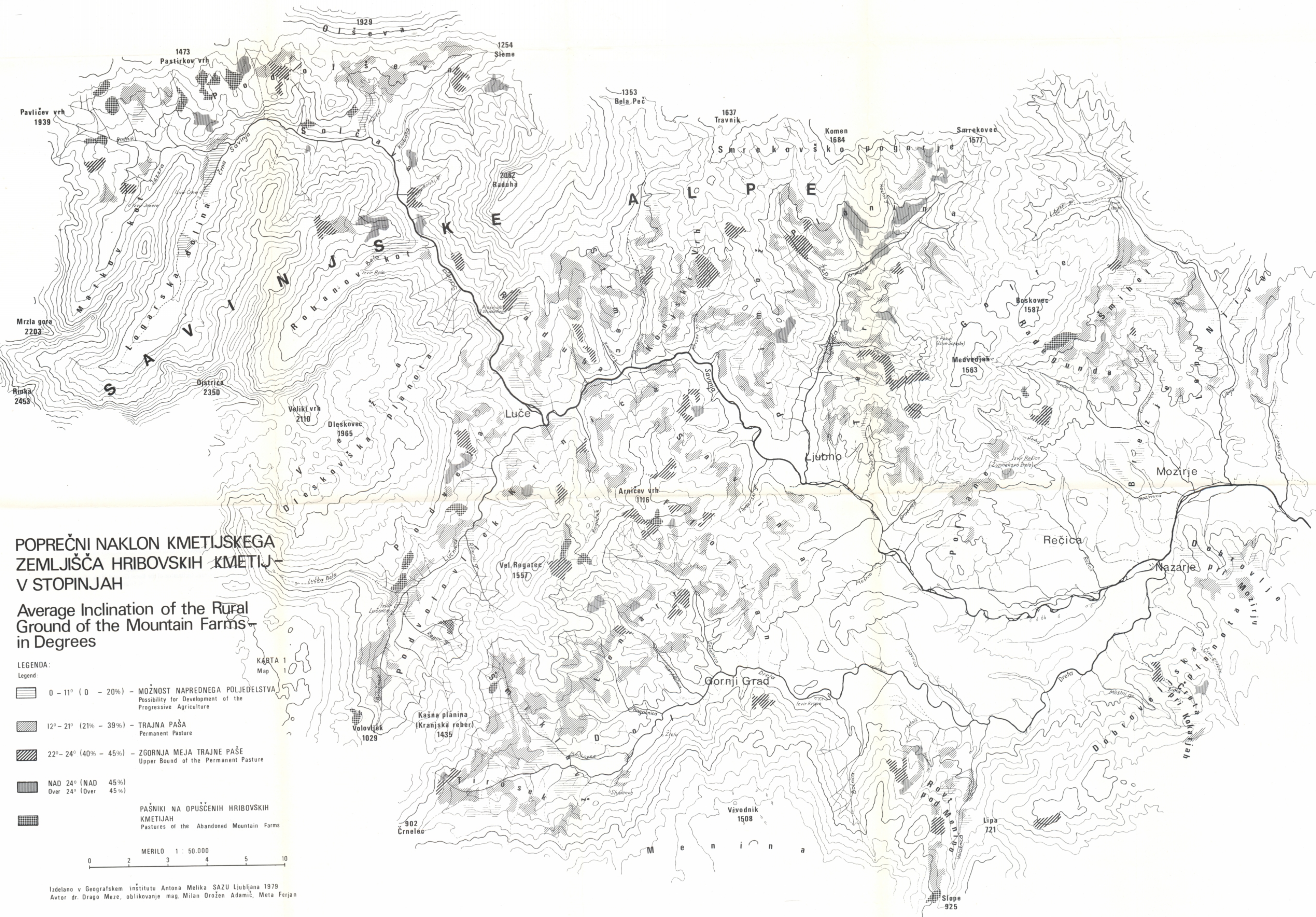
Prebivalstvo hribovskih kmetij po spolu in starosti 31.12.1977

Population of the Mountain Farms according to Sex and Age on December 31, 1977

Diagram 1

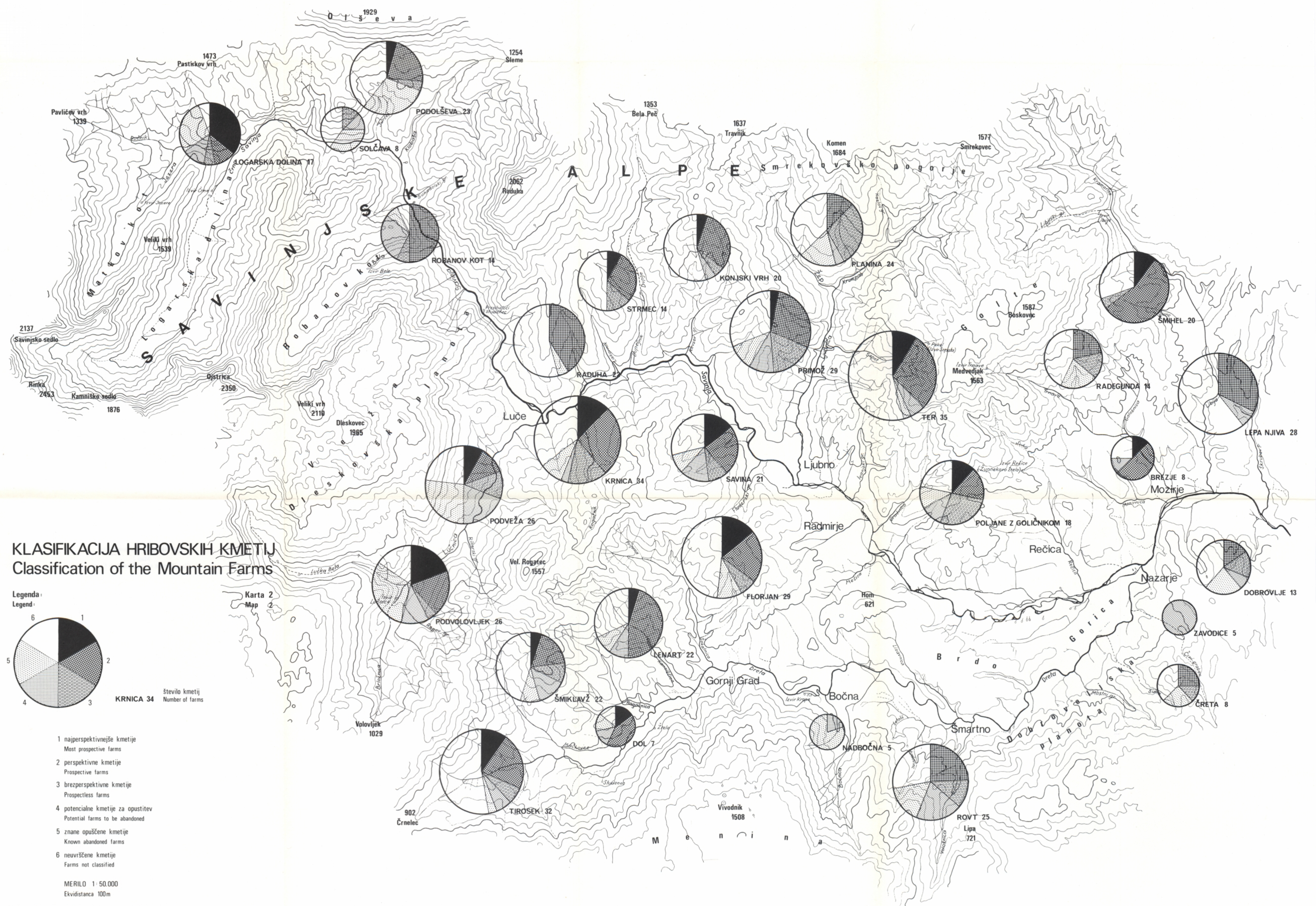
POPREČNI NAKLON KMETIJSKEGA ZEMLJIŠČA HRIBOVSKIH KMETIJ V STOPINJAH

Average Inclination of the Rural Ground of the Mountain Farms in Degrees

- LEGENDA:
Legend:
- 0 - 11° (0 - 20%) - MOŽNOST NAPREDNEGA POLJEDELSTVA
Possibility for Development of the Progressive Agriculture
  - 12° - 21° (21% - 39%) - TRAJNA PAŠA
Permanent Pasture
  - 22° - 24° (40% - 45%) - ZGORNJA MEJA TRAJNE PAŠE
Upper Bound of the Permanent Pasture
  - NAD 24° (NAD 45%)
Over 24° (Over 45%)
  - PAŠNIKI NA OPUŠČENIH HRIBOVSKIH KMETIJAH
Pastures of the Abandoned Mountain Farms

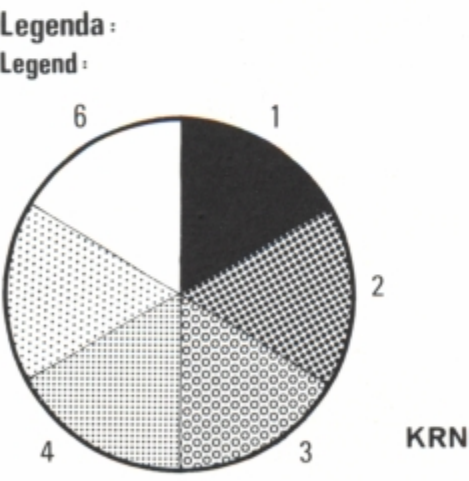

KLASIFIKACIJA HRIBOVSKIH KMETIJ

Classification of the Mountain Farms

- 1 najperspektivnejše kmetije
Most prospective farms
- 2 perspektivne kmetije
Prospective farms
- 3 brezperspektivne kmetije
Prospectless farms
- 4 potencialne kmetije za opustitev
Potential farms to be abandoned
- 5 znane opuščene kmetije
Known abandoned farms
- 6 neuvrščene kmetije
Farms not classified

MERILO 1 : 50.000
Ekvidistanca 100m